Α.Ε.Ι ΠΕΙΡΑΙΑ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Ελλάδα και Οικονομικό περιβάλλον»

ΦΟΙΤΗΤΡΙΕΣ :

Καβούκα Κωνσταντίνα (Α.Μ. 7814)

Κουθουρίδη Σάρα (Α.Μ. 7741)

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ :

Κος Γαρουφάλης Κωνσταντίνος

Καθηγητής Εφαρμογών

ΑΘΗΝΑ, 02/02/2017

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Είναι γεγονός ότι το ελληνικό οικονομικό και κοινωνικό πρόβλημα, όπως αυτό έγινε κατανοητό σήμερα, συντάραξε την παγκόσμια οικονομία το 2009. Είναι πολυδιάστατο και διαχρονικό. Αφορά μία ολόκληρη κοινωνία και κατ' επέκταση και την παγκόσμια οικονομία σε όλες σχεδόν τις πτυχές της ζωής τους ενώ έχει ξανασυμβεί στο παρελθόν στην Ελλάδα σε παρεμφερή ή διαφορετική έκδοση αλλά και σε πάρα πολλές οικονομίες στο χώρο.

Τη σημερινή εποχή όμως οι κοινωνικές επιστήμες έχουν αναπτυχθεί σημαντικά. Συνεπώς, ακόμη και τα βασικά συστατικά στοιχεία όπως είναι η γέννηση, η επαναληπτικότητα και οι επιπτώσεις του μπορούν να αναλυθούν και να αποκαλύψουν τη φύση του, άρα να προδραγράψουν τις τακτικές διαχείρισης του.

Μέσα από όλα αυτά είναι και που γεννιέται η ευθύνη της γνώσης. Με άλλα λόγια, κανείς, από τους πολίτες μέχρι και αυτούς που αποφασίζουν στην Ελλάδα ή το εξωτερικό, δεν δικαιούται να ισχυρίζεται στον βαθμό που του αναλογεί ότι δεν γνωρίζει τα βασικά στοιχεία του συγκεκριμένου προβλήματος της οικονομικής κρίσης. Έτσι, δεν αρκεί η καλή πρόθεση και προθυμία διαχείρισης του. Απαιτείται όμως να καταβληθεί σημαντική προσπάθεια κατανόησης του με κύριο εφόδιο την ουσιαστική γνώση για τα επιμέρους στοιχεία του.

Συμπερασματικά, τόσο η γνώση όσο και η ευθύνη αυτής συνδέεται με την κοινωνική απόφαση για την πορεία του μέλλοντος. Οι δε προκλήσεις που σχετίζονται με το ελληνικό πρόβλημα έχουν αναφορά σε όλα τα επίπεδα οργάνωσης της κοινωνίας. Αφορούν τους πολίτες της κοινωνίας αφού είναι εμφανές ότι η παρούσα κατάσταση των πραγμάτων αναφέρεται σε ατομικές και συλλογικές στάσεις συμπεριφορές. Αφορούν όμως και ειδικότερες κατηγορίες ατόμων όπως οι πολιτικοί εκπρόσωποι, οι επιχειρηματίες, οι κοινωνικές επιστήμονες.

ABSTRACT

The fact that the Greek economic and social problem, as understood today, shook the global economy in 2009. It is multifaceted and timeless. It concerns an entire society and by extension the global economy in almost all aspects of their lives and it has happened before in the past in Greece in similar or different version and in many economies in the area.

But nowadays social sciences have developed significantly. Therefore, even the basic components such as birth, reproducibility and its effects can be analyzed and reveal its nature, so to describe regular management.

Through all of this is the responsibility of knowledge is born. In other words, no one from the people up and those who decide in Greece or abroad, are not entitled to claims to the extent that it deserves not to know the basics of the specific problem of the economic crisis. So, good intention is not enough and willingness of management. not required to be a major effort to understand the main supply the essential knowledge for its elements.

In conclusion, both the knowledge and the responsibility associated with this social decision on the future course. And the challenges associated with the Greek problem have reference to all levels of organization of society. Concern citizens of society since it is apparent that the present state of affairs refers to individual and collective attitudes behaviors. but concern specific categories of people such as political representatives, businessmen, social scientists.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Περίληψη ..... σελ. 02
Abstract ..... σελ. 03
Λίστα διαγραμμάτων και πινάκων ..... σελ. 06
Εισαγωγή ..... σελ. 07
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το Οικονομικό Περιβάλλον
1.1. Το εσωτερικό περιβάλλον ..... σελ. 10
1.2. Το εξωτερικό περιβάλλον ..... σελ. 15
1.3. Η ανάλυση του Μάκρο-Περιβάλλοντος ..... σελ. 19
1.3.1. Η οικονομική διάσταση ..... σελ. 20
1.3.2. Η τεχνολογική διάσταση ..... σελ. 21
1.3.3. Η νομική–πολιτική διάσταση ..... σελ. 23
1.4. Η ανάλυση του Μίκρο-Περιβάλλοντος ..... σελ. 24
1.5. Εργαλεία ανάλυσης περιβάλλοντος ..... σελ. 27
1.5.1. Ανάλυση PEST ..... σελ. 27
1.5.2. Ανάλυση SWOT ..... σελ. 28
Κεφάλαιο 2: Διεθνές Οικονομικό Περιβάλλον
2.1. Το Διεθνές Περιβάλλον ..... σελ. 30
2.2. Επισκόπηση των διεθνών εξελίξεων και προοπτικών ..... σελ. 34
2.3. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση ..... σελ. 39
2.4. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις σε οικονομίες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης σελ.45
2.5. Το ελληνικό περιβάλλον ..... σελ. 47
2.6. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα ..... σελ. 49
Κεφάλαιο 3: Διεθνής οικονομική κρίση και κρίση χρέους
3.1. Η διεθνής διάσταση ..... σελ. 53
3.2.Η πολιτική για την αντιμετώπιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης σελ.54
3.3. Η πολιτική του Ευρωσυστήματος την περίοδο 2008-2009 ..... σελ. 56
3.4. 2008-2009: Η κρίση στην Ελλάδα ..... σελ. 56
3.5. Η κρίση ως επιβεβαίωση και αποκάλυψη των δομικών παθογενειών του ελληνικού κράτους ..... σελ. 57
3.6. Οι παθογένειες του ελληνικού διοικητικού και πολιτικού συστήματος ..... σελ. 58

3.7. Η ελληνική ιδιαιτερότητα της διαπλοκής ..... σελ. 59
3.8. Επιδείνωση του κλίματος, κλονισμός της εμπιστοσύνης ..... σελ. 62
3.9. Ανεπαρκής αντιμετώπιση της επιδείνωσης της κατάστασης..... σελ. 64
3.10.Η κρίση ως ευκαιρία για μια ριζική μεταρρύθμιση του ελληνικού κράτους…… σελ.65
3.11. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων οικονομικής πολιτικής τα οποία υιοθετήθηκαν..... σελ. 66
3.12. Η κρίση ως ευκαιρία για τον κοινωνικό και δημοκρατικό έλεγχο της παγκοσμιοποίησης..... σελ. 70
3.13. Τα εθνικά αντίβαρα: προς μια νέα θεώρηση του κράτους και της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας ..... σελ. 70
3.14. Τα υπερεθνικά αντίβαρα: η αδήριτη αναγκαιότητα για μία άλλη Ευρωπαϊκή Ένωση..... σελ. 72
Κεφάλαιο 4: Επενδυτικές ευκαιρίες και προοπτικές
4.1. Η σπουδαιότητα της επιχειρηματικότητας ..... σελ. 78
4.2. Η πραγματική επιχειρηματική έκρηξη..... σελ. 79
4.3. Ο νόμος του 10%.....σελ. 81
4.4. Η ευκαιρία..... σελ. 82
4.5. Ο τουρισμός και τα ταξίδια..... σελ. 83
4.6. Ο τομέας της γεωργίας και των τροφίμων..... σελ. 84
4.7. Ο τομέας της Ενέργειας..... σελ. 85
4.8. Ο Τομέας των ICT ..... σελ. 86
4.9. Οι επενδυτές και οι εμπλεκόμενοι ..... σελ. 89
4.10. Η καθυστέρηση του Ecosystem ..... σελ. 90
4.11. Η ανάγκη αλλαγής πολιτικής..... σελ. 94
4.12. Οι άμεσες παρεμβάσεις..... σελ. 95
4.13. Λήψη μέτρων για την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων και της κατασκευαστικής δραστηριότητας..... σελ. 96
Συμπεράσματα ..... σελ. 98
Βιβλιογραφία-Αρθρογραφία..... σελ. 100

ΛΙΣΤΑ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Οι επιχειρησιακοί πόροι ..... σελ. 13
Πίνακας 2: Επίπεδα ανάλυσης εξωτερικού περιβάλλοντος ..... σελ. 16
Πίνακας 3: Έμμεσο και άμεσο εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης ..... σελ. 17
Πίνακας 4: Οι μεταβλητές του περιβάλλοντος ..... σελ. 19
Πίνακας 5: Το πλαίσιο 5 δυνάμεων του Porter ..... σελ. 25
Πίνακας 6: Ανάλυση PEST ..... σελ. 28
Πίνακας 7: Ανάλυση SWOT ..... σελ. 29
Πίνακας 8: Πραγματικό ΑΕΠ (ρυθμός ετήσιας μεταβολής) ..... σελ. 34
Πίνακας 9: Ποσοστό ανεργίας (%) ..... σελ. 36
Πίνακας 10: Πληθωρισμός (μέση ετήσια % μεταβολή του ΕνΔΤΚ ή ΔΤΚ) ..... σελ. 37
Πίνακας 11: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Πραγματικό ΑΕΠ (ετήσιος ρυθμός μεταβολής) ..... σελ. 40
Πίνακας 12: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Ποσοστό ανεργίας (%) ..... σελ. 41
Πίνακας 13: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Πληθωρισμός (% μεταβολή του ΕνΔΤΚ) ..... σελ. 42
Πίνακας 14: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Δημοσιονομικό έλλειμμα (% του ΑΕΠ) ..... σελ. 43
Πίνακας 15: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Ακαθάριστο δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ) ..... σελ. 44
Πίνακας 16: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρειας-Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ) ..... σελ. 51

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τη σημερινή εποχή, γίνεται πλέον αντιληπτή η ταχύτητα μεταβολής με την οποία εξελίσσεται το κοινωνικοοικονομικό παγκόσμιο περιβάλλον. Άλλωστε, αυτό αποτελεί ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά του 21^{ου} αιώνα καθώς η παγκόσμια οικονομική κοινότητα έχει εισέλθει σε μία καινούργια αλλά ταυτόχρονα και άγνωστη κατάσταση.

Συγκεκριμένα, η τεράστια κρίση την οποία βιώνει ο χρηματοπιστωτικός τομέας έχει αναγκάσει ακόμα και ανεπτυγμένα κράτη στα πρόθυρα της χρεοκοπίας αλλά και ισχυρές μέχρι πρότινος οικονομίες να δείξουν για πολλούς ανθρώπους το δρόμο προς την ανεργίας δημιουργώντας εκατομμύρια ανέργους σε παγκόσμιο επίπεδο.

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε ακόμη ότι όλη η πληροφόρηση διακινείται με ιλιγγιώδη ταχύτητα μέσω του διαδικτύου κάτι το οποίο συντελεί σε ακόμη μία πολύ αρνητική αλλά και επικίνδυνη πλευρά. Έτσι, η ανακοίνωση της είδησης ενός οικονομικού γεγονότος ή μίας δυσμενούς πολιτικής εξέλιξη μπορούν να εξαπλωθούν σε πολλές διαφορετικές χώρες την αμέσως επόμενη στιγμή δημιουργώντας αποσταθεροποίηση και πανικό στο ευρύτερο σύστημα με απρόβλεπτες συνέπειες.

Απόρροια όλων αυτών, λοιπόν, είναι οι οικονομικές μονάδες από την πλευρά τους να μην μπορούν να λειτουργήσουν όπως θα έπρεπε εξαιτίας του γεμάτου από ανασφάλεια και φόβο περιβάλλοντος αλλά και των εκτεταμένων και δύσκολα προβλέψιμων κινδύνων. Έτσι, ο σκοπός τον οποίο έχουν θέσει η κάθε μία από αυτές επιτυγχάνεται με ακόμη πιο πολύ δυσκολία λόγω όλων αυτών των τελμάτων τα οποία κάνουν την εμφάνιση τους σταδιακά.

Βάσει των προαναφερθέντων, οι επιχειρήσεις χρήζουν ανάπτυξης ειδικών συστημάτων και διαδικασιών οι οποίες θα μπορούν να προβλέπουν έγκαιρα τις κρίσεις μετατρέποντας αυτές σε ευκαιρίες αλλά και να λειτουργούν σε ένα κλίμα έντονης αποφασιστικότητας. Κατά συνέπεια, η θωράκιση των μονάδων απέναντι σε όλες αυτές τις προκλήσεις αποτελεί μονόδρομο εξαιτίας της μεγάλης ανθεκτικότητας που υπάρχει. Αυτή, άλλωστε, μπορεί να θεωρηθεί και η πλέον ενδεδειγμένη συνταγή επιβίωσης αλλά και επιτυχίας στο σύγχρονο, πολύπλοκο περιβάλλον στο οποίο ζούμε.

Όσον αφορά τώρα την παρούσα εργασία δομείται ως εξής: στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται κάποια βασικά στοιχεία και έννοιες προκειμένου να μπορέσουμε να καταλάβουμε σε αρχικό επίπεδο το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον ενώ ακολουθεί στην επόμενη ενότητα η ανάλυση του περιβάλλοντος σε διεθνές επίπεδο εστιάζοντας στην περίπτωση της Ελλάδας.

Εν συνεχεία, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη διεθνή οικονομική κρίση και κρίση χρέους καθώς και στις μεταρρυθμίσεις οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί παγκοσμίως για να μπορέσει να έρθει η ανάπτυξη και γενικότερα η οικονομία να ανακάμψει.

Τέλος, στην τελευταία ενότητα ακολουθούν οι επενδυτικές ευκαιρίες και οι προοπτικές οι οποίες μπορούν να συντελέσουν προκειμένου να επιτευχθεί ο παραπάνω στόχος ενώ η εργασία κλείνει με την παράθεση των συμπερασμάτων όπως αυτά εξήχθησαν από το σύνολο της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Το Οικονομικό Περιβάλλον

Εισαγωγικά

Αναντίρρητα, η οικονομία μίας χώρας στηρίζεται ουσιαστικά στις επιχειρήσεις αυτής ανεξαρτήτως μεγέθους της μονάδας. Έτσι, είτε έχουμε να κάνουμε με μία μικρή είτε με μία μεγάλη οικονομική μονάδα τελικά αυτό που κοιτάζουμε αλλά και μας ενδιαφέρει είναι η συνολική συνεισφορά αυτών στο οικονομικό επίπεδο της χώρας.

Οι οικονομικές μονάδες, λοιπόν, δραστηριοποιούνται και αξιολογούνται με γνώμονα την παραγωγή πλούτου καθώς και την ικανοποίηση όλων των ενδιαφερομένων μερών αντίστοιχα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον της, δηλαδή την επιρροή της από το εξωτερικό περιβάλλον αλλά και επίδραση αυτού προς την ίδια.

Με τη σειρά της, αυτή η επίδραση αυτή είναι καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματικότητα της καθώς από αυτήν εξαρτάται το ανθρώπινο δυναμικό, οι πρώτες ύλες και τα έργα υποδομής, όλα δηλαδή εκείνα τα συστατικά τα οποία είναι απαραίτητα για την εύρυθμη λειτουργία της.

Γίνεται έτσι εύκολα αντιληπτό ότι το ευρύτερο περιβάλλον επιδρά στις επιχειρήσεις με τους δικούς του κανόνες και πρακτικές όσον αφορά θέματα ιδεών, πρακτικών και συνηθειών καθορίζοντας με αυτόν τον τρόπο τους σκοπούς αλλά και το μέλλον αυτής.

Βέβαια, οι επιχειρήσεις από πλευράς τους επιδρούν και αυτές στο περιβάλλον καθώς προσφέρουν εργασία, ρυπαίνουν ή όχι την ατμόσφαιρα, διαμορφώνουν την αξία του κεφαλαίου κλπ. Κατά συνέπεια, μεταξύ των επιχειρήσεων και του περιβάλλοντος συναντάται ένας ιδιαίτερος δεσμός καθώς οι επιχειρήσεις αναδεικνύονται σκόπιμες και κοινωνικά ωφέλιμες ή όχι προς αυτό.

Συνοψίζοντας, στη βιβλιογραφία συναντάται ένα πλήθος μεταβλητών το οποίο σχετίζεται άμεσα ή έμμεσα με την λειτουργία και δραστηριοποίηση των επιχειρήσεων και οι οποίες ανήκουν στο άμεσο ή ευρύτερο περιβάλλον. Έτσι, εδώ μπορούμε να συναντήσουμε τους μέτοχους, τους προμηθευτές, τους εργαζόμενους, τους ανταγωνιστές, τους πελάτες, πάσης φύσεως ενώσεις, τους δανειστές, τους πιστωτές κλπ.

1.1. Το εσωτερικό περιβάλλον

Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι οι πόροι μίας μονάδας θεωρούνται όλα εκείνα τα στοιχεία τα οποία είναι διαθέσιμα προκειμένου να χρησιμοποιηθούν για την επίτευξη των στόχων αυτής (Montana P., Charnov B., 1987). Με τη σειρά τους, αυτοί οι πόροι διακρίνονται σε ανθρώπινους και μη ανθρώπινους.

Έτσι, οι ανθρώπινοι πόροι (Κόντης Θ, Μαντάς Ν., 1993) συνίστανται στην προσφορά και συμβολή των managers, της ηγεσίας και των μη διοικητικών στελεχών όπως είναι πχ. το προσωπικό που ασχολείται με χειρωνακτικές εργασίες ή εργασίες χειρισμών στους αντίστοιχους τομείς λειτουργίας της επιχείρησης.

Εν συνεχεία, στην δεύτερη κατηγορία συναντάμε τους φυσικούς, τεχνολογικούς και οικονομικούς πόρους. Συγκεκριμένα, οι φυσικοί πόροι αποτελούνται από τις πρώτες ύλες τις οποίες η επιχείρηση μετατρέπει σε αγαθά ανώτερης αξίας, τον μηχανολογικό εξοπλισμό, τα ακίνητα της επιχείρησης καθώς και τα συστήματα διανομής.

Όσον αφορά τώρα τους τεχνολογικούς πόρους, ως διάσταση του εσωτερικού περιβάλλοντος της επιχείρησης, στην ουσία αναφέρονται στην τεχνολογία που εφαρμόζει μία μονάδα. Βέβαια, σε αυτό το σημείο θα πρέπει να προσθέσουμε ότι εδώ η λήψη απόφασης αποτελεί βασικό έργο των managers αφού η επιλογή της κατάλληλης τεχνολογίας πρέπει να εκτιμάται και να αποφασίζεται με βάση για παράδειγμα το ανθρώπινο δυναμικό, τους στόχους της επιχείρησης κλπ.

Άλλωστε, δεν είναι τυχαίο ότι ο ρόλος των νέων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών είναι καταλυτικός για τη διαχείριση της γνώσης ενώ ακόμη έχει φανεί ότι την τελευταία δεκαετία η διαχείριση γνώσης έχει αναπτυχθεί σε μία πολύ σημαντική θεωρία και πρακτική η οποία όμως ξεπερνά τα όρια της απλής μόδας αντιμετωπίζοντας ορισμένα κρίσιμα προβλήματα των σύγχρονων επιχειρήσεων.

Σε επίπεδο τώρα οικονομικών πόρων αναφερόμαστε ουσιαστικά στους τρόπους χρηματοδότησης μίας μονάδας είτε από το αποθεματικό, δηλαδή τα κεφάλαια που δημιουργούνται από τα κέρδη και δεν δίδονται στους μετόχους της είτε από εξωτερικές πηγές χρηματοδότησης όπως είναι το δανειακό και το μετοχικό κεφάλαιο. Βέβαια, προφανώς και το χρήμα αποτελεί την κινητήρια πηγή λειτουργίας της επιχείρησης και για αυτόν ακριβώς τον λόγο η χρήση του απαιτεί ορθολογική αντιμετώπιση.

Επιπρόσθετα, μία ακόμα διάσταση είναι το επιχειρηματικό κλίμα το οποίο μαζί με τους άλλους πόρους οι οποίοι προαναφέρθηκαν αποτελούν το εσωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης. Αναλυτικότερα, ως επιχειρηματικό κλίμα νοούνται οι τυπικές και άτυπες αξίες ενός οργανισμού οι οποίες έχουν διαμορφωθεί διαχρονικά από τα πρώτα κιόλας οράματα των ιδρυτών του οργανισμού (Montana P., Charnov B., 1987). Μάλιστα, το εν λόγω κλίμα ή γενικότερα οι αξίες της επιχείρησης συντελούν στην υποκίνηση των εργαζομένων και τη διαμόρφωση του προφίλ της.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημάνουμε εδώ ότι ο πραγματικός σκοπός μίας μονάδας θεμελιώνεται πάνω σε βαθύτερες διαχρονικές αξίες οι οποίες εξασφαλίζουν συνοχή στους ανθρώπινους πόρους της και προσφέρουν σε όλους τους εργαζόμενους ανεξαιρέτως μία ευκαιρία πραγμάτωσης των φιλοδοξιών τους καθώς και μία αίσθηση δημιουργίας (Montana P., Charnov B., 1987). Βέβαια, όλα αυτά διαδραματίζονται πέρα από την απλή επίτευξη κάποιου κέρδους καθώς αποτελούν ουσιαστικά ένα βαθύτερο, ανθρώπινο στόχο.

Έτσι, η ιαπωνική εταιρεία Sony τη δεκαετία του 50’ έθετε ως αξίες της τα ακόλουθα: «Να αναδείχνουμε τη δύναμη της Ιαπωνίας και να προβάλλουμε την ιαπωνική κουλτούρα σε όλο τον κόσμο. Να διαδραματίζουμε πάντα ένα πρωτοπόρο ρόλο, ποτέ όμως να μην ακολουθούμε τους άλλους. Να πραγματοποιούμε το ακατόρθωτο έτσι ώστε σε 50 χρόνια το σήμα Made in Japan να είναι συνώνυμο της ποιότητας και όχι της φτήνιας» (Σακκάς Ν., 1999).

Τέλος, το επιχειρηματικό κλίμα συνδέεται άμεσα και με το πολιτισμικό περιβάλλον της επιχείρησης από το οποίο δέχεται επιδράσεις. Κατά συνέπεια, βάσει εδώ όσων αναλύθηκαν εξάγεται εύκολα το συμπέρασμα ότι το εσωτερικό περιβάλλον μίας επιχείρησης και κατ’ επέκταση όλου του οικονομικού συστήματος αποτελεί ένα συνονθύλευμα πολλών παραγόντων συνεισφέροντας ο καθένας από αυτούς με το δικό του τρόπο.

Θεωρία Πόρων και Ικανοτήτων

Penrose: «Το μεγάλο κύρος μία μεγάλης επιχείρησης βρίσκεται στην ικανότητα της να εξερευνά, να πειραματίζεται και να καινοτομεί. Είναι αυτή η ικανότητα σε συνδυασμό με την θέση της στην αγορά (προσεκτικά καλλιεργώντας την μέσω της διαφήμισης) ώστε η φήμη των προϊόντων της μπορούν να ελέγξουν τι δίνει ώθηση σε πολλές οικονομίες της μεγέθυνσης».

Η θεωρία των πόρων και ικανοτήτων (Resource Based View) της Penrose πρεσβεύει ότι κάθε επιχείρηση διαφέρει από τους ανταγωνιστές της ως προς τους πόρους και τις ικανότητες που διαθέτει καθώς επίσης και ως προς τον τρόπο με τον οποίο τις εκμεταλλεύεται.

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι επιχειρήσεις μπορούν να θεωρηθούν σαν ένα σύνολο από πόρους και ικανότητες οι οποίες δεν κατανέμονται κατά τον ίδιο τρόπο ανάμεσά τους (Barney, 1991). Στη πραγματικότητα, είναι μια συλλογή από πόρους που συγκεντρώνουν μία σειρά από χαρακτηριστικά τα οποία είναι τα εξής:

- Valuable (Πολύτιμοι)
- Rare (Σπάνιοι)
- In-Imitable (Μη Μιμήσιμοι /Μη Αντιγράψιμοι)
- Non Substitutable (Μη Υποκατασταστήσιμοι/Αναντικατάστατοι)

Το εν λόγω μοντέλο, λοιπόν, ορίζει ότι η κερδοφορία άνω του μέσου όρου για οποιαδήποτε εταιρία προσδιορίζεται από εσωτερικά χαρακτηριστικά. Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη και προμήθεια πολύτιμων πόρων και δεξιοτήτων που είναι δύσκολο ή ακατόρθωτο οι ανταγωνιστές να μιμηθούν.

Επομένως, οι υποστηρικτές της θεώρησης αυτής διατείνονται ότι σε μία περίοδο που το εξωτερικό περιβάλλον των επιχειρήσεων μεταβάλλεται με ταχείς ρυθμούς (οι προσδοκίες των πελατών είναι άστατες, η τεχνολογία εξελίσσεται ιλιγγιωδώς) τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εσωτερικού περιβάλλοντος κάθε επιχείρησης (όπως οι πόροι και οι ικανότητες) συνθέτουν μία περισσότερο σταθερή βάση για το σχεδιασμό και την εφαρμογή μίας στρατηγικής.

Από τη θεωρία RBV προκύπτουν δύο παραδοχές ώστε να γίνει αντιληπτή η μεγάλη σημασία του εσωτερικού περιβάλλοντος της επιχείρησης για το σχεδιασμό της στρατηγικής της. Πρώτον, οι πόροι και οι ικανότητες παρέχουν τη βασική κατεύθυνση για τη στρατηγική της επιχείρησης και, δεύτερον, αποτελούν πρωταρχικές πηγές επιτυχίας και κερδοφορίας.

Καθώς, λοιπόν, η επιτυχία μίας επιχείρησης εξαρτάται και από τους πόρους και τις ικανότητές της αυτά αποτελούν αντικείμενο στρατηγικού ενδιαφέροντος. Αναφορικά με την ταξινόμησή τους, προτείνονται οι ακόλουθες κατηγορίες:

- Οι υλικοί πόροι (πχ. μηχανολογικός εξοπλισμός, εγκαταστάσεις κλπ.)
- Οι ανθρώπινοι πόροι (πχ. εκπαίδευση, εμπειρία, κρίση κλπ.)

- Τα συστήματα (διασφαλίζουν την καλή ποιότητα των προϊόντων)
- Οι άυλοι πόροι (πχ. φήμη, πελατεία κλπ.

Πίνακας 1: Οι επιχειρησιακοί πόροι

Χρηματοοικονομικοί Πόροι	•Η δανειοληπτική ικανότητα της επιχείρησης •Η ικανότητα της επιχείρησης να δημιουργήσει εσωτερικά κεφάλαια
Φυσικοί Πόροι	•Η τοποθεσία του εργοαστασίου και η αρτιότητα του εξοπλισμού της επιχείρησης •Η πρόσβαση σε πρώτες ύλες
Ανθρώπινοι Πόροι	•Η εκπαίδευση, εμπειρία, κρίση, εξυπνάδα, ενόραση, προσαρμοστικότητα, αφοσίωση των εργαζομένων της επιχείρησης
Οργανωτικοί Πόροι	•Η δομή της επιχείρησης, τα συστήματα προγραμματισμού, ελέγχου και συντονισμού

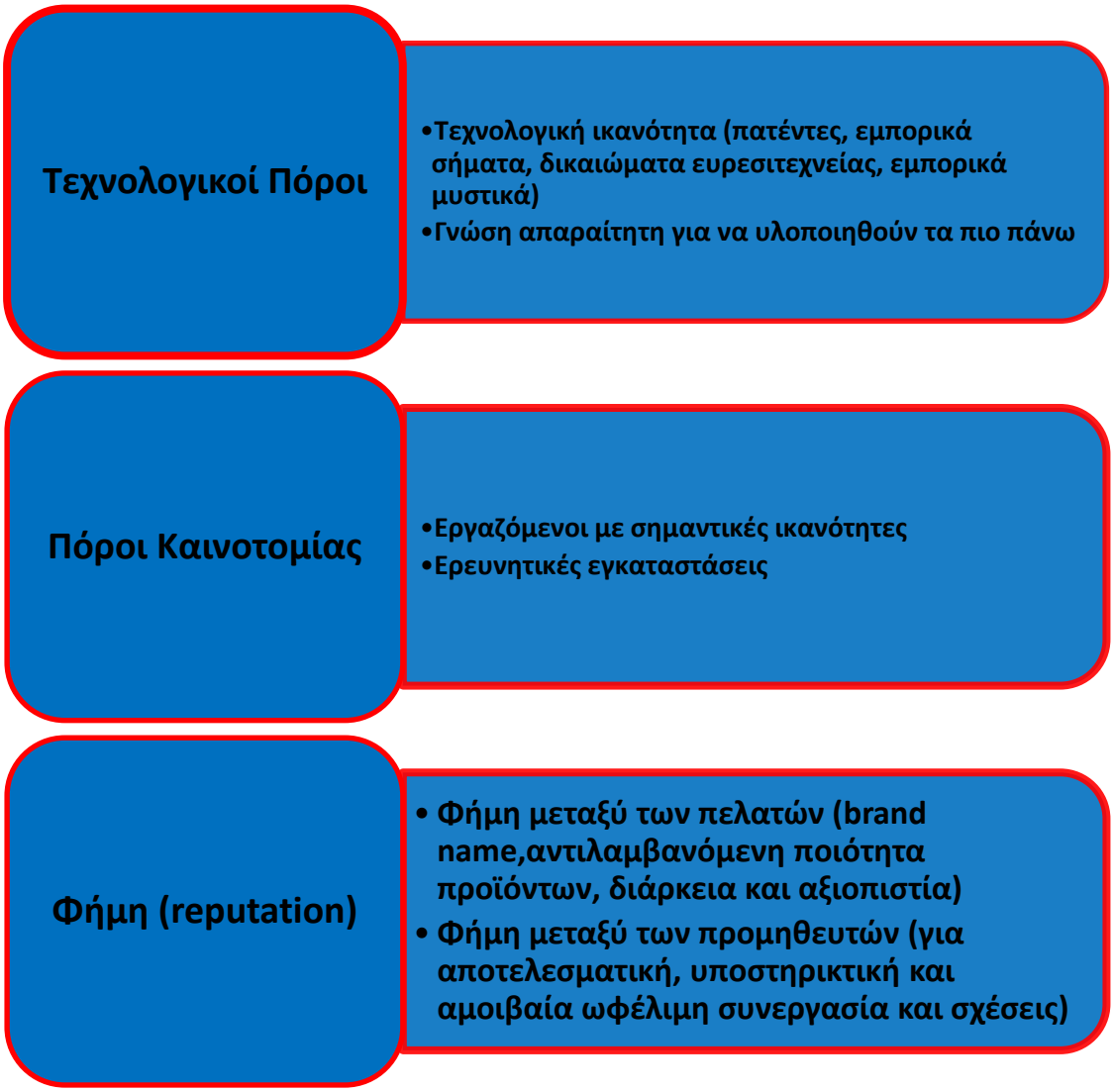

Πηγή: Βασ. Μ. Παπαδάκης, Στρατηγική των Επιχειρήσεων, τόμος Α', εκδ. Ε. Μπένου, σελ.108

Ικανότητες (capabilities) της επιχείρησης

Κάθε επιχείρηση διαθέτει σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό μία πλειάδα φυσικών ανθρώπινων και οργανωσιακών πόρων. Ωστόσο, αυτοί από μόνοι τους δεν είναι αρκετοί για να χαρίσουν στην επιχείρηση ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (π.χ. ΕΜΙ κλπ.). Δεν αρκεί, λοιπόν, μία επιχείρηση απλά να διαθέτει πόρους αλλά πρέπει τους αναμφισβήτητα πολύτιμους αυτούς πόρους να τους συνδυάζει για να δημιουργεί ικανότητες. Κατά συνέπεια, οι ικανότητες (capabilities) μίας επιχείρησης προκύπτουν από το σωστό συνδυασμό και την ολοκλήρωση μίας ομάδας πόρων.

Κριτική Επισκόπηση της Θεωρίας Πόρων και Ικανοτήτων

Η Θεωρία των Πόρων και Ικανοτήτων κατέχει σημαντική θέση στο χώρο της οικονομικής επιστήμης και το περιεχόμενο της χαρακτηρίζεται ως υψίστης σημασίας. Παρόλα αυτά, πολλές φορές παρουσιάζει προβλήματα και τίθεται υπό αμφισβήτηση. Το γεγονός ότι βασίζεται αποκλειστικά στους πόρους και στις θεμελιώδεις ικανότητες που μπορεί να κατέχει μία επιχείρηση οδηγεί σε εσωστρέφεια.

Όσο μοναδικές και αν είναι οι ικανότητες που μπορεί να διαθέτει μία επιχείρηση, αναμφίβολα, δεν θα παραμείνουν για πάντα μοναδικές. Για αυτόν ακριβώς το λόγο η επιχείρηση οφείλει να λαμβάνει υπόψη το εξωτερικό περιβάλλον και να χαρακτηρίζεται από ευελιξία δημιουργώντας συνεχώς νέα πλεονεκτήματα. Μόνο με αυτό τον τρόπο θα καταφέρει να έχει μία διατηρήσιμη και ανταγωνιστική θέση στον κλάδο που δραστηριοποιείται.

Ένα επιπλέον πρόβλημα που εντοπίζεται στη συγκεκριμένη θεωρία αφορά το γεγονός ότι δεν υπάρχει σαφής μεθοδολογία που θα πρέπει να ακολουθήσει μία οικονομική μονάδα προκειμένου να εντοπίσει, να καταγράψει και να αναπτύξει τις θεμελιώδεις ικανότητες της. Στην πράξη βέβαια, ένας αξιοσημείωτος αριθμός επιχειρήσεων αδυνατεί να επιτελέσει το συγκεκριμένο έργο. Τέλος, είναι πολύ δύσκολο να βρεθούν πόροι στους οποίους να ισχύουν και τα τέσσερα κριτήρια του VRIN (Valuable, Rare, Inimitable, Non Substitutable).

1.2. Το εξωτερικό περιβάλλον

Η έννοια του εξωτερικού περιβάλλοντος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως: «ο φυσικός κόσμος στον οποίο γεννιούνται, λειτουργούν, αναπτύσσονται ή και καταστρέφονται οι επιχειρήσεις και ο οποίος συναποτελείται από διάφορους παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν άμεσα την ύπαρξη τους» (Bateman T., Snell S., 2007).

Κατά συνέπεια, όταν μιλάμε για εξωτερικό περιβάλλον αναφερόμαστε ουσιαστικά σε όλους εκείνους τους παράγοντες οι οποίοι δρουν έξω από τις επιχειρήσεις, τις επηρεάζουν αλλά και αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Μάλιστα, διακρίνεται σε γενικό και ειδικό ανάλογα με τις συνθήκες λειτουργίας της μονάδας.

Όσον αφορά τώρα την παρουσίαση του εξωτερικού περιβάλλοντος μίας επιχείρησης γίνεται με τη βοήθεια τριών ομόκεντρων κύκλων καθένας από τους

οποίους περιλαμβάνει το γενικό περιβάλλον, το ανταγωνιστικό περιβάλλον καθώς και την ίδια την επιχείρηση (Παπαδάκης Β., 2002).

Πίνακας 2:Επίπεδα ανάλυσης εξωτερικού περιβάλλοντος

Πηγή: Λιβεράτσος Α., 2015

Ειδικά, στο ανταγωνιστικό περιβάλλον συγκαταλέγονται παράμετροι οι οποίες σχετίζονται με παράγοντες και δυνάμεις που διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις μεσοπρόθεσμες αποφάσεις. Τέτοιοι παράγοντες μπορεί να είναι οι εξής:

- οι πελάτες
- οι προμηθευτές
- η εργασιακή αγορά
- η διεθνής συγκυρίες
- ο ανταγωνισμός

Θα πρέπει όμως να τονίσουμε σε αυτό το σημείο ότι βασικό στοιχείο αποτελεί η εξέταση και αναγνώριση της κουλτούρας, των πόρων και της γενικότερης

οργάνωσης των επιχειρήσεων έτσι ώστε να αξιολογηθούν οι δυνατότητες επιβίωσης στο ανταγωνιστικό περιβάλλον.

Ακόμη, η διεξοδική ανάλυση και μελέτη των ευκαιριών και των απειλών που υπάρχουν εξαιτίας της δραστηριοποίησής των επιχειρήσεων στο συγκεκριμένο περιβάλλον οδηγεί πάντοτε σε χρήσιμα συμπεράσματα για τη διατύπωση της μετέπειτα ακολουθούμενης στρατηγικής.

Πίνακας 3: Έμμεσο και άμεσο εξωτερικό περιβάλλον της επιχείρησης

Πηγή: Στειακάκης & Κατζός (2002)

Τέλος, στο ευρύτερο τώρα περιβάλλον περιλαμβάνονται και διάφορες άλλες παράμετροι αλλά και δυνάμεις οι οποίες, ενώ δεν επηρεάζουν μακροπρόθεσμα, διαδραματίζουν όμως καθοριστικό ρόλο στις μακροπρόθεσμες αποφάσεις. Οι εν λόγω, λοιπόν, δυνάμεις είναι οι επόμενες:

- Οι οικονομικές: Επί παραδείγματι, η ανταλλαγή υλικών, χρήματος, ενέργειας καθώς και πληροφοριών.

- Οι κοινωνικές-ιδεολογικές: Εδώ συναντάμε δυνάμεις οι οποίες επηρεάζουν τις αξίες, την ηθική και τις συνήθειες.
- Οι τεχνολογικές: Είναι εκείνες οι δυνάμεις οι οποίες σχετίζονται με την εξέλιξη της παραγωγικής διαδικασίας.
- Οι πολιτικές-θεσμικές: Αφορούν τις δυνάμεις οι οποίες επηρεάζουν τους συσχετισμούς δυνάμεων και το περιεχόμενο των νόμων.

Ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος

Γενικά, ισχύει ότι οι μεταβατικές διαδικασίες οι οποίες λαμβάνουν μέρος σε μία οικονομική μονάδα είναι αυτές που διαμορφώνουν ουσιαστικά το εξωτερικό περιβάλλον αυτής δημιουργώντας ταυτόχρονα σημαντικές ευκαιρίες ανάπτυξης καθώς και απειλές για την ύπαρξη και την λειτουργία της (Παπαδάκης Β., 2012).

Παρόλα αυτά, όλη αυτή η ασταμάτητη διαδικασία δημιουργεί αβεβαιότητα ενώ αυξάνει το βαθμό πολυπλοκότητας και μεταβλητότητας του συστήματος. Όπως είναι, άλλωστε, αναμενόμενο οι επιχειρήσεις από την πλευρά τους προσπαθούν να μειώσουν αυτήν την αβεβαιότητα όσο το δυνατό περισσότερο μελετώντας τις αλλαγές ή τα σημάδια του έξω από αυτές περιβάλλοντος τους (Τερζίδης Κ., 2004).

Όσον αφορά τώρα τις διακρίσεις του εξωτερικού περιβάλλοντος είναι οι επόμενες:

i. Το ευρύτερο μάκρο-περιβάλλον το οποίο επηρεάζει την επιχείρηση αλλά και κάθε άλλη επιχείρηση. Μάλιστα, διακρίνεται στις εξής έξι επιμέρους διαστάσεις (Παπαδάκης Β., 2002):
    1. το οικονομικό περιβάλλον
    2. το τεχνολογικό περιβάλλον
    3. το νομικό-πολιτικό περιβάλλον
    4. το κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον
    5. το δημογραφικό περιβάλλον
    6. το παγκόσμιο περιβάλλον

    Θα πρέπει να επισημάνουμε σε αυτό το σημείο ότι το συγκεκριμένο περιβάλλον σε μάκρο επίπεδο εμφανίζει σημαντική επίδραση στις λειτουργίες μίας οικονομικής μονάδας.

ii. Το μίκρο-περιβάλλον, δηλαδή το άμεσο κλαδικό περιβάλλον της επιχείρησης.

Στη συνέχεια, παρατίθεται ένας πίνακας στον οποίο φαίνεται ξεκάθαρα ο τρόπος με τον οποίο αυτά τα δύο τόσο διαφορετικά περιβάλλοντα συνδέονται μεταξύ τους και όμως τελικά αλληλεπιδρούν.

Πίνακας 4: Οι μεταβλητές του περιβάλλοντος

Πηγή : Αλεξανδρίδης Α., 2014

Τέλος, από την επεξεργασία των παραπάνω στοιχείων τα οποία συλλέγονται για κάθε μία από τις διαστάσεις αυτές η επιχείρηση μπορεί να προβλέψει τις μελλοντικές τάσεις στο ευρύτερο περιβάλλον της (πχ. τεχνολογικές καινοτομίες, ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές αλλαγές κλπ.) και με αυτό τον τρόπο να προετοιμαστεί καλύτερα για τις μελλοντικές προκλήσεις.

1.3. Η ανάλυση του Μάκρο-Περιβάλλοντος

Γενικά, το μάκρο-περιβάλλον των επιχειρήσεων περιλαμβάνει όλους εκείνους τους παράγοντες οι οποίοι αφορούν τις νέες αγορές σε διεθνές επίπεδο, τις ήδη υπάρχουσες διεθνείς αγορές που αλλάζουν, τα διεθνή πολιτικά και πολιτισμικά δρώμενα όπως επίσης και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της κάθε επιχείρησης.

Με πιο απλά λόγια, λοιπόν, στην προκειμένη περίπτωση ουσιαστικά αναλύονται οι διάφορες διαστάσεις της επιχείρησης υπό το πρίσμα της

παγκοσμιοποίησης. Άλλωστε, αποτελεί πλέον επιτακτική επιχειρησιακή ανάγκη να μελετώνται οι οποιεσδήποτε αλλαγές συμβαίνουν σε παγκόσμιο επίπεδο ενώ οι μονάδες οφείλουν να προσαρμόζονται σε αυτές τις επιταγές της αγοράς με τα σύνορα και τους γενικότερους περιορισμούς να έχουν καταργηθεί.

Βέβαια, σε αυτήν τη γενικότερη στάση έχει συμβάλλει σημαντικά και η ραγδαία εξάπλωση του Internet. Απόρροια αυτού δε είναι η άντληση πληροφοριών σχετικά με νέες διεθνείς αγορές αλλά και δεδομένων για τις υφιστάμενες αγορές οι οποίες διαρκώς αλλάζουν εξαιτίας των διεθνών πολιτικών δρώμενων και των διεθνών χαρακτηριστικών των αγορών.

Εν κατακλείδι, όλα τα προαναφερθέντα είναι σχετικά εύκολο να διερευνηθούν μέσω της χρήσης του διαδικτύου γεγονός το οποίο μας δίνει δεδομένα τα οποία ελάχιστα χρόνια πριν δεν ήταν δυνατόν να τα έχουμε στη μορφή και το χρόνο που τα έχουμε σήμερα. Και όλα αυτά συμβαίνουν χάρη στην παγκοσμιοποίηση της δραστηριοποίησης των επιχειρήσεων.

1.3.1. Η οικονομική διάσταση

Η οικονομική διάσταση του μάκρο-περιβάλλοντος εστιάζει ουσιαστικά στα οικονομικά μεγέθη της χώρας στην οποία δραστηριοποιείται μία επιχείρηση καθώς και στις γενικότερες οικονομικές εξελίξεις που λαμβάνουν χώρα και είναι πιθανόν να επηρεάσουν τη λειτουργία αυτής (Σακκάς Ν., 1999).

Αναλυτικότερα, όσον αφορά τώρα τους παράγοντες οι οποίοι αποτελούν κύριο θέμα ανάλυσης εδώ είναι οι εξής:

- Το ΑΕΠ της χώρας στην οποία δραστηριοποιείται η επιχείρηση μέσω του οποίου αναγνωρίζονται οι τάσεις, αναλύονται τα αίτια και επιχειρούνται προβλέψεις.
- Τα επιτόκια δανεισμού τα οποία σε άλλες χώρες βρίσκονται σε υψηλότερα επίπεδα από το κανονικό και σε άλλες σε χαμηλότερα.
- Η προσφορά χρήματος που αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα προς εξέταση και η οποία προσπαθεί να προσδιορίσει ποιο είναι το μέγεθος της σε σχέση με το μέγεθος των απαιτήσεων της επιχείρησης.
- Οι πληθωριστικές τάσεις και γενικότερα παρόμοιες οικονομικές συγκυρίες μέσω των οποίων εξετάζεται το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον για μία χώρα ενώ επιχειρούνται και προβλέψεις.

- Η ανεργία η οποία μελετάται και ως κοινωνικό φαινόμενο. Βέβαια, η προφανής ερώτηση η οποία θα μπορούσε να τεθεί αφορά τη διαχρονική εξέλιξη του επιπέδου της ανεργίας καθώς και τις μελλοντικές τάσεις που θα επικρατήσουν. Έτσι, κατά την ανάλυση θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, ίσως και γειτονικών χωρών, για την εξέταση περιπτώσεων κοινωνικών αναταραχών, μεταναστευτικών ρευμάτων κλπ
- Ο έλεγχος των μισθών και τιμών καθώς και οι προβλέψεις των τάσεων που θα επικρατήσουν στο άμεσο μέλλον όπως, για παράδειγμα, η υποτίμηση ή/και ανατίμηση του νομίσματος, η οικονομική και νομισματική σταθερότητα κλπ. αποτελούν εξέχουσας σημασίας στοιχεία προς μελέτη.

Βάσει, λοιπόν, των ανωτέρων η οικονομική διάσταση του εξωτερικού περιβάλλοντος σε μάκρο επίπεδο αναφέρεται ναι μεν στη γενική κατάσταση της οικονομίας όπως αυτή αντανακλάται στο ΑΕΠ της χώρας και στο δείκτη βιοτικού της επιπέδου αλλά και στις γενικότερες οικονομικές εξελίξεις ή προβλέψεις για πληθωριστικές τάσεις, ανεργία κλπ. Παράλληλα όμως, αφορά και τις ανταγωνιστικές συνθήκες της αγοράς, τη σχέση της επιχείρησης με τους προμηθευτές της, τους πελάτες-καταναλωτές, τις τράπεζες, τους μετόχους κοκ.

Κάτι τέτοιο δε μεταφράζεται ως ότι τα διοικητικά στελέχη θα πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους και να μελετούν όλους τους παραπάνω παράγοντες κατά τη λήψη σημαντικών αποφάσεων. Έτσι, επί παραδείγματι τα στελέχη μίας οικονομικής μονάδας ορίζουν μία αγορά-στόχο ως πιθανή πελατεία και υλοποιούν δημογραφικές και ψυχογραφικές έρευνες με απώτερο σκοπό να κερδίσουν τη συγκεκριμένη ομάδα καταναλωτών ενώ μακροπρόθεσμα να διατηρήσουν και να αυξήσουν τελικά την πελατεία τους.

Συνοψίζοντας, η σχέση με τους πελάτες αποδεικνύεται σήμερα στην πράξη ένα βασικότατο πεδίο στόχευσης της επιχείρησης και για αυτόν ακριβώς τον λόγο οι εταιρείες που λειτουργούν σε συνθήκες έντονου ανταγωνισμού και δεν προστατεύονται από κάποιες ειδικές διατάξεις να αποδίδουν πρώτιστη σημασία στην ικανοποίηση και πρόβλεψη των αναγκών των πελατών τους (Σακκάς Ν., 1999).

1.3.2. Η τεχνολογική διάσταση

Τεχνολογική διάσταση ονομάζεται η τάση η οποία εξετάζει το περιβάλλον των τεχνολογικών ανακαλύψεων και επιτευγμάτων (Σακκάς Ν., 1999). Η διάσταση αυτή

αναφέρεται στην εξέταση των τεχνολογικών επιτευγμάτων που λαμβάνουν χώρα και είναι δυνατόν να έχουν σημαντική επίδραση στην επιχείρηση και στην εν γένει στρατηγική της.

Γενικά ισχύει ότι οι συγκεκριμένες τάσεις μπορεί να αποτελούν ευκαιρίες για εκείνες τις επιχειρήσεις που έχουν τη δυνατότητα να τις εκμεταλλευτούν και να τις εισάγουν αποτελεσματικά στις δραστηριότητές τους αλλά και απειλή για εκείνες οι οποίες αδυνατούν είτε να αντιληφθούν την αξία της τεχνολογικής καινοτομίας είτε την υιοθέτηση της.

Παρόλα αυτά, μία νέα τεχνολογία είναι δυνατό να αποτελεί και μία πολύ σημαντική απειλή για μία επιχείρηση ιδίως εάν η επιχείρηση δεν προσαρμοστεί στη νέα χρήση αυτής. Άλλωστε, είναι γνωστό ότι ο ρυθμός ανάπτυξης μίας μονάδας επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τις νέες τεχνολογίες που δημιουργούνται καθώς και από το ρυθμό ανακάλυψης νέων καινοτομιών.

Όσον αφορά τώρα τη δυσκολία για τις επιχειρήσεις έγκειται στο γεγονός ότι είναι πιο δύσκολο να διαχειρισθεί κάποιος την αλλαγή ή/και τη μετάβαση από τη χρήση μίας τεχνολογίας στη χρήση μίας άλλης αφού η επιτυχής διαχείριση της αλλαγής έχει άμεσο αντίκτυπο στην επιβίωση της επιχείρησης.

Για τον λόγο αυτό απαιτούνται προσεκτικά βήματα και αποτελεσματική ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος έτσι ώστε να αναγνωρισθούν αφενός οι τεχνολογίες που αφορούν την επιχείρηση και αφετέρου να γίνει η επιλογή εκείνης που θα έχει τις βέλτιστες επιπτώσεις στην ανταγωνιστικότητά της.

Ακόμη, θα πρέπει να τονιστεί σε αυτό το σημείο ότι η εμφάνιση μίας νέας τεχνολογίας δε σημαίνει απαραίτητα ότι οι επιχειρήσεις οι οποίες εμμένουν στην προηγούμενη τεχνολογία θα αντιμετωπίσουν το φάσμα της εξαφάνισης. Συχνά δε είναι δύσκολο να εκτιμηθούν με οποιαδήποτε βεβαιότητα οι μακροχρόνιες συνέπειες που μία νέα τεχνολογία θα προκαλέσει σε ένα κλάδο (Montana P., Charnov B., 1987).

Συμπερασματικά, η παγκόσμια εμπειρία φανερώνει ότι οι πωλήσεις της παλαιάς τεχνολογίας εξακολουθούν να υπάρχουν για μία σημαντική περίοδο κυρίως διότι οι επιχειρήσεις που την έχουν υιοθετήσει συνεχίζουν να την στηρίζουν και να την βελτιώνουν συνεχώς. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μία νέα τεχνολογία δεν αποτελεί απαραίτητα την αρχή του τέλους της ήδη υπάρχουσας τεχνολογίας.

1.3.3. Η νομική – πολιτική διάσταση

Όταν μιλάμε για νομική-πολιτική διάσταση ουσιαστικά αναφερόμαστε στους νόμους, στους κυβερνητικούς φορείς αλλά και στις διάφορες ομάδες πίεσης οι οποίες επηρεάζουν τις επιχειρήσεις και τις στρατηγικές αυτών με άμεσο ή έμμεσο τρόπο.

Ειδικότερα, σε νομικό επίπεδο η προσθήκη ή η αφαίρεση ενός νομοθετικού ή ρυθμιστικού περιορισμού από την κυβέρνηση μίας χώρας είναι δυνατόν να δημιουργήσει σημαντικές στρατηγικές απειλές όσο και ευκαιρίες για τις επιχειρήσεις εκείνες που δραστηριοποιούνται στη συγκεκριμένη χώρα.

Για αυτόν ακριβώς, λοιπόν, τον λόγο εδώ η νομοθεσία, και ειδικά η εργατική νομοθεσία, παίζουν σπουδαίο ρόλο καθώς αφορούν άμεσα ή έμμεσα την επιχείρηση καθώς και την παροχή κινήτρων ανάπτυξης της.

Επιπρόσθετα, εξίσου σημαντικό ρόλο διαδραματίζει και η ύπαρξη και μελέτη της νομοθεσίας σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος, με τους κανονισμούς οι οποίοι αφορούν το εμπόριο και ειδικά τις εισαγωγές και τις εξαγωγές κλπ.

Τέλος, σε νομικό επίπεδο, θα πρέπει να εξετάζονται και τα ζητήματα της φορολογικής νομοθεσίας, της κυβερνητικής σταθερότητας και της παροχής ή όχι ειδικών κινήτρων για την απασχόληση του εργατικού δυναμικού (Παπαδάκης Β., 2007).

Όσον αφορά τώρα την πολιτική διάσταση του περιβάλλοντος χρήζει ιδιαίτερης σημασίας ειδικά στην περίπτωση των πολυεθνικών επιχειρήσεων οι οποίες δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες και, επομένως, λειτουργούν κάτω από εντελώς διαφορετικές πολιτικές αλλά και νομικές συνθήκες.

Συγκεκριμένα, οι πολιτικοί παράγοντες περιλαμβάνουν το θεσμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο δρα η επιχείρηση σε τοπικό αλλά και διεθνές επίπεδο. Έτσι, η ανάλυση του πολιτικού περιβάλλοντος είναι αρκετά σημαντική καθώς αποδεικνύει ή όχι την πολιτική σταθερότητα στο χώρο δραστηριοποίησης της οικονομικής μονάδας η οποία μονάδα με τη σειρά της προσπαθεί να κατανοήσει τα φορολογικά και ειδικά κίνητρα τα οποία υπάρχουν και το πώς αυτά μπορεί να τα εκμεταλλευθεί τελικά προς όφελος της.

Επιπλέον, οι επιχειρήσεις θα πρέπει να είναι ενήμερες για το σύνολο των διεθνών πολιτικών εξελίξεων καθώς όπως είναι γνωστό το πολιτικό περιβάλλον είναι ιδιαίτερα ρευστό καθώς επηρεάζεται από παράγοντες οι οποίοι είναι εντελώς ξένοι από τη δραστηριότητα της επιχείρησης. Αντίστοιχα, το ίδιο ισχύει και σε νομικό επίπεδο.

Συμπερασματικά, αυτό που απαιτείται στην προκειμένη περίπτωση για να αποφευχθεί μία πραγματικά καταστροφική πολιτική έκπληξη είναι η χάραξη από πλευράς της μονάδας μίας συνετούς αλλά και ευέλικτης στρατηγικής καθώς όπως αποδεικνύεται στην πράξη το νομικό-πολιτικό πλαίσιο είναι υψίστης σημασίας παράγοντας του εξωτερικού περιβάλλοντος.

1.4. Η ανάλυση του Μίκρο-Περιβάλλοντος

Michael Porter: «Η ουσία της στρατηγικής είναι να επιλέξεις το τι δεν θα κάνεις».

Η ανάλυση του υποδείγματος των πέντε δυνάμεων του Michael Porter, καθηγητή του Harvard Business School, (1980)[1] παρουσιάζει τους παράγοντες που προσδιορίζουν το Μίκρο-περιβάλλον της επιχείρησης παρέχοντας ένα συγκεκριμένος τρόπο προσδιορισμού της φύσης του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων του ίδιου κλάδου. Οι παράγοντες, λοιπόν, αυτοί είναι οι εξής:

i. Οι εν δυνάμει ανταγωνιστές, δηλαδή η είσοδος νέων επιχειρήσεων στον κλάδο
ii. Η διαπραγματευτική δύναμη των προμηθευτών της επιχείρησης
iii. Η διαπραγματευτική δύναμη των αγοραστών της επιχείρησης
iv. Η ένταση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις του κλάδου
v. Η απειλή από υποκατάστατα προϊόντα των υπόλοιπων επιχειρήσεων

Με βάση τους πέντε αυτούς παράγοντες μπορούμε να προσδιορίσουμε τον ανταγωνισμό που υπάρχει στον κλάδο καθώς και τις στρατηγικές που θα ακολουθήσει κάθε επιχείρηση. Ο προσδιορισμός του ανταγωνισμού δίνει την δυνατότητα στην κάθε επιχείρηση να καθορίσει με την σειρά της το επίπεδο κερδοφορίας της γεγονός που δείχνει την ελκυστικότητα του κλάδου.

Επιπλέον, μία επιχείρηση μπορεί να προβλέψει τις δυνάμεις αλλαγής του κλάδου και να πράξει προς όφελος της. Παράδειγμα τέτοιων δυνάμεων είναι μία τεχνολογική καινοτομία ή μία διαφοροποίηση προϊόντος.

1 Συχνά το υπόδειγμα των πέντε δυνάμεων του Porter ονομάζεται και «δομική ανάλυση ενός κλάδου»

Πίνακας 5: Το πλαίσιο 5 δυνάμεων του Porter (Δομική Ανάλυση Ανταγωνισμού)

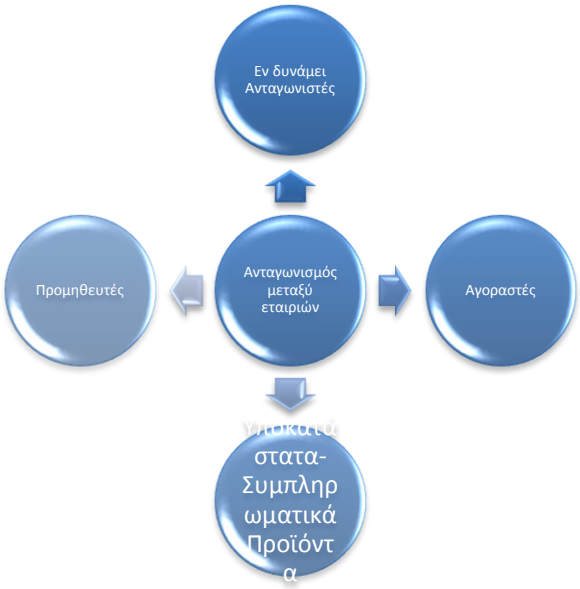

Πηγή: Michael Porter (1980)

Αναλυτικότερα, οι επιμέρους παράγοντες του υποδείγματος των πέντε δυνάμεων του Porter αναλύονται ως εξής:

- Εν δυνάμει ανταγωνιστές:

  Η είσοδος νέων επιχειρήσεων στον κλάδο είναι κάτι που απασχολεί της ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις γεγονός που τις αναγκάζει να ψάχνουν τρόπους με τους οποίους να θέτουν φραγμούς-εμπόδια στην είσοδο επιχειρήσεων στον κλάδο. Τα πιο σημαντικά εμπόδια εισόδου είναι οι οικονομίες κλίμακας, η διαφοροποίηση προϊόντος, η πρόσβαση στα κανάλια διανομή, οι νομικοί περιορισμοί και ο φόβος αντίδρασης από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις.

- Διαπραγματευτική δύναμη των προμηθευτών:

  Οι προμηθευτές είναι μία σημαντική κατηγορία καθώς μπορούν να επηρεάσουν σε σημαντικό βαθμό το κόστος παραγωγής του προϊόντος αλλά και την κερδοφορία της επιχείρησης. Η διαπραγματευτική δύναμη των προμηθευτών εξαρτάται από τον αριθμό τους, από την διαφοροποίηση προϊόντος, την δυνατότητα υποκατάστασης των προϊόντων και την εξαγορά τους.

- Διαπραγματευτική δύναμη των αγοραστών:

  Αντίστοιχη σημαντική κατηγορία που μπορεί να επηρεάσει άμεσα την λειτουργία της επιχείρησης είναι οι αγοραστές. Ο βαθμός στον οποίο μπορούν να την επηρεάσουν εξαρτάται από το μέγεθος του αγοραστή, των αριθμό των

προμηθευτών, τα χαρακτηριστικά του προϊόντος και από την ευαισθησία τους στην τιμή.

- Ένταση του ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις του κλάδου:

  Ο ανταγωνισμός που επικρατεί σε έναν κλάδο παίζει σημαντικό ρόλο στο πόσο ελκυστικός είναι ένας κλάδος. Στην προσπάθεια τους να βελτιώσουν την θέση τους στην αγορά και να κερδίσουν μεγαλύτερα μερίδια από αυτήν, οι επιχειρήσεις γίνονται ανταγωνιστικές. Για να προσδιορίσει κανείς τον ανταγωνισμό χρειάζεται να λάβει υπόψη του τον ρυθμό ανάπτυξης της αγοράς, τα χαρακτηριστικά των ανταγωνιστών, ύπαρξη υψηλών εμποδίων εξόδου και τις οικονομίες κλίμακας.

- Απειλή από υποκατάστατα προϊόντα:

  Το πόσο επηρεάζουν τα υποκατάστατα προϊόντα εξαρτάται από την ύπαρξη «κοντινών» υποκατάστατων, την επίδραση της τιμής και την τάση των καταναλωτών για τα υποκατάστατα.

Κριτική Επισκόπηση της Θεωρίας των πέντε δυνάμεων του Porter

Το υπόδειγμα του Micahel Porter είναι αναμφισβήτητα ένα πολύ σημαντικό υπόδειγμα καθώς μας βοηθάει να κατανοήσουμε το μικρό-επιχειρησιακό περιβάλλον. Παρόλα αυτά έχει κάποιες αδυναμίες. Αρχικά, υποστηρίζεται ότι σε ιδιαίτερα σύνθετους κλάδους είναι δύσκολο να είναι αποτελεσματική η ανάλυση των πέντε δυνάμεων. Αυτό σημαίνει ότι αδυνατεί να αντικατοπτρίσει αποτελεσματικά τις προκλήσεις της νέας δεκαετίας.

Το μοντέλο του Porter έχει επίσης κατηγορηθεί ότι δεν αναφέρει καθόλου τον ανθρώπινο παράγοντα και με αυτόν τον τρόπο αδυνατεί να εξηγήσει την επιρροή που έχει αυτός στο περιβάλλον της επιχείρησης. Έχει επίσης κατακριθεί το γεγονός ότι το μοντέλο δεν αναφέρεται στην δυνατότητα των επιχειρήσεων του κλάδου να εκμεταλλευτούν τυχόν ευκαιρίες που θα προκύψουν από τη συνεργασία μεταξύ τους αλλά και ανάμεσα στις επιχειρήσεις και στους προμηθευτές τους.

Αυστηρή κριτική δέχτηκε το υπόδειγμα από τον καθηγητή του London Business School, Sumantra Ghoshal, ο οποίος και υποστηρίζει ότι η θεωρία αυτή στηρίζεται περισσότερο στο πως θα κατανεμηθεί η αξία ανάμεσα στις επιχειρήσεις και λιγότερο στο πως μπορεί να δημιουργηθεί αξία. Τέλος, υποστηρίζει ότι η συμπεριφορά των επιχειρήσεων για μεγιστοποίηση κερδών μέσω του περιορισμού του ανταγωνισμού είναι ασύμβατη με το συμφέρον της κοινωνίας.

1.5. Εργαλεία ανάλυσης περιβάλλοντος

1.5.1. Ανάλυση PEST

Η ανάλυση PEST είναι ουσιαστικά ένα εργαλείο στρατηγικής το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος μίας οικονομικής μονάδας σε μάκρο επίπεδο. Συγκεκριμένα, η ανάλυση PEST αναλύει τα εξής:

- Πολιτικό περιβάλλον (Political)

  Στο πολιτικό περιβάλλον συναντάμε το σύνολο των νόμων, το πολιτικό καθεστώς και γενικότερα την πολιτική σταθερότητα. Αυτοί και άλλοι παράγοντες του περιβάλλοντος αυτού μπορούν ακόμα και να επιτρέψουν ή να απαγορεύσουν την λειτουργία μίας επιχείρησης.
- Οικονομικό περιβάλλον (Economical)

  Το Οικονομικό περιβάλλον αναφέρεται στην οικονομική ζωή μίας χώρας. Όσον αφορά τώρα τους παράγοντες εκείνους οι οποίοι το επηρεάζουν μπορεί να είναι το επιτόκιο δανεισμού, η μεγέθυνση, ο ρυθμός του πληθωρισμού κλπ.
- Κοινωνικό περιβάλλον (Social)

  Η δομή μίας κοινωνίας, τα δημογραφικά, τα ψυχογραφικά και γενικότερα άλλα κριτήρια σαφώς και επηρεάζουν την επιχείρηση η οποία δραστηριοποιείται σε αυτή την κοινωνία.
- Τεχνολογικό περιβάλλον (Technological)

  Το τεχνολογικό περιβάλλον συνεισφέρει και αυτό από τη δική του σκοπιά στη διαμόρφωση του Μάκρο-περιβάλλοντος. Οι καινοτομίες, τα εμπόδια εισόδου που σχετίζονται με τεχνολογικά επιτεύγματα καθώς και η μεταφορά της τεχνολογίας αποτελούν κρίσιμα ζητήματα που προσδιορίζονται σε αυτό το σημείο.

Συνοψίζοντας, κανένα από τα παραπάνω επιμέρους περιβάλλοντα δεν θα πρέπει να θεωρείται σημαντικότερο έναντι του άλλου καθώς όλα παίζουν καθοριστικό ρόλο στην λειτουργία μίας επιχείρησης.

Πίνακας 6: Ανάλυση PEST

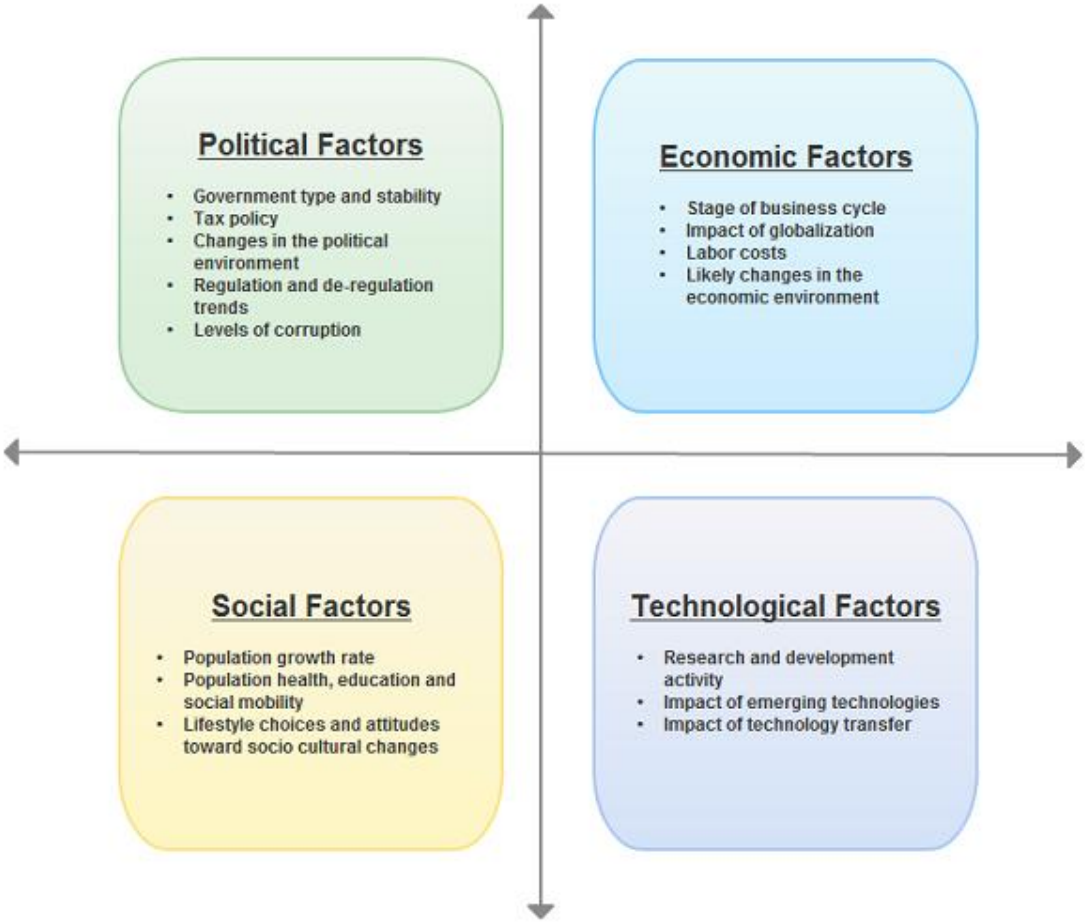

Πηγή: https://gr.pinterest.com/pin/117375134012790509/

1.5.2. Ανάλυση SWOT

Καταρχάς, όταν μιλάμε για ανάλυση SWOT ουσιαστικά αναφερόμαστε σε ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού που χρησιμοποιείται για την ανάλυση τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού περιβάλλοντος μίας επιχείρησης, ενός ολόκληρου κλάδου και όχι μόνο. Η δε ονομασία προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις: strengths, weaknesses, opportunities και threats που αντίστοιχα μεταφράζονται στα ελληνικά ως εξής: δυνατά σημεία, αδύνατα σημεία, ευκαιρίες και απειλές.

Αδιαμφισβήτητα, πρόκειται για ένα πολύ σημαντικό εργαλείο το οποίο χρησιμοποιείται με επιτυχία στην περίπτωση που απαντώνται τα παρακάτω βασικά ερωτήματα: πώς θα εκμεταλλευτείς τα δυνατά σου σημεία, πώς θα καταφέρεις είτε να περιορίσεις είτε να παρακάμψεις τις αδυναμίες σου, πώς θα κατορθώσεις να εκμεταλλευτείς τις ευκαιρίες που υπάρχουν καθώς επίσης πώς θα διαχειριστείς τις απειλές που εμφανίζονται.

Πίνακας 7: Ανάλυση SWOT

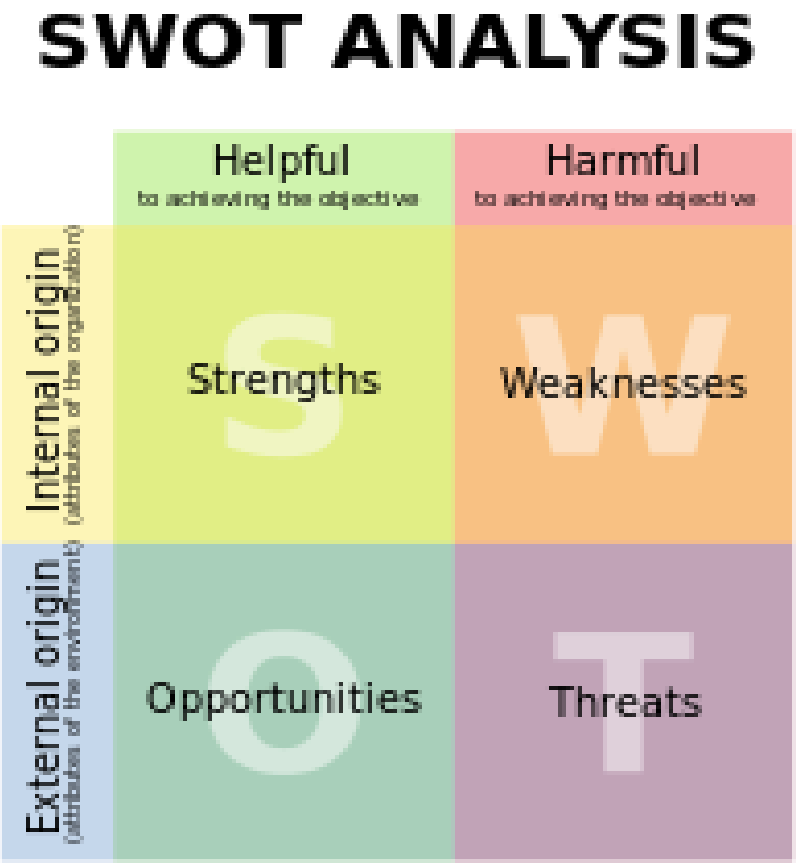

Πηγή: http://www.essay.uk.com/free-essays/business/SWOT-analysis-guide.php

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Διεθνές Οικονομικό Περιβάλλον

2.1. Το Διεθνές Περιβάλλον

Η διακήρυξη της χιλιετίας του ΟΗΕ (UNRIC, 2000) η οποία υιοθετήθηκε κατά τη Σύνοδο Κορυφής της χιλιετίας τον Σεπτέμβριο του 2000 στη Νέα Υόρκη αποτελεί χωρίς αμφιβολία ένα κείμενο-ορόσημο για τον 21^{ο} αιώνα. Η εν λόγω διακήρυξη αποτυπώνει ουσιαστικά τις ανησυχίες 147 αρχηγών κρατών και κυβερνήσεων και συνολικά 191 εθνών οι οποίες συμμετείχαν στη μεγαλύτερη συγκέντρωση ηγετών του κόσμου που έγινε ποτέ.

Συγκεκριμένα, εκεί αποτυπώνονται οι απαντήσεις στις προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ανθρωπότητα στο κατώφλι της χιλιετίας και καθιερώνονται βασικά μέτρα αξιολόγησης δράσεων μέσω ενός πλέγματος αλληλοσχετιζόμενων δεσμεύσεων, στόχων και επιδιώξεων σχετικά με την ανάπτυξη, τη διακυβέρνηση, την ειρήνη, την ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Μέσω αυτής της διακήρυξης, λοιπόν, οι αρχηγοί των κρατών μελών συμφωνούν και θέτουν συγκεκριμένους στόχους για την καταπολέμηση της φτώχειας, της πείνας, των ασθενειών, του αναλφαβητισμού, της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, της καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των διακρίσεων εις βάρος των γυναικών.

Παράλληλα, όμως, κατοχυρώνει και ένα ευρύ φάσμα δεσμεύσεων στους παραπάνω τομείς με έμφαση στη σωστή διακυβέρνηση και δημοκρατία ενώ μάλιστα υιοθετήθηκε από όλα τα μέλη της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ.

Όσον αφορά τώρα τους σκοπούς οι οποίοι τέθηκαν ως προτεραιότητα στην παγκόσμια ατζέντα ονομάστηκαν αναπτυξιακοί στόχοι της χιλιετίας και ως χρονικό πλαίσιο επίτευξής τους ορίστηκε το 2015.

Επιπρόσθετα, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η συγκεκριμένη διακήρυξη αποσαφηνίζει το ρόλο και την ευθύνη των μερών, συλλογικά και ατομικά. Αναλυτικότερα, ισχύουν τα επόμενα:

- Οι κυβερνήσεις να επιτύχουν ή ακόμη και να διευκολύνουν την επίτευξη των στόχων και επιδιώξεων.
- Το δίκτυο των διεθνών οργανισμών να διαθέσει τους πόρους του και να εξειδικευτεί με τον κατά το δυνατό αποτελεσματικότερο τρόπο προκειμένου να

υποστηρίξει και να διατηρήσει τις προσπάθειες των εταίρων του σε παγκόσμιο και διεθνές επίπεδο.

- Οι πολίτες καθώς και οι οργανώσεις της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα να δραστηριοποιηθούν στο μέγιστο βαθμό σε αυτήν την προσπάθεια.

Ωστόσο, η αξιολόγηση της προόδου αναφορικά με τους προαναφερθέντες στόχους κατά την πρώτη δεκαετία ανέδειξε τις πραγματικές επιπτώσεις της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης η οποία συνετέλεσε καταλυτικά στην επιδείνωση της κατάστασης.

Έτσι, η νέα αυτή κατάσταση όπως διαμορφώθηκε παγκοσμίως οδήγησε στον επαναπροσδιορισμό και επικαιροποίηση των στόχων για την περίοδο 2015 με 2020 στη Διάσκεψη του ΟΗΕ η οποία πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 2012 στο Ρίο ντε Τζανέιρο. Μέσω της νέας διακήρυξης με τίτλο «Το μέλλον που θέλουμε/The future we want» αναδεικνύεται η ανάγκη για ευθυγράμμιση των προτεραιοτήτων που είχαν τεθεί για τις αναπτυσσόμενες χώρες του πλανήτη με αυτές των ανεπτυγμένων χωρών οι οποίες βίωσαν πιο έντονα τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης.

Σήμερα πλέον, οι προτεραιότητες σε επίπεδο ΟΗΕ, Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και άλλων διεθνών οργανισμών συγκλίνουν και αφορούν κατά κύριο λόγο την αντιμετώπιση της ανεργίας ως μέσο για την αντιμετώπιση της φτώχειας, την αντιμετώπιση των κοινωνικών ανισοτήτων, την κλιματική αλλαγή σε συνδυασμό με την συνεχιζόμενη υποβάθμιση του περιβάλλοντος και όλα αυτά έχουν σαν απώτερο στόχο μία πιο συνειδητή μακροπρόθεσμη προσέγγιση για την αειφόρο ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή και αλληλεγγύη.

Βέβαια, δεν μπορούμε να παραλείψουμε το γεγονός ότι σε ολόκληρο τον κόσμο προκύπτει ολοένα και πιο έντονα η ανάγκη για επενδύσεις σε μία σειρά από κρίσιμους τομείς όπως είναι οι υποδομές, οι υπηρεσίες υγείας, η εκπαίδευση, η πρόσβαση σε πόσιμο νερό, η αγροτική παραγωγή κλπ. Ταυτόχρονα, όμως, θα πρέπει να ενισχυθεί και η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων του ανθρώπου και η καταπολέμηση των νέων μορφών παραβίασής τους συμπεριλαμβανομένης και της ανθρώπινης εκμετάλλευσης.

Αναντίρρητα, η παρατεταμένη οικονομική κρίση η οποία επηρεάζει σχεδόν όλες τις χώρες του κόσμου αντικατοπτρίζει αλλά και ανατροφοδοτεί τα ιδιαίτερα σημαντικά προβλήματα της πλεονάζουσας παραγωγικής δυναμικότητας σε συνάρτηση με την περιορισμένη ζήτηση και κατανάλωση, την υψηλή ανεργία, τη

δημοσιονομική λιτότητα καθώς και τη συνεχιζόμενη καθοδικά οικονομική προσαρμογή των μεγάλων ανεπτυγμένων οικονομιών.

Από την άλλη πλευρά, η προβλεπόμενη αύξηση του πληθυσμού η οποία δημιουργεί μεγαλύτερες ανάγκες κατανάλωσης σε συνδυασμό με τον περιορισμό των διαθέσιμων φυσικών πόρων και άρα χρήσης πρώτων υλών αναμένεται να δυσχεράνει περισσότερο την προσπάθεια επίτευξης των στόχων.

Απόρροια, λοιπόν, όλου αυτού του διαρκώς μεταβαλλόμενου περιβάλλοντος, τόσο οι κυβερνήσεις όσο και οι επιχειρήσεις καλούνται από κοινού με την κοινωνία των πολιτών να συνεργαστούν με βάση ένα κοινό όραμα το οποίο θα εξασφαλίζει βελτίωση του βιοτικού επιπέδου σε όλο τον πλανήτη.

Κατά συνέπεια, προκύπτει αναγκαία η στήριξη των επιχειρήσεων ανεξαρτήτως μεγέθους μέσω της ίσης πρόσβασης σε εργαλεία γνώσης και σε χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες αλλά και η προώθηση των πράσινων τεχνολογιών οι οποίες είναι αναγκαίες για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής τόσο στις αναπτυγμένες, όσο και στις αναπτυσσόμενες χώρες δεδομένου ότι μέχρι σήμερα η διεθνής κοινότητα και το διεθνές χρηματοπιστωτικό σύστημα δεν έχουν καταφέρει να διαθέσουν επαρκή μέσα και πόρους προς αυτό το σκοπό.

Και όλα αυτά γίνονται αρκετές προσπάθειες για να γίνουν εξαιτίας της συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης η οποία έχει σαν αποτέλεσμα την μείωση της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης η οποία κινιόταν υποτονικά με ρυθμούς αύξησης της τάξεως του 2,1% για το 2013.

Ταυτόχρονα, οι περισσότερες ανεπτυγμένες οικονομίες συνεχίζουν τις προσπάθειες λήψης των κατάλληλων δημοσιονομικών μέτρων προκειμένου να εξέλθουν όσο το δυνατό λιγότερο επηρεασμένες από την παρατεταμένη χρηματοπιστωτική κρίση.

Μάλιστα, σύμφωνα με προβλέψεις του ΟΗΕ, το Ακαθάριστο Παγκόσμιο Προϊόν αναμενόταν να αυξηθεί με ρυθμό 3,0% και 3,3% για το 2014 και το 2015, αντίστοιχα. Έτσι, στις αρχές του 2014 εμφανίστηκαν κάποια λίγα σημάδια βελτίωσης τα οποία συνηγορούσαν πως η ζώνη του ευρώ αρχίζει με αργό βηματισμό ναι μεν αλλά να βγαίνει από μία παρατεταμένη ύφεση με το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) να αρχίζει να αυξάνεται και πάλι.

Η οικονομία δε των ΗΠΑ παρουσιάζει τάσεις ανάκαμψης μία εικόνα η οποία εμφανίζεται και σε άλλες μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες, όπως η Κίνα και η Ινδία, με περισσότερο σαφή δείγματα επιτάχυνσης της ανάπτυξης.

Σε επίπεδο τώρα της παγκόσμιας κατάστασης της απασχόλησης παραμένει ακόμη δυσχερής καθώς οι παρατεταμένες επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής κρίσης εξακολουθούν να επηρεάζουν αρνητικά την αγορά εργασίας σε πολλές χώρες και περιοχές μεταξύ των ανεπτυγμένων οικονομιών.

Αδιαμφισβήτητα, η πιο δύσκολη κατάσταση παρουσιάζεται στη ζώνη του ευρώ στην οποία τα ποσοστά ανεργίας έχουν φθάσει σε πολύ υψηλά επίπεδα ιδιαίτερα για τις χώρες του Νότου στις οποίες τα ποσοστά ανεργίας μάλιστα για τη νεολαία εμφανίζονται σε επίπεδα ρεκόρ ξεπερνώντας σε ορισμένες περιπτώσεις το 50%.

Στον αντίποδα, το ποσοστό ανεργίας στις ΗΠΑ δείχνει τάσεις μείωσης, ωστόσο, παραμένει ακόμα σε υψηλά επίπεδα. Στις αναπτυσσόμενες δε χώρες και τις οικονομίες σε μεταβατικό στάδιο η κατάσταση της ανεργίας είναι μικτή με εξαιρετικά υψηλή διαρθρωτική ανεργία στη Βόρεια Αφρική και τη Δυτική Ασία ιδιαίτερα μεταξύ των νέων.

Σχετικά με τα υψηλά ποσοστά άτυπης και ανασφάλιστης απασχόλησης καθώς και οι έντονες διαφορές μεταξύ των φύλων στην απασχόληση εξακολουθούν να χαρακτηρίζουν την αγορά εργασίας σε πολλές αναπτυσσόμενες αλλά και ανεπτυγμένες χώρες.

Προκύπτει, λοιπόν, ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση κατέδειξε τους σημαντικούς κινδύνους του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος καθώς και τις άμεσες επιπτώσεις οι οποίες μπορούν να επέλθουν στην πραγματική οικονομία, στην παγκόσμια ανάπτυξη αλλά και στην ίδια την κοινωνική συνοχή.

Εν κατακλείδι, είναι πλέον κοινά αποδεκτό τόσο από τους πολίτες όσο και από τις κυβερνήσεις πως παρά τις προσπάθειες της διεθνούς κοινότητας για εφαρμογή μεταρρυθμίσεων παραμένουν σημαντικοί κίνδυνοι οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν σαν βόμβα στα θεμέλια του ανθρώπινου οικοδομήματος. Για το λόγο αυτό χρειάζονται πολιτικές, πρωτοβουλίες και συνεργασίες οι οποίες θα αμβλύνουν τις παγκόσμιες ανισότητες, θα μειώσουν τα φαινόμενα διαφθοράς, θα δημιουργήσουν θέσεις εργασίας, θα δώσουν ώθηση για παγκόσμια ανάπτυξη και τελικά θα ενθαρρύνουν την υιοθέτηση ενός νέου μοντέλου υπεύθυνης λειτουργίας από πλευράς επιχειρήσεων αλλά και υπεύθυνης συμπεριφοράς από πλευράς των πολιτών-καταναλωτικού κοινού.

2.2. Επισκόπηση των διεθνών εξελίξεων και προοπτικών

Ο ρυθμός αύξησης της παγκόσμιας οικονομικής δραστηριότητας αφού διατηρήθηκε μέτριος και σταθερός για τρία συνεχόμενα έτη στο 3,4% υποχώρησε στο 3,1% το 2015. Ειδικότερα, ο ρυθμός ανόδου του παγκόσμιου προϊόντος παρέμεινε άνισος μεταξύ των μεγαλύτερων οικονομιών.

Επιπρόσθετα, ενώ στις προηγμένες οικονομίες συνεχίστηκε η επιτάχυνση του ΑΕΠ για δεύτερο συνεχόμενο έτος, στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες οικονομίες συνεχίστηκε η επιβράδυνση του ΑΕΠ για πέμπτο συνεχόμενο έτος.

Όσον αφορά τώρα τις προηγμένες οικονομίες, δεδομένης της διατήρησης εξαιρετικά χαλαρής νομισματικής πολιτικής από τις κεντρικές τράπεζες, η ανάκαμψη συνεχίστηκε το 2015 (2,0% το 2015 έναντι 1,8% το 2014) βασιζόμενη κυρίως στην επιτάχυνση του ΑΕΠ στη Ζώνη του ευρώ (1,5% έναντι 0,9% το προηγούμενο έτος), στην έξοδο της Ιαπωνίας από την ύφεση καθώς και στο γεγονός ότι οι ΗΠΑ διατήρησαν έναν ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής ανόδου.

Πίνακας 8: Πραγματικό ΑΕΠ (ρυθμός ετήσιας μεταβολής)

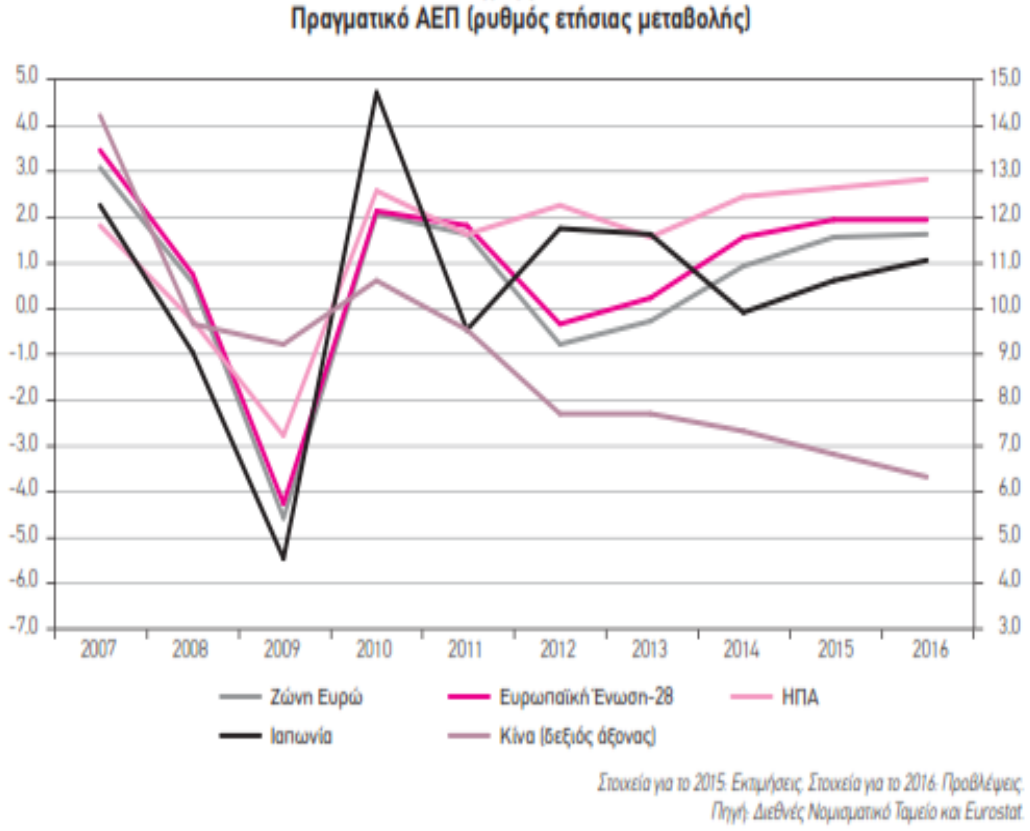

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Eurostat

Η αύξηση του ΑΕΠ στις προηγμένες οικονομίες στηρίχθηκε περισσότερο στην εγχώρια ζήτηση καθώς η εξωτερική ζήτηση και ιδιαίτερα εκείνη των αναδυόμενων οικονομιών εξασθένησε. Η πτώση των διεθνών τιμών των βασικών εμπορευμάτων αλλά και η υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας ενίσχυσε περαιτέρω το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα και την ιδιωτική κατανάλωση ενώ οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου και οι εξαγωγές παρέμειναν υποτονικές σε σχέση με το ιστορικό τους προηγούμενο.

Στις αναδυόμενες και αναπτυσσόμενες τώρα οικονομίες το ΑΕΠ επιβραδύνθηκε περαιτέρω στο 4,0% το 2015 από 4,6% το 2014 κυρίως λόγω της ύφεσης στις χώρες της Κοινοπολιτείας Ανεξαρτήτων Χωρών και της Λατινικής Αμερικής.

Έτσι, μερικές μεγάλες αναδυόμενες οικονομίες που εξάγουν βασικά εμπορεύματα (πχ: Ρωσία, Βραζιλία, Βενεζουέλα κλπ.) επλήγησαν από την μεγάλη πτώση των διεθνών τιμών του αργού πετρελαίου, των μετάλλων και των άλλων βασικών εμπορευμάτων. Οι χαμηλές δε τιμές στις διεθνείς αγορές βασικών εμπορευμάτων, οι ανταγωνιστικές υποτιμήσεις σε ορισμένες αναδυόμενες οικονομίες, η μείωση της εισροής ξένων κεφαλαίων καθώς και η αύξηση της μεταβλητότητας κυρίως στις κεφαλαιαγορές των αναδυομένων αγορών της Ασίας αποτελούν τις κυριότερες απειλές για τις προοπτικές των αναδυόμενων οικονομιών.

Η απασχόληση στις προηγμένες οικονομίες ως σύνολο τη διετία 2014 με 2015 σημείωσε την ταχύτερη αύξηση από το 2007 αντανακλώντας κυρίως τις εξελίξεις στις ΗΠΑ όπου η ευελιξία στην αγορά εργασίας είναι μεγαλύτερη από εκείνη της Ευρώπης.

Συγκεκριμένα, η απασχόληση στις ΗΠΑ αυξήθηκε το 2015 κατά 1,8% από 1,6% το 2014, στη Ζώνη του ευρώ κατά 1,0% από 0,6% το 2014 ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο κατά 1,3% από 2,3% το προηγούμενο έτος. Όσον αφορά τώρα το ποσοστό ανεργίας συνέχισε να υποχωρεί για πέμπτο συνεχόμενο έτος στις ΗΠΑ στο 5,3% το 2015 από 6,2% το 2014 ενώ στην Ιαπωνία παρέμεινε χαμηλό και σχεδόν αμετάβλητο (3,5%).

Εν αντιθέσει, στην Ευρωζώνη όπου το παραγωγικό κενό είναι ακόμη μεγάλο η ανάκαμψη από την ύφεση του 2012 με 2013 είναι βραδύτερη και ορισμένες οικονομίες της εξακολουθούν να έχουν ασυνήθιστα υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Πίνακας 9: Ποσοστό ανεργίας (%)

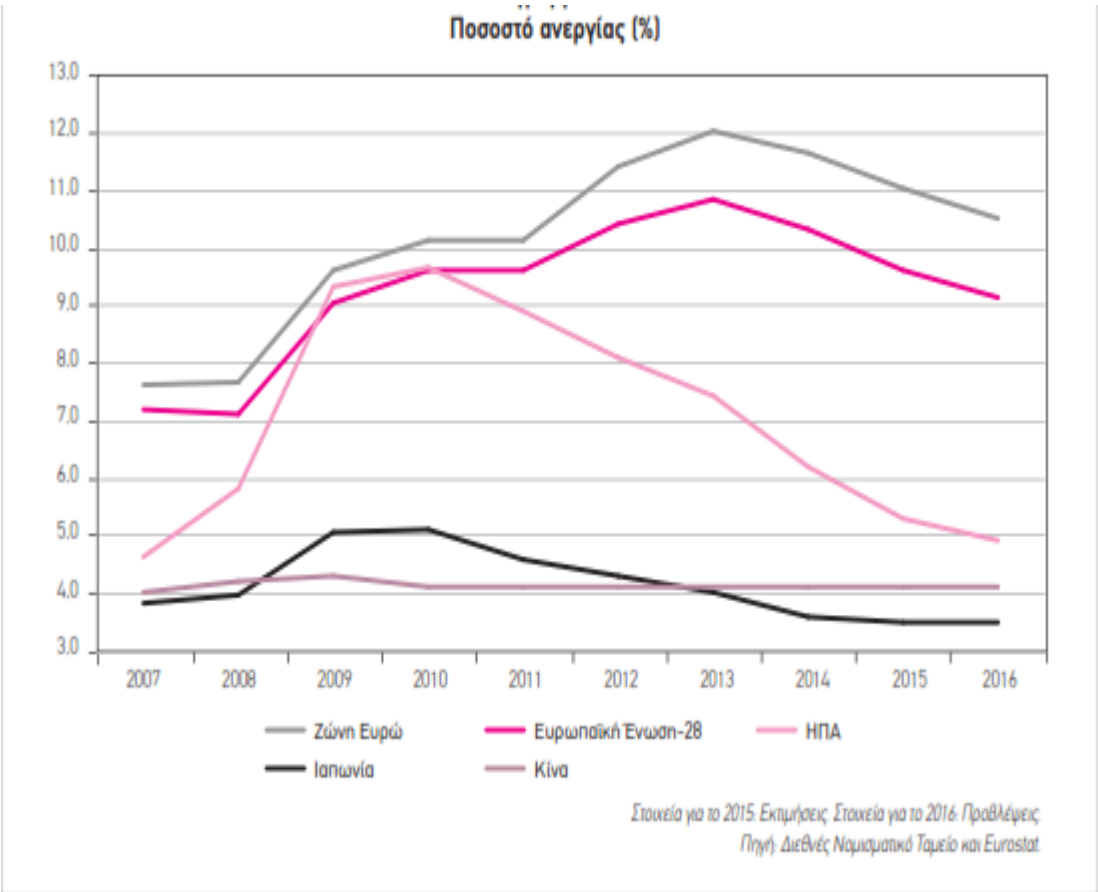

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Eurostat

Ο πληθωρισμός υποχώρησε σημαντικά και σχεδόν μηδενίστηκε στις προηγμένες οικονομίες (0,3% έναντι 1,4% το 2014) παρά την ελαφρά υποχώρηση του παραγωγικού κενού κυρίως υπό την επίδραση της μεγάλης υποχώρησης της διεθνούς τιμής του αργού πετρελαίου (-46% σε μέσα επίπεδα έτους έναντι του 2014) και των άλλων βασικών εμπορευμάτων (-17% σε μέσα επίπεδα έτους έναντι του 2014).

Σχετικά με το κόστος εργασίας ανά μονάδα προϊόντος στη μεταποίηση αυξήθηκε με το ρυθμό των δύο προηγούμενων ετών (+0,8%). Η Ζώνη του ευρώ αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο παραγωγικό κενό το 2015 (-2,1% του δυνητικού ΑΕΠ έναντι 2,6% το 2014) έναντι των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας, ωστόσο, η υποτιμητική πορεία του ευρώ άσκησε αντίστροφες, αυξητικές πιέσεις επί των τιμών και απέτρεψε καταγραφή αρνητικού πληθωρισμού σε επίπεδο έτους.

Πίνακας 10: Πληθωρισμός (μέση ετήσια % μεταβολή του ΕνΔΤΚ ή ΔΤΚ)

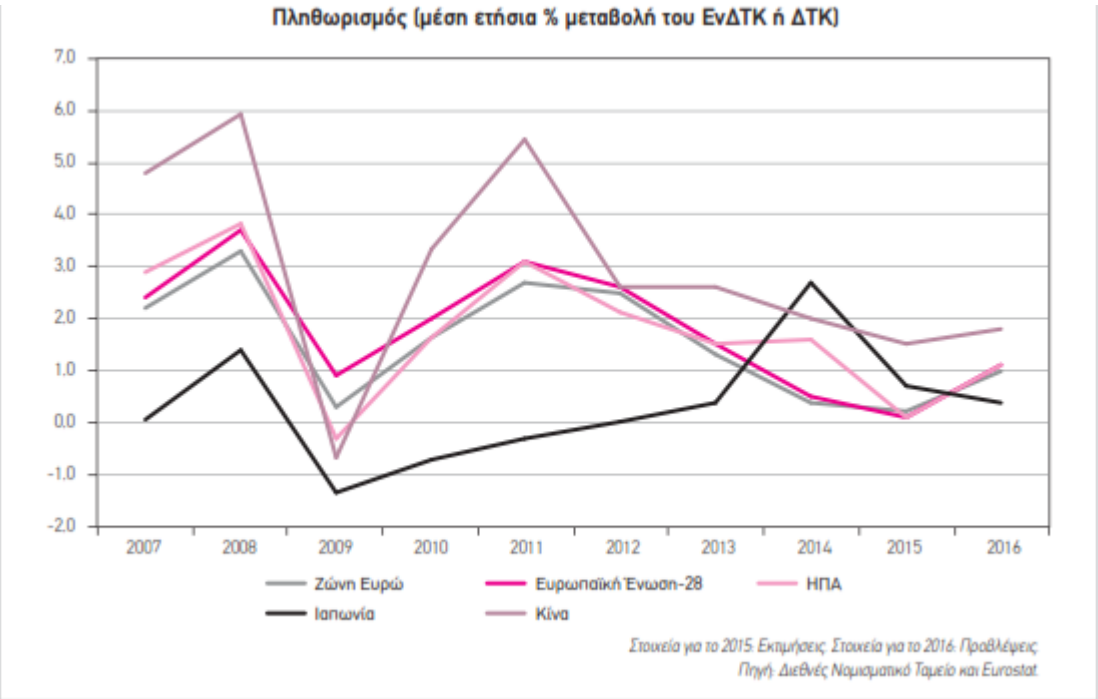

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Eurostat

Η βελτίωση της δημοσιονομικής θέσης συνεχίστηκε στις μεγαλύτερες από τις προηγμένες οικονομίες και το ακαθάριστο δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ άρχισε να υποχωρεί για πρώτη χρονιά το 2015. Η επιτάχυνση του ΑΕΠ και η μείωση του παραγωγικού κενού υποβοήθησαν τις προσπάθειες των κυβερνήσεων.

Στις ΗΠΑ το έλλειμμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης εκτιμάται ότι υποχώρησε περαιτέρω στο 3,8% του ΑΕΠ από 4,1% το 2014 (το διαρθρωτικό έλλειμμα υποχώρησε στο 3,1% του δυνητικού ΑΕΠ από 3,6% το 2014) και το ακαθάριστο δημόσιο χρέος σταθεροποιήθηκε στο 104,9% του ΑΕΠ.

Στην Ιαπωνία το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης υποχώρησε περαιτέρω στο 5,9% του ΑΕΠ από 7,3% το 2014 (το διαρθρωτικό έλλειμμα υποχώρησε στο 5,5% του δυνητικού ΑΕΠ από 6,8% το προηγούμενο έτος) και το ακαθάριστο δημόσιο χρέος σταθεροποιήθηκε στο 246% του ΑΕΠ.

Στη Ζώνη του Ευρώ, όπου το διαρθρωτικό έλλειμμα παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητο στο -0,9% του δυνητικού ΑΕΠ, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης εκτιμάται ότι περιορίστηκε περαιτέρω στο 2,0% του ΑΕΠ το 2015 από 2,4% το προηγούμενο έτος.

Κατά συνέπεια, μετά τη σημαντική διόρθωση των υπερβολικών δημοσιονομικών ανισορροπιών σε όρους ροών (ελλείμματα) η οποία επετεύχθη μετά

την μεγάλη ύφεση του 2009 προτεραιότητα πλέον πρέπει να δοθεί και στη διόρθωση των μεγάλων ανισορροπιών σε όρους αποθεμάτων (δημόσιο χρέος) έτσι ώστε να υποχωρήσουν οι συστημικοί κίνδυνοι για την παγκόσμια οικονομία.

Μάλιστα, η νομισματική πολιτική στις προηγμένες οικονομίες συνεχίζει να είναι εξαιρετικά χαλαρή διατηρώντας τα σχεδόν μηδενικά βασικά επιτόκια υποστηρίζοντας έτσι τις προσπάθειες ανάκαμψης του ιδιωτικού τομέα αλλά και της δημοσιονομικής προσαρμογής.

Όσον αφορά τώρα την κεντρική τράπεζα της Ελβετίας στις αρχές του 2015, καθόρισε αρνητικά τα βασικά της επιτόκια σε μία προσπάθεια αποθάρρυνσης της μεγάλης εισροής κεφαλαίων και της συνεπακόλουθης ανατιμητικής πίεσης επί του ελβετικού φράγκου.

Παράλληλα, η ΕΚΤ κατά το 2015 υιοθέτησε μία νέα σειρά συμβατικών και μη συμβατικών μέτρων νομισματικής πολιτικής προκειμένου να αποσοβηθεί η ανάπτυξη συνθηκών αποπληθωρισμού στη Ζώνη του ευρώ αλλά και για να ενισχυθεί η υποτονική επενδυτική δραστηριότητα κρίνοντας ανεπαρκή την έως τότε αύξηση του ενεργητικού τού ευρωσυστήματος την οποία είχε επιφέρει η εφαρμογή του προγράμματος αγοράς εταιρικών ομολόγων καθώς επίσης και των στοχευμένων πράξεων ανοικτής αγοράς.

Συνεκτιμώντας έτσι τις συνθήκες αυτές, η ΕΚΤ αποφάσισε να διευρύνει το πρόγραμμα αγοράς τίτλων με την προσθήκη αγορών χρεογράφων τα οποία εκδίδουν φορείς του δημόσιου τομέα στη Ζώνη του ευρώ μέχρι του ανώτατου μηνιαίου ορίου των 60 δισ. ευρώ.

Πράγματι, η πτωτική τάση των αποδόσεων των αντιπροσωπευτικών μακροπρόθεσμων (δεκαετών) κρατικών ομολόγων στη Ζώνη του ευρώ με την υψηλότερη πιστοληπτική διαβάθμιση (ΑΑΑ) ενισχύθηκε ήδη από το 2014 αρχικά λόγω της ανάπτυξης προσδοκιών ότι η ΕΚΤ επρόκειτο να προβεί σε μεγάλης εκτάσεως αγορές ομολόγων και, ακολούθως, μέσα στο 2015, με την πραγματοποίηση των αγορών αυτών.

Ως επιστέγασμα, για το 2016 προβλέπεται ισόρροπη επιτάχυνση του παγκόσμιου ΑΕΠ στο 3,6% τόσο στις προηγμένες όσο και στις αναδυόμενες οικονομίες. Ο ρυθμός οικονομικής ανόδου θα αυξηθεί στις ΗΠΑ, την Ιαπωνία και τη Ζώνη του ευρώ ενώ η Ρωσία και η Βραζιλία θα αντιμετωπίσουν ύφεση μικρότερης όμως έκτασης. Τέλος, η Κίνα θα συνεχίσει να επιβραδύνεται (6,3% από 6,8% το

2015) ενώ ο ρυθμός αύξησης του ΑΕΠ της Ινδίας (7,5% από 7,3% το 2015) θα υποσκελίσει εκείνον της Κίνας για δεύτερο συνεχόμενο έτος.

2.3. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση

Στη Ζώνη του ευρώ η πορεία ανάκαμψης συνεχίστηκε το 2015 και το ΑΕΠ επιταχύνθηκε στο 1,5% από 0,9% το προηγούμενο έτος. Η εγχώρια ζήτηση ενισχύθηκε περισσότερο από την εξωτερική. Ακόμη, επιταχύνθηκε η άνοδος του όγκου της ιδιωτικής κατανάλωσης αλλά και των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου αν και οι τελευταίες παραμένουν ακόμη υποτονικές (αύξηση κατά 2,1% από 1,2% το προηγούμενο έτος).

Επιπρόσθετα, θετικά επέδρασαν στην εγχώρια ζήτηση και στο πραγματικό εισόδημα η υποχώρηση του πληθωρισμού και η αύξηση της απασχόλησης καθώς και η εκκίνηση του προγράμματος ποσοτικής χαλάρωσης από την ΕΚΤ το πρώτο τρίμηνο του 2015 για την ενίσχυση των επενδύσεων και την αποτροπή συνθηκών αρνητικού πληθωρισμού.

Εν συνεχεία, θετική συμβολή στη σταθερότητα και στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής οικονομίας έχει πλέον και η αξιοποίηση του νέου, ενισχυμένου πλαισίου οικονομικής διακυβέρνησης στην ΕΕ-28 και τη Ζώνη του ευρώ.

Ωστόσο, ο ρυθμός αύξησης του δυνητικού ΑΕΠ παραμένει αδύναμος μετά την κρίση ενώ ανασχετικά συνεχίζουν να επιδρούν οι δημογραφικές προοπτικές και η χαμηλή συνολική παραγωγικότητα των συντελεστών παραγωγής.

Όλες πλέον οι οικονομίες της Ζώνης του ευρώ συμπεριλαμβανομένων των οικονομιών που βρίσκονται ή βρέθηκαν σε κάποιο πρόγραμμα προσαρμογής (μνημόνιο) πλην της Ελλάδας η οποία επέστρεψε σε ύφεση σημειώνουν θετικούς και αυξανόμενους ρυθμούς μεταβολής του πραγματικού προϊόντος.

Πίνακας 11: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Πραγματικό ΑΕΠ (ετήσιος ρυθμός μεταβολής)

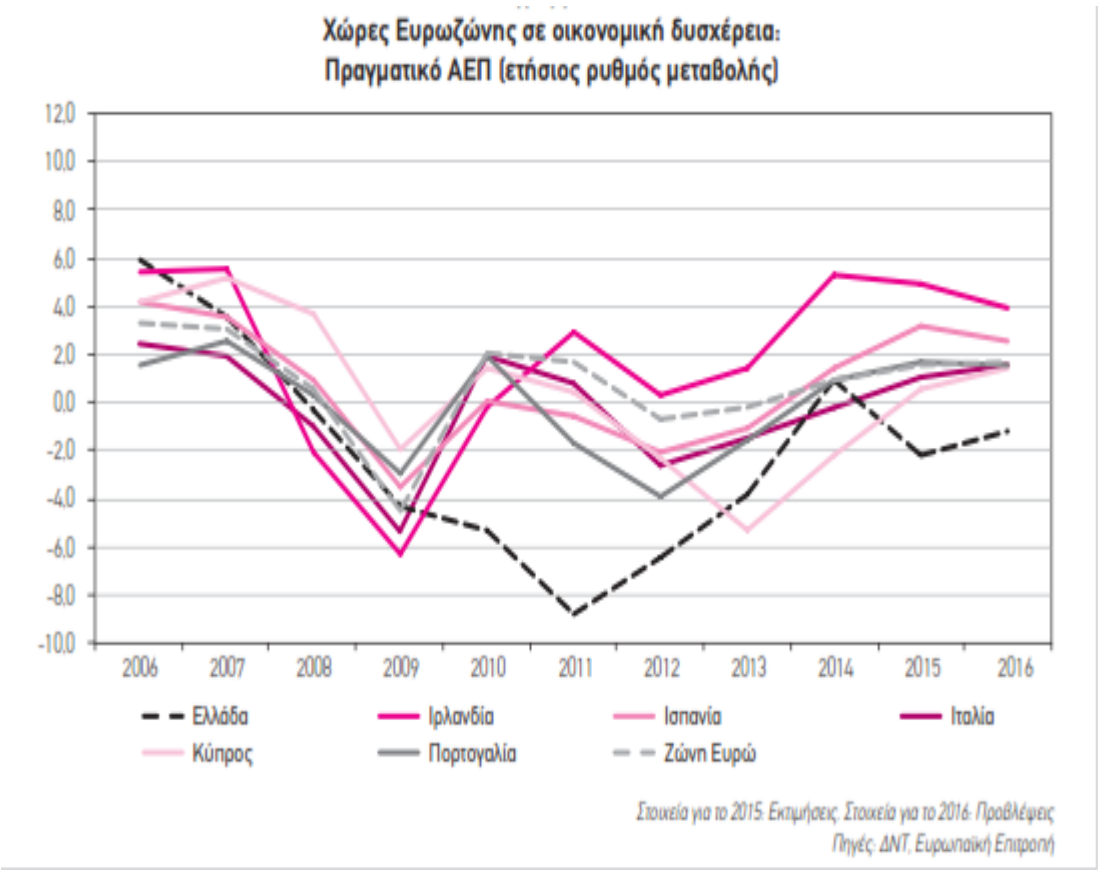

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Όσον αφορά τώρα το ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ αν και παρέμεινε σχεδόν αμετάβλητος στη Γερμανία (1,5% το 2015) επιταχύνθηκε στη Γαλλία (από το 1,4% το 2014 στο 3,1% το 2015) και στην Ισπανία (από το 0,2% το 2014 στο 1,2% το 2015) ενώ μετά από τρία χρόνια ύφεσης έγινε θετικός και στην Ιταλία (από -0,4% το 2014 στο +0,8% το 2015).

Η ιδιωτική κατανάλωση η οποία σε σημαντικό βαθμό προσδιορίζεται από τις πωλήσεις και το εμπόριο χονδρικής και λιανικής επιταχύνθηκε στο 1,8% από 0,9% το 2014 στη Ζώνη του ευρώ και στο 2,1% από 1,3% στην ΕΕ-28 (σε σταθερές τιμές) ενώ για το 2016 προβλέπεται μικρή επιβράδυνση. Μάλιστα, μεταξύ των χωρών της ΕΕ-28, τον χαμηλότερο ρυθμό μεταβολής της ιδιωτικής κατανάλωσης σημείωσαν το 2015 η Αυστρία, η Ελλάδα, η Κροατία, η Κύπρος και η Φινλανδία.

Η συνολική προστιθέμενη αξία του κλάδου του λιανικού και του χονδρικού εμπορίου, σύμφωνα με τα ετήσια στοιχεία της Eurostat, σημείωσε αύξηση κατά 1,6% στη Ζώνη του ευρώ το 2014 έναντι μείωσης κατά 1,1% το 2013.

Σχετικά με το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε κατά την περίοδο της κρίσης και της ύφεσης στη Ζώνη του ευρώ στη συνέχεια όμως άρχισε να υποχωρεί ακολουθώντας με χρονική υστέρηση την εξέλιξη της οικονομικής δραστηριότητας. Για το 2015 προβλέπεται ότι θα υποχωρήσει στο 11% από 11,6% το 2014.

Καταλήγοντας, στις οικονομίες εκείνες της Ζώνης του ευρώ οι οποίες αντιμετώπισαν την οξύτερη κρίση και είχαν τις σοβαρότερες εσωτερικές και εξωτερικές ανισορροπίες πριν από αυτήν το ποσοστό ανεργίας, αν και επίσης υποχωρεί, παραμένει ανεπίτρεπτα υψηλό καθώς τα ευνοϊκά αποτελέσματα στην απασχόληση από τα εφαρμοζόμενα προγράμματα προσαρμογής απαιτούν χρόνο για να αποτυπωθούν. Τα υψηλότερα δε ποσοστά ανεργίας στην Ευρωζώνη είχαν το 2015 η Ελλάδα (26,8%), η Ισπανία (21,8%), η Κύπρος (16,0%), η Πορτογαλία (12,3%) και η Ιταλία (12,2%). Τέλος, από τα κράτη αυτά μόνο στην Ελλάδα το ποσοστό ανεργίας αυξήθηκε περαιτέρω το 2015.

Πίνακας 12: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Ποσοστό ανεργίας (%)

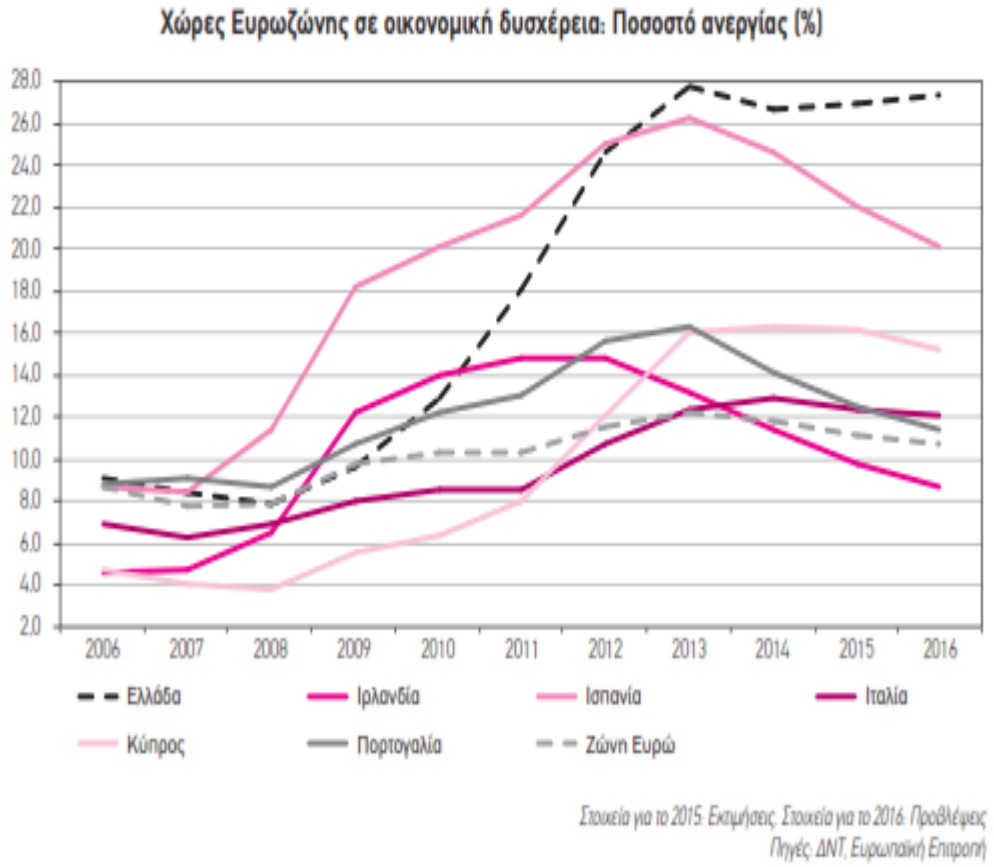

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Ο πληθωρισμός στην ΕΕ-28 συνέχισε να υποχωρεί και σχεδόν μηδενίστηκε το 2015 (0,1% έναντι 0,5% το 2014) ενώ αναμένεται ότι θα αυξηθεί σταδιακά και θα βρεθεί στο 1,1% το 2016.

Αναντίρρητα, όμως τον αποφασιστικότερο ρόλο στις εξελίξεις του γενικού επιπέδου τιμών παίζει η πτωτική εξέλιξη των τιμών των εισαγομένων τις οποίες διαμόρφωσε η μεγάλη υποχώρηση των διεθνών τιμών των καυσίμων κυρίως αλλά και των μετάλλων και των άλλων βασικών εμπορευμάτων.

Μάλιστα, τα προγράμματα ποσοτικής χαλάρωσης της ΕΚΤ και της Τράπεζας της Αγγλίας καθώς και η υποχώρηση της σταθμισμένης συναλλαγματικής ισοτιμίας του ευρώ αναμένεται να τονώσουν τη ζήτηση και να ασκήσουν αυξητικές πιέσεις στο γενικό επίπεδο τιμών από τα τέλη του 2015 και μετά. Ωστόσο, ο πληθωρισμός προβλέπεται ότι θα παραμείνει κάτω του 2% και το 2016.

Πίνακας 13: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Πληθωρισμός (% μεταβολή του ΕνΔΤΚ)

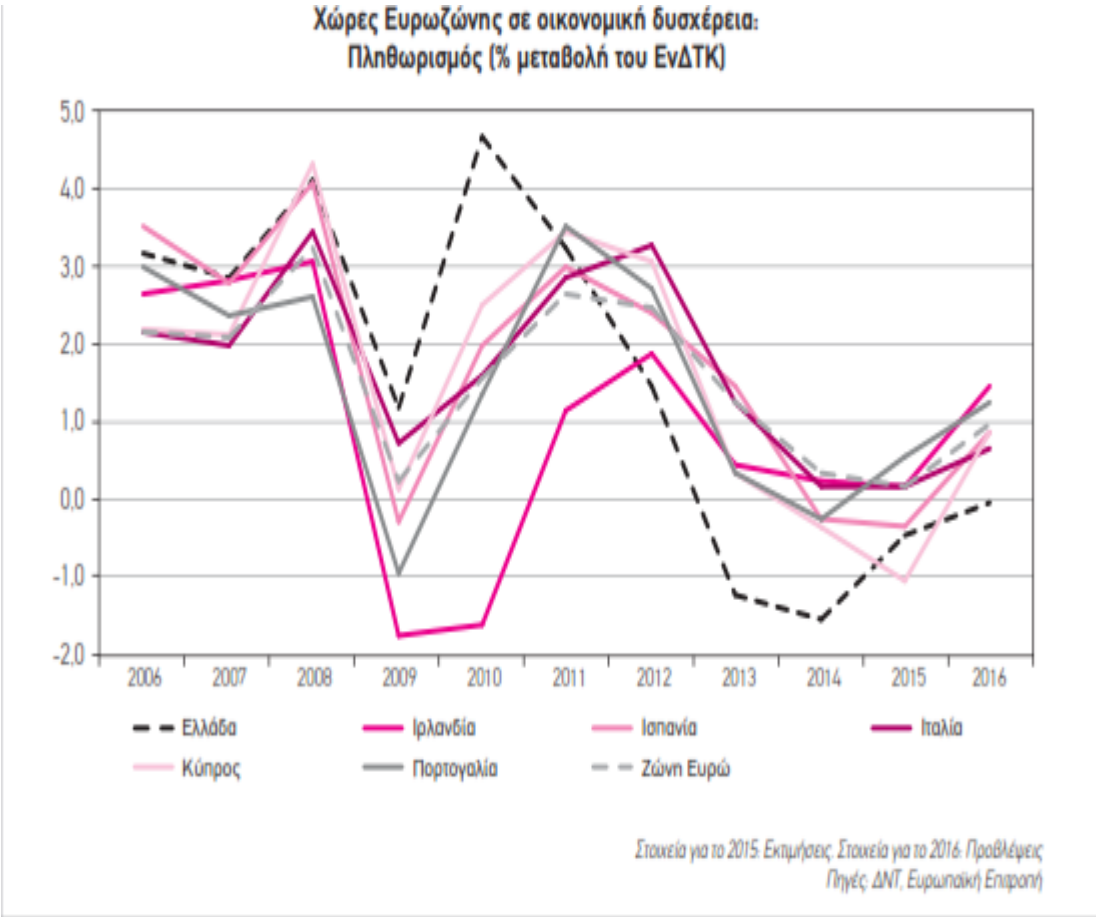

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Η δημοσιονομική θέση γενικά βελτιώθηκε το 2015 σε όσες χώρες αντιμετώπισαν κρίση χρέους πλην της Ελλάδας η οποία επέστρεψε σε πρωτογενές έλλειμμα. Βέβαια, σημαντικό πρωτογενές πλεόνασμα στη γενική κυβέρνηση συνεχίζει να πετυχαίνει η Ιταλία ενώ η Ιρλανδία επέστρεψε σε πρωτογενή πλεονάσματα το 2015 μετά από πολλά έτη ελλειμμάτων. Η δε Πορτογαλία πέτυχε αύξηση του πρωτογενούς πλεονάσματος στο 1,7% του ΑΕΠενώ η Κύπρος πέτυχε σημαντικό πλεόνασμα για δεύτερο συνεχόμενο έτος.

Πίνακας 14: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Δημοσιονομικό έλλειμμα (% του ΑΕΠ)

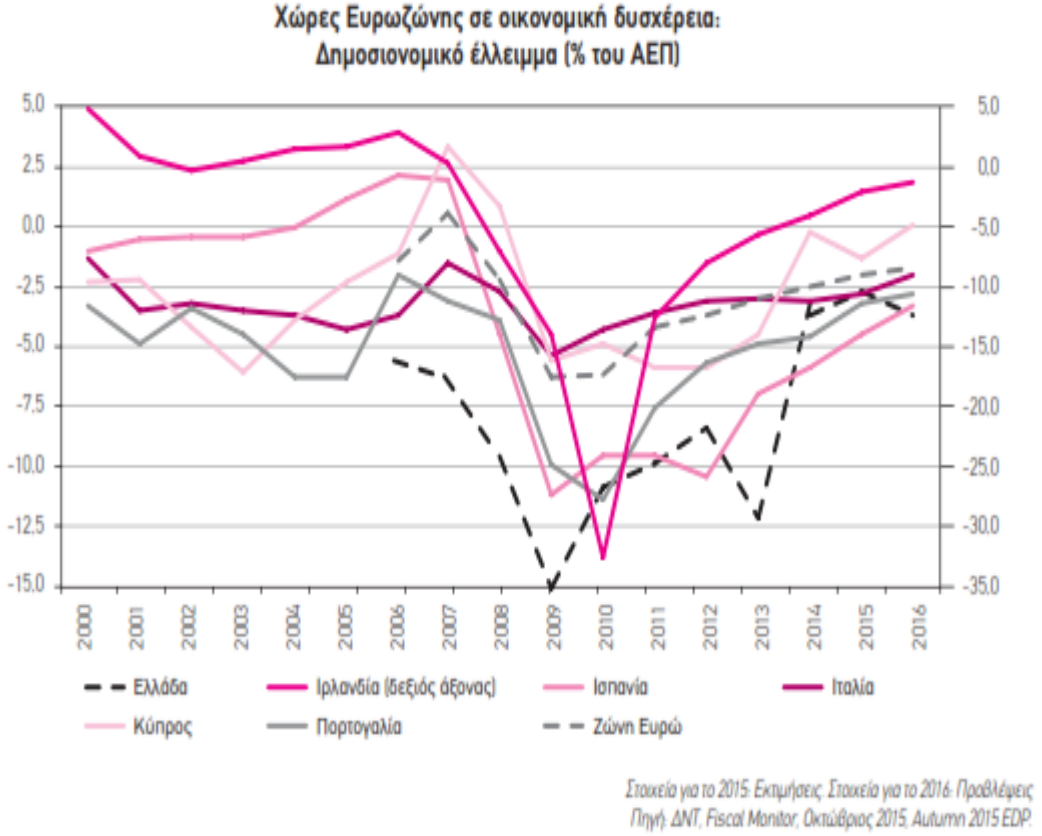

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Το ακαθάριστο τώρα δημόσιο χρέος στη Ζώνη του ευρώ υποχώρησε ελαφρώς για πρώτη φορά ύστερα από πολλά έτη στο 93,7% του ΑΕΠ το 2015 από 94,2% το 2014. Παρόλα αυτά, παραμένει υπερβολικά υψηλό.

Ακόμη, το ακαθάριστο δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ υποχώρησε το 2015 στην Ιρλανδία, στην Κύπρο και στην Πορτογαλία ενώ συνέχισε να αυξάνει στην Ιταλία, στην Ισπανία και στην Ελλάδα.

Πίνακας 15: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρεια-Ακαθάριστο δημόσιο χρέος (% του ΑΕΠ)

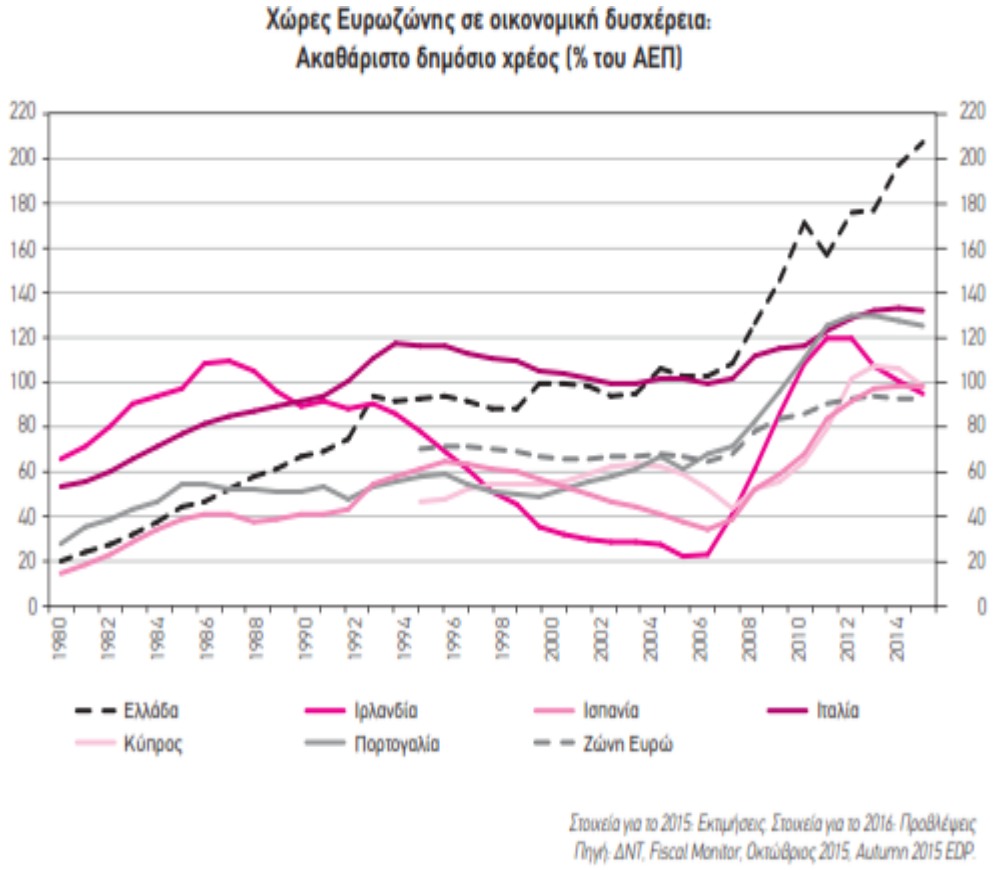

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Για το 2015 προβλέπεται μικρή επιτάχυνση της οικονομικής ανόδου στο 1,6% στη Ζώνη του ευρώ. Η εξωτερική ζήτηση προβλέπεται ότι θα συμβάλει περισσότερο έναντι του 2015 ενώ η εσωτερική λιγότερο. Μάλιστα, η μόνη χώρα με ύφεση στη Ζώνη του ευρώ το 2016 προβλέπεται ότι θα είναι η Ελλάδα.

Ισχυρή αλλά χαμηλότερη ανάπτυξη αναμένεται και στο Ηνωμένο Βασίλειο για το 2015 και 2016 (2,5% και 2,2% αντιστοίχως) έναντι του 2014 (3,0%). Το ποσοστό ανεργίας υποχώρησε κι άλλο στο 5,6% επιστρέφοντας δηλαδή στα χαμηλά προ της κρίσης επίπεδα. Τέλος, η στερλίνα συνέχισε και το 2015 να ανατιμάται ως προς το ευρώ ενώ το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρέμεινε σημαντικά ελλειμματικό όμως το έλλειμμα περιορίστηκε στο 4,7% του ΑΕΠ.

2.4. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις σε οικονομίες εκτός Ευρωπαϊκής Ένωσης

Στις ΗΠΑ ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ ενισχύθηκε (2,6% από 2,4% το 2014) αν και λιγότερο από τις αρχικές προβλέψεις εξαιτίας της στασιμότητας του πρώτου τριμήνου που οφειλόταν στις κακές καιρικές συνθήκες, στο κλείσιμο πολλών λιμανιών και στη μειωμένη επενδυτική δαπάνη στον πετρελαϊκό κλάδο.

Σε επίπεδο τώρα έτους, το 2015 η χειροτέρευση των καθαρών εξαγωγών αντισταθμίστηκε από την αύξηση των αποθεμάτων και την επιτάχυνση της εγχώριας ζήτησης κυρίως της κατανάλωσης, ιδιωτικής και δημόσιας.

Επιπρόσθετα, η υποχώρηση της τιμής των καυσίμων καθώς και η περαιτέρω υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας τόνωσαν το διαθέσιμο εισόδημα και την ιδιωτική κατανάλωση.

Το εξωτερικό ισοζύγιο είχε αρνητική συμβολή και το 2015 καθώς οι εισαγωγές αυξήθηκαν ταχύτερα των εξαγωγών και η ισοτιμία του δολαρίου ενισχύθηκε περαιτέρω.

Όσον αφορά τώρα το ποσοστό ανεργίας, το οποίο προ κρίσης είχε συμπιεστεί στο 4,6% και κατά τη διάρκειά αυτής υπερδιπλασιάστηκε (στο 9,6% το 2010), υποχώρησε εκ νέου, και μάλιστα σημαντικά στο 5,3% το 2015 οδηγώντας την ομοσπονδιακή τράπεζα στην εκδήλωση της πρόθεσής της για σταδιακή αύξηση του βασικού της επιτοκίου πριν το τέλος του 2015. Για το 2016 τώρα προβλέπεται επιτάχυνση του ΑΕΠ στο 2,8% και περαιτέρω υποχώρηση του ποσοστού ανεργίας στο 4,9% κυρίως λόγω της εύρωστης εγχώριας ζήτησης.

Στην Ιαπωνία, ο ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ έγινε και πάλι θετικός (0,6% από -0,1% το 2014) καθώς η αύξηση της δημόσιας κατανάλωσης και των αποθεμάτων υπήρξε σημαντικότερη της υποχώρησης της ιδιωτικής κατανάλωσης και των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου. Το πλεόνασμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ενισχύθηκε στο 3,0% του ΑΕΠ από 0,5% το 2014. Το δημοσιονομικό έλλειμμα συνέχισε να μειώνεται ως ποσοστό του ΑΕΠ παρά την αύξηση των δημόσιων δαπανών ενώ ο πληθωρισμός παρέμεινε θετικός.

Για το 2016 προβλέπεται επιτάχυνση της ανόδου του ΑΕΠ στο 1% με βελτίωση της ιδιωτικής κατανάλωσης η οποία θα αντισταθμιστεί από την προβλεπόμενη μεγαλύτερη υποχώρηση των επενδύσεων παγίου κεφαλαίου.

Στην Κίνα τώρα η αύξηση του ΑΕΠ επιβραδύνεται συνεχώς μετά το 2011 και εκτιμάται ότι θα είναι 6,8% το 2015 και 6,3% το 2016. Μετά τις υπερβολές του παρελθόντος η οικονομία σταδιακά προσαρμόζεται σε χαμηλότερους σε σχέση με το παρελθόν, αλλά ακόμη υψηλούς και περισσότερο διατηρήσιμους, ρυθμούς ανόδου των εξαγωγών, της πιστωτικής επέκτασης καθώς και των επενδύσεων κυρίως στην αγορά ακινήτων και στο χρηματιστήριο.

Μάλιστα, το καλοκαίρι η κεντρική τράπεζα της Κίνας προκειμένου να αντιμετωπίσει τη σωρευτική απώλεια ανταγωνιστικότητας και να δώσει ώθηση στην οικονομία προέβη σε διαδοχικές μειώσεις του βασικού της επιτοκίου και στη μικρή υποτίμηση του ρενμίμπι έναντι του δολαρίου με αποτέλεσμα τις σημαντικές εκροές κεφαλαίων και την μείωση των συναλλαγματικών διαθεσίμων της χώρας, από τα 4,0 τρισ. δολάρια τον Ιούνιο του 2014 στα 3,5 τρισ. δολάρια στα τέλη Σεπτεμβρίου του 2015. Το πλεόνασμα, λοιπόν, του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών εκτιμάται ότι αυξήθηκε στο 3,1% του ΑΕΠ από το 2,1% που ήταν το 2014.

Τέλος, όσον αφορά την οικονομία της Ρωσίας βρέθηκε σε βαθιά ύφεση το 2015 αντανακλώντας τις προϋπάρχουσες διαρθρωτικές αδυναμίες και κυρίως τις επιπτώσεις από την μεγάλη υποχώρηση των τιμών του αργού πετρελαίου και από τις διεθνείς εμπορικές κυρώσεις που της επιβλήθηκαν. Το ΑΕΠ εκτιμάται εκεί ότι θα υποχωρήσει κατά 3,8% το 2015 και κατά 0,6% το 2016.

Αναδυόμενες Οικονομίες

Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι η Αμερικανική οικονομία είναι κυρίαρχη παγκοσμίως και επηρεάζει καθοριστικά τις οικονομικές συναλλαγές και την τεχνολογική εξέλιξη σε κάθε γωνιά του πλανήτη. Ως πότε όμως οι ΗΠΑ θα παραμείνουν οικονομικά κυρίαρχες στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι;

Η Κίνα και η Ινδία είναι δύο χώρες από τα γνωστά BRICS (Brazil, Russia, India, China και South Africa) οι οποίες δεν είναι μόνο ανερχόμενες οικονομίες αλλά σύντομα θα αποτελέσουν οικονομικούς γίγαντες οι οποίοι θα απειλήσουν την οικονομική πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ.

Κίνα και Ινδία παρήγαγαν το 2005 το ήμισυ των αγαθών και υπηρεσιών του πλανήτη. Μάλιστα, η Κίνα είναι ήδη τέταρτη οικονομική δύναμη παγκοσμίως έχοντας ξεπεράσει τη Μεγάλη Βρετανία και τη Γαλλία. Αν συνεχισθούν δε οι σημερινοί ρυθμοί ανάπτυξης η Κίνα θα ξεπεράσει το 2020 την Ιαπωνία και πιθανόν και τις ΗΠΑ μεταξύ 2030 και 2050.

Ενώ, λοιπόν, από την μία πλευρά η Κίνα επικεντρώνεται κυρίως στην παραγωγή προϊόντων, από την άλλη η Ινδία δραστηριοποιείται στις υπηρεσίες έχοντας ανθρώπινο δυναμικό υψηλής στάθμης και ένα υγιές και αποτελεσματικό τραπεζικό σύστημα.

Παρόλα αυτά, κλειδί για την αναπτυξιακή πορεία τόσο της Κίνας όσο και της Ινδίας είναι η ενεργειακή τους εξάρτηση. Για να μειώσουν την εξάρτησή τους από το πετρέλαιο χρησιμοποιούν εκτεταμένα γαιάνθρακες οι οποίοι καλύπτουν τα 2/3 των ενεργειακών αναγκών της Κίνας και το 1/2 της Ινδίας συμβάλλοντας έτσι στην περιβαλλοντική υποβάθμιση του πλανήτη. Έτσι, για κάθε μονάδα Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος η Κίνα καταναλώνει τρεις φορές περισσότερη ενέργεια ως προς τις ΗΠΑ και εννιά φορές περισσότερη ως προς την Ιαπωνία. Στην Ινδία δε όπου κατοικεί το 17% του παγκόσμιου πληθυσμού το υπέδαφός της κρύβει μόλις το 0,8% των παγκοσμίων αποθεμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου.

Κατά συνέπεια, η ενεργειακή εξάρτηση μπορεί να αποτελέσει την αχίλλειο πτέρνα για την Κίνα και την Ινδία. Άλλωστε, οι αυξημένες ανάγκες τους για ενέργεια οδήγησαν σε αύξηση της τιμής του πετρελαίου κάτι το οποίο δεν είναι συγκυριακό αλλά θα αποτελεί διαρκή κατάσταση.

Βέβαια, υπάρχουν και διδάγματα για την Ελλάδα από την ανάπτυξη της Κίνας και της Ινδίας. Πρώτα από όλα θα πρέπει το ελληνικό κράτος αλλά και οι επιχειρήσεις να αναζητήσουν από τώρα τις ευκαιρίες που δίνουν οι νέοι οικονομικοί γίγαντες. Όταν αυτοί θα έχουν εδραιωθεί και γιγαντωθεί θα είναι πλέον πολύ αργά.

Τέλος, θα πρέπει η Ελλάδα σαν λαός να διδαχθεί ακόμα πώς από την ανέχεια και τη φτώχεια οδηγούνται στην ευημερία η οποία χαρακτηρίζεται από σταθερό πολιτικό περιβάλλον, μεθοδική προετοιμασία καθώς και εξωστρέφεια. Αν τα συγκρίνει, λοιπόν, κανείς όλα αυτά με τη μιζέρια της ελληνικής πραγματικότητας, την ατολμία των πολιτικών, το ατομικό και συλλογικό μαζί ωχαδερφισμό γίνεται πολύ εύκολα αντιληπτό πόσο επικίνδυνη είναι η στασιμότητα και η εσωστρέφεια ενώ οι άλλες χώρες αναπτύσσονται ραγδαία.

2.5. Το ελληνικό περιβάλλον

Η πρωτοφανής σε βάθος και διάρκεια κρίση στην ελληνική οικονομία είχε ως αποτέλεσμα την μείωση του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) για έκτο συνεχόμενο έτος (κατά 3,9% σύμφωνα με εκτιμήσεις της Ελληνικής Στατιστικής

Αρχής) με αποτέλεσμα η σωρευτική μείωση της το διάστημα 2008 με 2013 να ανέλθει στο 24%. Μάλιστα, τα πρόσφατα δεδομένα τα οποία αφορούν άμεσα τη φτώχεια και την κοινωνική συνοχή συνοψίζονται ως εξής:

- Μείωση της απασχόλησης και αύξηση της ανεργίας (μέσο ποσοστό ανεργίας από 7,7% το 2008 σε 27,3% το 2013).
- Συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος μέσω α) μείωσης των μισθών και β) αύξησης της άμεσης/έμμεσης φορολογικής επιβάρυνσης (ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού από 28,1% το 2008 σε 34,6% το 2012).
- Η πολιτική των δημοσιονομικών προσαρμογών σε συνδυασμό με τα ελλείμματα στην ορθή στόχευση των κοινωνικών παροχών οδηγεί σε συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους σε αντίθετη πορεία από την παρατηρούμενη αύξηση του πληθυσμού ευάλωτων ομάδων όπως οι άστεγοι.
- Επέκταση των αποκαλούμενων ευέλικτων μορφών εργασίας–ατομικές συμβάσεις εργασίας.
- Έλλειψη ρευστότητας στην αγορά, σημαντική μείωση της χρηματοδότησης επιχειρήσεων και νοικοκυριών από τις τράπεζες, μείωση του τζίρου καθώς και αποφυγή των εμπορικών συναλλαγών με πίστωσ, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό με αποτέλεσμα τη δημιουργία ασφυκτικών συνθηκών στις επιχειρήσεις.

  Η δομή της ελληνικής αγοράς από την άποψη του μεγέθους της απασχόλησης στις επιχειρήσεις περιγράφεται ως μία αγορά κατακερματισμένη σε πολύ μικρές και μικρές επιχειρήσεις (97% του συνόλου των επιχειρήσεων) οι οποίες απασχολούν το μισό εργατικό δυναμικό της χώρας (48%). Συγκεκριμένα:

  - Πολύ μικρές επιχειρήσεις (απασχολούμενοι ≤10): 88% του αριθμού των επιχειρήσεων απασχολούν το 28% των εργαζομένων (το 69% των οποίων με πλήρη απασχόληση).
  - Μικρές επιχειρήσεις (απασχολούμενοι 11-49): 9% του αριθμού των επιχειρήσεων απασχολούν το 20% των εργαζομένων (το 81% των οποίων με πλήρη απασχόληση).
  - Μεσαίες επιχειρήσεις (απασχολούμενοι 50-249): 2% του αριθμού των επιχειρήσεων απασχολούν το 20% των εργαζομένων (το 87% των οποίων με πλήρη απασχόληση).

- Μεγάλες Επιχειρήσεις (απασχολούμενοι ≥250): 1% του αριθμού των επιχειρήσεων απασχολούν το 32% των εργαζομένων (το 86% των οποίων με πλήρη απασχόληση).

Δεν χωράει αμφιβολία ότι η ελληνική αγορά χαρακτηρίζεται από μεγάλη εσωστρέφεια. Σύμφωνα με δεδομένα της Eurostat, σε ένα σύνολο 42 χωρών του ανεπτυγμένου κόσμου η Ελλάδα κατατάσσεται μόλις 38^{η} στις συναλλαγές αγαθών και 35^{η} στις συναλλαγές αγαθών και υπηρεσιών.

Σε ό, τι αφορά τώρα τους τομείς με την μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στο εθνικό προϊόν (2012 σε σχέση με το 2005) ο πρωτογενής τομέας της οικονομίας σημείωσε σημαντική συρρίκνωση σε ποσοστό 30% σε σχέση με το 2005 παραμένοντας, ωστόσο, ακόμα διπλάσιος σε σχέση με τα ευρωπαϊκά δεδομένα ενώ ο δευτερογενής τομέας διατηρεί τη θέση του η οποία όμως σαφώς υπολείπεται σε ποσοστό 40% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Τέλος, αξιοσημείωτη είναι και η κατά 70% υποχώρηση του κατασκευαστικού κλάδου, παραδοσιακού πυλώνα και δείκτη ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

2.6. Οι μακροοικονομικές εξελίξεις στην Ελλάδα

Αδιαμφισβήτητα, η ελληνική οικονομία τα δύο τελευταία χρόνια έχει επιστρέψει δυναμικά στην ύφεση. Βέβαια, το 2014 είχε πετύχει μικρό αλλά θετικό ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ μετά από έξι έτη πρωτοφανούς σε βάθος και διάρκεια ύφεσης. Μάλιστα, το 2014 το πραγματικό ΑΕΠ είχε αυξηθεί κατά 0,8% έναντι μείωσης κατά 3,9% το προηγούμενο έτος.

Όσον αφορά τώρα τις επενδύσεις παγίου κεφαλαίου ήταν αυτές οι οποίες επλήγησαν περισσότερο λόγω της παρατεταμένης αβεβαιότητας που επικράτησε ενώ η βελτίωση των καθαρών εξαγωγών συνεισέφερε αποφασιστικά στο να καταστεί η ύφεση ηπιότερη.

Ενώ, λοιπόν, ο δείκτης καταναλωτικής εμπιστοσύνης έφθασε σε υψηλά επταετίας το πρώτο τρίμηνο του 2015 και στη συνέχεια κατέρρευσε, ο όγκος των λιανικών πωλήσεων δεν έχει δείξει κάποια σημαντική διακύμανση εντός του 2015 και συνεχίζει να κινείται σε χαμηλά επίπεδα.

Συγκεκριμένα, ο δείκτης όγκου λιανικών πωλήσεων αυξήθηκε το πρώτο οκτάμηνο του 2015 κατά 1,0% έναντι της ίδιας περιόδου πέρυσι, ωστόσο, απέχει

ακόμη περί το 30% από τα επίπεδα του 2010. Το 2014 ο δείκτης αυτός είχε μείνει σχεδόν στάσιμος έναντι του προηγούμενου έτους (-0,4%).

Από την πλευρά τώρα της συνολικής προσφοράς, η εξέλιξη και η δομή της Ακαθάριστης Προστιθέμενης Αξίας της οικονομίας αποτυπώνει τον εν εξελίξει μετασχηματισμό της παραγωγικής βάσης προς τους περισσότερο διεθνώς εμπορεύσιμους κλάδους.

Η βραδεία αλλά σταδιακή απομάκρυνση της ελληνικής οικονομίας από τη στρεβλή δομή της εγχώριας ζήτησης (το 71,2% του ΑΕΠ εξακολουθούσε το 2013 να αφορά την ιδιωτική κατανάλωση έναντι 56% του μέσου όρου της Ζώνης του ευρώ) επέβαλε βαρύ τίμημα στον κλάδο του εμπορίου ο οποίος υποχώρησε σημαντικά την περίοδο 2010-2013.

Σύμφωνα με τα αναθεωρημένα αναλυτικά στοιχεία για 64 κλάδους παραγωγής, ο κλάδος χονδρικό, λιανικό εμπόριο και εμπόριο-επισκευές αυτοκινήτων αύξησε την προστιθέμενη αξία κατά 4,6% το 2014 έναντι μείωσης 2,5% το 2013. Παράλληλα, αύξησε το εκατοστιαίο μερίδιο στο σύνολο της παραγωγής το 2014 στο 10,9% από 10,4% το 2013.

Επιπρόσθετα, η συνολική απασχόληση της οικονομίας μετά τη δραματική μείωση η οποία καταγράφηκε την περίοδο 2011-2013 αυξήθηκε το 2014 και 2015 κατά 0,7% και 0,5% αντίστοιχα. Λόγω όμως της συνεχιζόμενης υπερβολικής προστασίας του δημόσιου τομέα η μείωση της απασχόλησης την περίοδο της κρίσης δυστυχώς επικεντρώθηκε μόνο στον ιδιωτικό τομέα. Αντιθέτως, η μείωση των κατά κεφαλήν αποδοχών η οποία αφορά το σύνολο της εξαρτημένης εργασίας, συνεχίστηκε και το 2014 (-1,6%) και σταθεροποιήθηκε το 2015.

Σχετικά τώρα με το ποσοστό ανεργίας άρχισε να υποχωρεί το 2014 όμως αυξήθηκε και πάλι το 2015 λόγω της επιστροφής της οικονομίας σε ύφεση. Το 2015 το ποσοστό ανεργίας της Ελλάδας είναι το μόνο που δεν υποχώρησε ανάμεσα στις οικονομίες με υψηλή ανεργία ενώ παραμένει το υψηλότερο ανάμεσα στις χώρες της Ζώνης του ευρώ αλλά και στις προηγμένες οικονομίες.

Όσον αφορά τώρα τον πληθωρισμό παρέμεινε αρνητικός για τρίτο συνεχόμενο έτος το 2015 (-0,4% από -1,5% το 2014) υπό την πίεση του υψηλού παραγωγικού κενού (περί το 6% του δυνητικού προϊόντος) και της υποχώρησης της διεθνούς τιμής του αργού πετρελαίου κατά 36% σε όρους ευρώ η οποία ενίσχυσε το πραγματικό εισόδημα σε όλες τις χώρες της Ζώνης του ευρώ.

Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρέμεινε πλεονασματικό για τρίτο συνεχόμενο έτος το 2015 (στο 0,7% του ΑΕΠ) ως συνέπεια της μεγάλης βελτίωσης του ισοζυγίου αγαθών και υπηρεσιών η οποία οφείλεται κυρίως στη σημαντική πτώσης της δαπάνης για εισαγωγές και δευτερευόντως στην άνοδο του πλεονάσματος του ταξιδιωτικού ισοζυγίου το οποίο αντανακλά τη συνεχιζόμενη και το 2015 άνοδο της εισερχόμενης τουριστικής κίνησης.

Πίνακας 16: Χώρες Ευρωζώνης σε οικονομική δυσχέρειας-Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (% του ΑΕΠ)

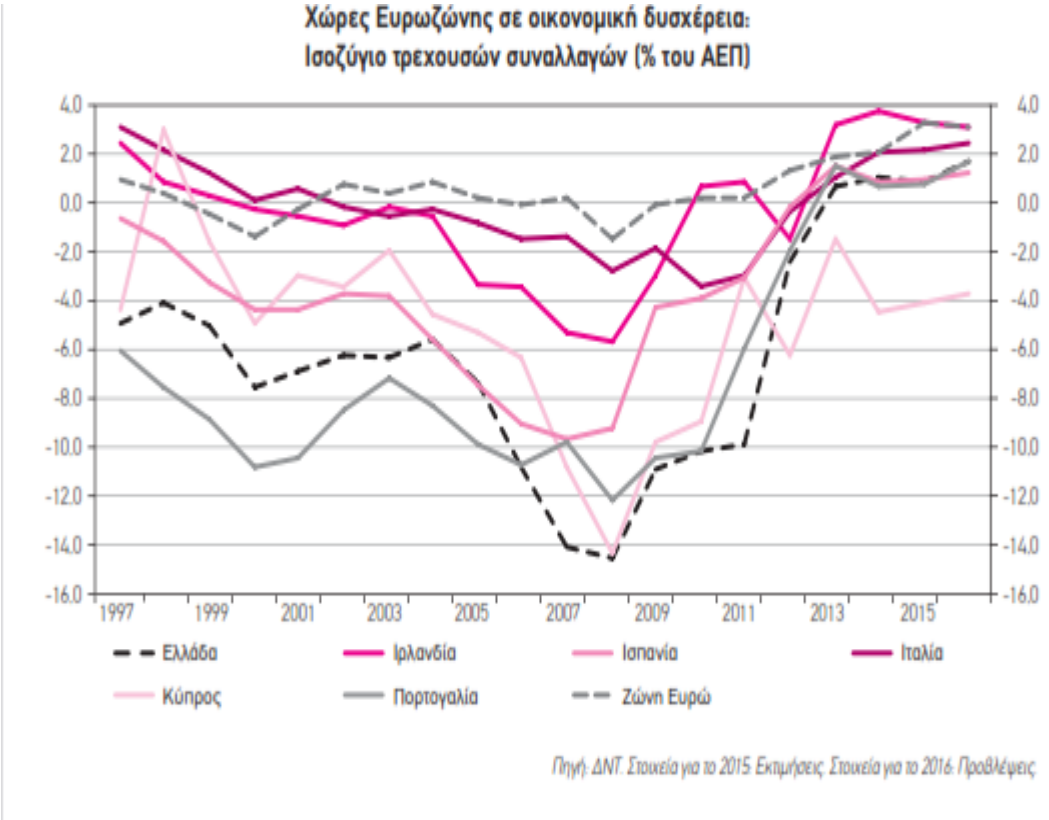

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο

Το περιβάλλον για τις ελληνικές εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών είναι γενικά ευνοϊκό καθώς ενισχύεται σταδιακά η ζήτηση από τις αγορές των προηγμένων οικονομιών και διατηρούνται τα οφέλη που προέκυψαν από την αποκατάσταση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας σε όρους τιμών και κόστους εργασίας καθώς και από την πτώση των τιμών του πετρελαίου και την υποτίμηση του ευρώ.

Τέλος, η περαιτέρω θετική εξέλιξη της εξαγωγικής δραστηριότητας προϋποθέτει τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης των εξωστρεφών επιχειρήσεων. Παράλληλα, η αποκατάσταση του κλίματος εμπιστοσύνης για την

προοπτική ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας είναι απαραίτητη για την προσέλκυση όχι μόνον εγχώριων αλλά και ξένων επενδύσεων οι οποίες μπορούν να ενισχύσουν ακόμη περισσότερο την εξαγωγική επίδοση της ελληνικής οικονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Διεθνής οικονομική κρίση και κρίση χρέους

3.1. Η διεθνής διάσταση

Η χρηματοπιστωτική κρίση η οποία εκδηλώθηκε αρχικά στις ΗΠΑ τον Αύγουστο του 2007 και επιδεινώθηκε ραγδαία το φθινόπωρο του 2008 με την κατάρρευση της επενδυτικής τράπεζας Lehman Brothers, μετεξελίχθηκε σε παγκόσμια οικονομική κρίση στο περιβάλλον των στενά διασυνδεδεμένων οικονομιών προκαλώντας την μεγαλύτερη οικονομική ύφεση από τη δεκαετία του 1930 και σοβαρή δημοσιονομική επιδείνωση στις περισσότερες χώρες. Οι επιπτώσεις ήταν δυσμενείς για όλες τις οικονομίες του πλανήτη.

Έτσι, το 2009 η παγκόσμια οικονομία κατέγραψε αρνητικό ρυθμό ανάπτυξης για πρώτη φορά στην μεταπολεμική περίοδο καθώς οι περισσότερες προηγμένες οικονομίες εισήλθαν σε βαθιά ύφεση και ο ρυθμός ανόδου του ΑΕΠ στις αναδυόμενες οικονομίες σημείωσε σημαντική επιβράδυνση.

Όλες, λοιπόν, οι χώρες της ζώνης του ευρώ κατέγραψαν αρνητικούς ρυθμούς μεταβολής του ΑΕΠ ενώ την μεγαλύτερη ύφεση παρουσίασαν οι περισσότερο ανοικτές οικονομίες οι οποίες επλήγησαν ιδιαίτερα από τη ραγδαία πτώση του παγκόσμιου εμπορίου (κατά 10,7%) το έτος εκείνο. Φυσικά, οι περισσότερο ανοικτές οικονομίες ήταν και οι πρώτες που ευνοήθηκαν από την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου η οποία ξεκίνησε το 2010.

Αντίθετα, χώρες με σοβαρές εξωτερικές και εσωτερικές μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες δεν διέθεταν την απαιτούμενη αντοχή και ευελιξία για να αντιμετωπίσουν αυτοδύναμα τις επιπτώσεις της χρηματοπιστωτικής και οικονομικής κρίσης και να επωφεληθούν από την ανάκαμψη της παγκόσμιας οικονομίας και του διεθνούς εμπορίου που ακολούθησε μετά τη μεγάλη ύφεση του 2009.

Έτσι, ενώ χώρες με υγιή βασικά οικονομικά δεδομένα κατόρθωσαν σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να βρεθούν εκ νέου σε τροχιά ανάπτυξης χώρες με μεγάλες μακροοικονομικές ανισορροπίες και διαρθρωτικές αδυναμίες αντιμετώπισαν σημαντικές δυσκολίες και σε ορισμένες περιπτώσεις χρειάστηκαν εξωτερική οικονομική βοήθεια.

Επιπρόσθετα, μεγάλες ήταν οι διαφορές και στον τομέα της απασχόλησης καθώς οικονομίες με υγιή βασικά δεδομένα και ικανοποιητικό βαθμό ευελιξίας

κατόρθωσαν να διατηρήσουν χαμηλά ποσοστά ανεργίας ενώ σε οικονομίες με σοβαρές διαρθρωτικές αδυναμίες η ανεργία αυξήθηκε ραγδαία.

Τέλος, σημαντική υπήρξε και η επιδείνωση των δημοσιονομικών μεγεθών λόγω της κρίσης εξαιτίας τόσο των μέτρων τα οποία λήφθηκαν από τις κυβερνήσεις για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας όσο και τη στήριξη του χρηματοπιστωτικού τομέα ο οποίος επλήγη ιδιαίτερα από τη κρίση όσο και της λειτουργίας των αυτόματων δημοσιονομικών σταθεροποιητών.

3.2. Η πολιτική για την αντιμετώπιση της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης

Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι η οικονομική κρίση κατέδειξε την ανάγκη βελτίωσης του θεσμικού πλαισίου ρύθμισης και εποπτείας του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος και οδήγησε στη στήριξη και αναδιάρθρωση του χρηματοπιστωτικού τομέα σε πολλές χώρες.

Συγκεκριμένα, στην Ευρώπη η χρηματοπιστωτική κρίση και, στη συνέχεια, η κρίση δημόσιου χρέους ήταν καταλυτικές για την εφαρμογή εκτεταμένων μεταρρυθμίσεων στο σύστημα διακυβέρνησης της οικονομικής και νομισματικής ένωσης.

Έτσι, τον Οκτώβριο του 2008 οι χώρες της ζώνης του ευρώ συμφώνησαν να αναλάβουν συντονισμένη δράση για τη σταθεροποίηση του τραπεζικού συστήματος. Η Διακήρυξη των Παρισίων η οποία υπογράφηκε από τους ηγέτες των χωρών της ζώνης του ευρώ στις 12 Οκτωβρίου 2008 και υιοθετήθηκε στη συνέχεια από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 15 και 16 Οκτωβρίου προέβλεπε τη λήψη συντονισμένων μέτρων για την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και τη βελτίωση των συνθηκών χρηματοδότησης στην οικονομία. Στα μέτρα αυτά περιλαμβάνονταν η παροχή κρατικών εγγυήσεων για την έκδοση τραπεζικών χρεογράφων και η ανακεφαλαιοποίηση των τραπεζών.

Εν συνεχεία, το Δεκέμβριο του 2008 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε το Ευρωπαϊκό Σχέδιο Οικονομικής Ανάκαμψης, σκοπός του οποίου ήταν να στηρίξει την οικονομική δραστηριότητα με τόνωση της συνολικής ζήτησης και κλιμάκωση των προσπαθειών για την εφαρμογή διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων.

Επιπλέον, το Δεκέμβριο του 2008 το Συμβούλιο ECOFIN καθόρισε το γενικό προσανατολισμό του σχεδίου Οδηγίας για την αύξηση του ανώτατου ορίου στα

συστήματα εγγύησης καταθέσεων από 20.000 ευρώ σε 50.000 ευρώ τον Ιούνιο του 2009 και την εναρμόνισή του στις 100.000 ευρώ από 31.12.2011 έτσι ώστε να ενισχυθεί η εμπιστοσύνη στον τραπεζικό τομέα.

Τον ίδιο μήνα το ECOFIN αποφάσισε αύξηση της συνολικής χρηματοδότησης μέσω του μηχανισμού μεσοπρόθεσμης οικονομικής στήριξης του ισοζυγίου πληρωμών για κράτη-μέλη εκτός της ζώνης του ευρώ, από 12 δισεκ. ευρώ σε 25 δισεκ. ευρώ. Τρία κράτη-μέλη της ΕΕ (η Ουγγαρία, η Λεττονία και η Ρουμανία) έκαναν χρήση του μηχανισμού αυτού τη διετία 2008-2009.

Γενικότερα, οι παρεμβάσεις για την αντιμετώπιση της χρηματοπιστωτικής κρίσης σε ευρωπαϊκό επίπεδο εντάθηκαν το 2009 και κατατέθηκαν συγκεκριμένες προτάσεις για την ενίσχυση του πλαισίου χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Οι προτάσεις αυτές βασίστηκαν στην έκθεση της Ομάδας υπό την προεδρία του Jacques de Larosière η οποία δημοσιεύθηκε το Φεβρουάριο του 2009 και περιλάμβανε συστάσεις για ένα νέο θεσμικό πλαίσιο εποπτείας στην ΕΕ.

Σε συνέχεια, λοιπόν, αυτών των συστάσεων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή υπέβαλε νομοθετικές προτάσεις στο Συμβούλιο της ΕΕ και στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο οι οποίες αφορούσαν την ίδρυση (α) του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Συστημικού Κινδύνου (ESRB) με αρμοδιότητα την άσκηση της μακροπροληπτικής εποπτείας και (β) του Ευρωπαϊκού Συστήματος Χρηματοπιστωτικής Εποπτείας (ESFS) το οποίο θα ήταν αρμόδιο για τη μικροπροληπτική εποπτεία και θα αποτελούνταν από ένα δίκτυο που θα περιλάμβανε τρεις Ευρωπαϊκές Εποπτικές Αρχές (ESAs) και τις αντίστοιχες αρμόδιες εθνικές εποπτικές αρχές

Συνοψίζοντας, σε παγκόσμιο τώρα επίπεδο, ορόσημο αποτέλεσε η Σύνοδος Κορυφής της "Ομάδας των 20" (G20) στο Λονδίνο τον Απρίλιο του 2009. Η Σύνοδος αποφάσισε την ίδρυση του Συμβουλίου Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας (FSB) ως διαδόχου του Φόρουμ Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας με διευρυμένη σύνθεση και ενισχυμένες αρμοδιότητες όσον αφορά τη διατήρηση της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας. Η Σύνοδος Κορυφής της "Ομάδας των 20" έδωσε το έναυσμα για μια μεγάλης εμβέλειας μεταρρύθμιση του εποπτικού πλαισίου, την οποία ανέλαβαν να υλοποιήσουν οι φορείς θέσπισης παγκόσμιων προτύπων και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

3.3. Η πολιτική του Ευρωσυστήματος την περίοδο 2008-2009

Παράλληλα με τις αποφάσεις της ΕΕ για την αντιμετώπιση της κρίσης, παρενέβη και η ΕΚΤ λαμβάνοντας τόσο συμβατικά όσο και μη συμβατικά μέτρα νομισματικής πολιτικής.

Συγκεκριμένα, τα μη συμβατικά μέτρα αποσκοπούσαν στην ενίσχυση των συνθηκών χρηματοδότησης και της ροής των πιστώσεων προς την πραγματική οικονομία σε βαθμό μεγαλύτερο εκείνου που μπορούσε να επιτευχθεί αποκλειστικά μέσω της πολιτικής επιτοκίων δεδομένων των δυσλειτουργιών στην αγορά χρήματος, η μετάδοση των επιδράσεων από τις αποφάσεις για τα βασικά επιτόκια της ΕΚΤ στην ευρύτερη οικονομία της ζώνης του ευρώ δεν ήταν αποτελεσματική.

3.4. 2008-2009: Η κρίση στην Ελλάδα

Είναι γεγονός ότι η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση άρχισε να επηρεάζει αρνητικά και την ελληνική οικονομία ιδίως από τον Οκτώβριο του 2008 και μετά οπότε η κρίση επιδεινώθηκε δραματικά προκαλώντας σημαντική εξασθένηση των προσδοκιών.

Όσον αφορά τώρα τον τομέα των δημόσιων οικονομικών, το 2008 το (τότε καταγραφέν) έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης υπερέβη το 4% του ΑΕΠ με αποτέλεσμα την υπαγωγή της Ελλάδος στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος τον Απρίλιο του 2009 ενώ το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε προσεγγίζοντας το 97%.

Όλες, λοιπόν, οι εξελίξεις του 2008 έδειχναν ήδη καθαρά ότι η οικονομία όδευε προς επιδείνωση γεγονός που επιβεβαιώθηκε δραματικά τον επόμενο χρόνο. Εξάλλου, σε όλη τη διάρκεια του 2008 υπήρχαν συνεχείς προειδοποιήσεις από το εξωτερικό.

Η μακρά περίοδος ταχείας ανάπτυξης που είχε προηγηθεί στήριζε την αφελή πρόβλεψη ότι το ίδιο θα συνεχιζόταν και τα επόμενα χρόνια ενώ υπήρχαν και συγκεκριμένοι λόγοι για τους οποίους οι επιπτώσεις της παγκόσμιας κρίσης καθυστερούσαν να εκδηλωθούν πλήρως.

Ακόμη, το κλίμα των γενικότερων εκτιμήσεων για την κατάσταση της ελληνικής οικονομίας στο τέλος του 2008 και τις αρχές του 2009 αποτυπώνεται στο Επικαιροποιημένο Πρόγραμμα Σταθερότητας και Ανάπτυξης 2008 με 2011 το οποίο

υποβλήθηκε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή στις 30.1.2009 με εξαιρετικά αισιόδοξες προβλέψεις.

Το συμπέρασμα, λοιπόν, το οποίο προκύπτει από τα παραπάνω είναι ότι την περίοδο εκείνη δεν είχε συνειδητοποιηθεί η σοβαρότητα της κατάστασης και ο κίνδυνος να μετατραπεί η διεθνής τραπεζική κρίση σε κρίση χρέους σε χώρες με υψηλά ελλείμματα και χρέη όπως η Ελλάδα. Εν αντιθέσει, η διεθνής κρίση εξελισσόταν με καταιγιστικό ρυθμό σε όλο τον κόσμο και η οποία αντιμετωπίστηκε ως μακρινό φαινόμενο που δεν αφορούσε τη χώρα μας.

Έτσι, το 2009 ήταν ένα ιδιαίτερα κρίσιμο έτος καθώς αναδύθηκαν με οξύτητα προβλήματα που, ενώ προϋπήρχαν, παραβλέπονταν μέσα στο κλίμα εφησυχασμού που είχε τροφοδοτήσει η προηγηθείσα ανάπτυξη. Με την έλευση, όμως, της παγκόσμιας κρίσης τα προβλήματα δεν ήταν δυνατόν πλέον να ελεγχθούν και η αντιμετώπισή τους απαιτούσε άμεσα έκτακτα μέτρα και συντονισμένες μακρόπνοες προσπάθειες, οι οποίες φαίνεται ότι ήταν δύσκολο, πολιτικά και κοινωνικά, να καταβληθούν.

Τέλος, ένα ακόμα δεύτερο καθοριστικό δεδομένο ήταν οι σοβαρές επιπτώσεις του πολιτικού κύκλου στην προσπάθεια έγκαιρης αντιμετώπισης αυτών των προβλημάτων. Το 2009 ήταν έτος δύο εκλογικών αναμετρήσεων, για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο την άνοιξη και για την Ελληνική Βουλή τον Οκτώβριο. Το γεγονός αυτό όχι μόνο παρήγαγε το σύνηθες δημοσιονομικό αποτέλεσμα του πολιτικού κύκλου, δηλαδή άνοδο των δημόσιων δαπανών και χαλάρωση του φοροεισπρακτικού μηχανισμού, αλλά και εμπόδισε το πολιτικό σύστημα στο σύνολό του να συγκλίνει σε μία ελάχιστη βάση συνεννόησης για την αντιμετώπιση των έκτακτων συνθηκών που ήταν φανερό ότι θα διαμορφώνονταν.

3.5. Η κρίση ως επιβεβαίωση και αποκάλυψη των δομικών παθογενειών του ελληνικού κράτους

Αναντίρρητα, το τελευταίο διάστημα κατέστη σαφές ότι τόσο η προϊούσα οικονομική κατάρρευση όσο και πλείστες άλλες αγκυλώσεις και δυσλειτουργίες του ελληνικού κοινωνικού σχηματισμού ανάγονται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε εγγενείς αδυναμίες και στρεβλώσεις του ελληνικού κράτους.

Πρόκειται, ουσιαστικά για παθογένειες που το καθιστούν ανίκανο να ανταποκριθεί έστω και στοιχειωδώς τόσο στον διοικητικό-συντονιστικό όσο και στον

πολιτικό-θεσμικό ρόλο του ενώ ιδιαίτερα πρέπει να εξαρθεί για την σε βάθος εξέταση αυτών των παθογενειών η ελληνική εκδοχή της διαπλοκής, δηλαδή της γκρίζας ζώνης μέσα στην οποία αναπτύσσονται αθέμιτες συναλλαγές μεταξύ του ελληνικού κράτους και των ιδιωτικών συμφερόντων.

3.6. Οι παθογένειες του ελληνικού διοικητικού και πολιτικού συστήματος

Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι τα πλέον αρνητικά χαρακτηριστικά του ελληνικού διοικητικού συστήματος εντοπίζονται αναμφίβολα αφενός μεν στον υπερσυγκεντρωτισμό και τον ανορθολογισμό ως προς την οργάνωση και λειτουργία του με ιδιαίτερες εκφάνσεις την προσκόλληση στη διαδικασία και την αδιαφορία για το αποτέλεσμα και αφετέρου δε, και ιδίως, στην βαθύτατα πελατειακή λογική που το διαπερνά και το καθορίζει με αποτέλεσμα την ευνοιοκρατία στην στελέχωσή του και την μεροληψία στην δράση του.

Όλα αυτά, λοιπόν, τα οποία είναι γνωστά και έχουν ήδη αναλυθεί επαρκώς τόσο σε πολιτικό όσο και σε επιστημονικό επίπεδο συνθέτουν την εικόνα ενός κράτους το οποίο όχι μόνον δεν κατάφερε, έστω και στοιχειωδώς, να αντιστοιχηθεί στις προκλήσεις των καιρών, ιδίως όπως αυτές αναδείχθηκαν στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Παράλληλα όμως, συνέβαλε τα μέγιστα στην οικονομική κατάρρευση λόγω αφενός μεν της πλήρους αναποτελεσματικότητας ως προς την διαχείριση των δημόσιων υποθέσεων και την άσκηση των δημόσιων πολιτικών και αφετέρου δε της υπερδιόγκωσης των κρατικών υπηρεσιών και της υποταγής τους στον συντεχνιασμό, τη διαφθορά και τη συναλλαγή που μετέτρεψαν το κράτος πρόνοιας σε κράτος μαστό, δηλαδή σε κράτος απομυζούμενο από τα πάσης φύσεως ιδιωτικά συμφέροντα.

Επιπλέον, διαφορετικού χαρακτήρα αλλά στενά συνυφασμένες με τις ανωτέρω στρεβλώσεις και αγκυλώσεις του διοικητικού μας συστήματος είναι και οι παθογένειες του πολιτικού μας συστήματος οι οποίες τα τελευταία χρόνια έχουν πάρει δυστυχώς εκρηκτικές διαστάσεις.

Αναλυτικότερα, η κρίση αφορά προεχόντως το κομματικό σύστημα το οποίο διέρχεται αναμφισβήτητα μία από τις χειρότερες φάσεις του. Τα κόμματα αφού

έχασαν σταδιακά την πολιτική αυτονομία τους και αποξενώθηκαν σταδιακά από τον ρόλο του ζωντανού και πολυσύνθετου πολιτικού διαμεσολαβητή μεταξύ κράτους και κοινωνίας έχουν πλέον μετατραπεί σε γραφειοκρατικούς μηχανισμούς ενσωματωμένους πλήρως σε κρατικιστικές ή συντεχνιακές λογικές αλλά και εξαρτώμενους, ταυτόχρονα, κατά κανόνα τουλάχιστον από το μαύρο πολιτικό χρήμα το οποίο εν πολλοίς είναι το γέρας της προσχώρησής τους στις γενικές ή τοπικές εκφάνσεις της διαπλοκής.

Παράλληλα, όμως η κρίση αφορά και τους ίδιους τους αντιπροσωπευτικούς θεσμούς καθώς και το πολιτικό προσωπικό που τους στελεχώνει. Η προκλητική αδράνεια και η πανθομολογούμενη αδυναμία των εν λόγω θεσμών να δώσουν ουσιαστικές απαντήσεις στα εκρηκτικά προβλήματα και τις προκλήσεις των καιρών καθώς και η διαρκής εμπλοκή σε σκάνδαλα σε συνδυασμό με την καταχρηστική αξιοποίηση των πελατειακών δικτύων και των πάσης φύσεως ασυλιών που οδηγούν σε κραυγαλέα προνόμια έχουν προκαλέσει βαθύτατη κρίση αξιοπιστίας τόσο της Βουλής όσο και της Κυβέρνησης που αναδεικνύεται από αυτήν ενώ θέτουν επιτακτικά και ένα γενικότερο ζήτημα το οποίο σχετίζεται με την αποκατάσταση της αξιοπιστίας του πολιτικού κόσμου.

Τέλος, η κρίση αφορά και την συμμετοχή στα κοινά, που εκδηλώνεται όχι μόνον με την αποχή από εκλογικές διαδικασίες αλλά και με την αμφισβήτηση της ίδιας της πολιτικής χρησιμότητάς τους. Η κρίση αυτή απορρέει κατ' αρχήν από την ως άνω κρίση αντιπροσώπευσης, σχετίζεται όμως και με την έλλειψη εναλλακτικών συμμετοχικών θεσμών που θα έδιναν διέξοδο και θα δημιουργούσαν άλλους όρους δημοκρατικής νομιμοποίησης. Σε κάθε περίπτωση, το αποτέλεσμα είναι άκρως ανησυχητικό καθώς ελλοχεύει ο κίνδυνος να ακυρωθούν ή να περιθωριοποιηθούν σημαντικότατες ιστορικές κατακτήσεις όπως η πολιτική δημοκρατία και το αντιπροσωπευτικό σύστημα καθώς και τα πολιτικά δικαιώματα που τις υποστασιοποιούν.

3.7. Η ελληνική ιδιαιτερότητα της διαπλοκής

Σε όλα αυτά τα οποία συγκροτούν ένα εκρηκτικό μείγμα καταστροφικών ή παραλυτικών παθογενειών του ελληνικού κράτους πρέπει να προσθέσουμε και τα διαβόητα διαπλεκόμενα συμφέροντα τα οποία στη χώρα μας αποτελούν μια όλως ιδιαίτερη πηγή κακοδαιμονίας και συναλλαγής.

Στο σημείο αυτό βέβαια θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ότι στην πραγματικότητα, τα διαπλεκόμενα συμφέροντα δεν αποτελούν παρά την εγχώρια εκδοχή των ιδιωτικών κέντρων οικονομικής ισχύος τα οποία κατά τα ανωτέρω αναπτύσσονται παγκόσμια στο πλαίσιο της καταθλιπτικής επικυριαρχίας της αγοράς και των μηχανισμών της.

Υπό το πρίσμα δε αυτό, ευλόγως, και η θεσμική τους αντιμετώπιση θα έπρεπε να είναι ενιαία. Η άποψη αυτή, όμως, εν μέρει μόνον είναι σωστή, θα μπορούσε δε να οδηγήσει, ειδικά για την χώρα μας, σε ανελαστικές και απρόσφορες λύσεις.

Ειδικότερα, στις περισσότερες ανεπτυγμένες δυτικές κοινωνίες τα λεγόμενα διαπλεκόμενα όντως αποτελούν κατ' ουσίαν τις τοπικές εκφάνσεις των πολυπλόκαμων πολυεθνικών επιχειρήσεων και πάντως ιδιωτικά κέντρα που αναπτύχθηκαν κατά βάση έξω από τους μηχανισμούς του κράτους, τους οποίους επιχειρούν να αλώσουν εκ των υστέρων.

Εκεί λοιπόν έχει βάση, πράγματι, η θέση περί υπαγωγής των καθέκαστα θεσμικών λύσεων σε μια σχέση γενικού-μερικού, υπό την έννοια μιας απλής θεσμικής εξειδίκευσης της εν γένει άμυνας του εθνικού κράτους στο εσωτερικό μέτωπο.

Ωστόσο, η χώρα μας και ορισμένες άλλες με ισχυρή παράδοση πελατειακών δικτύων (πχ: η Ιταλία, η Ιαπωνία κλπ.), παρουσιάζει μία αξιοσημείωτη ιδιαιτερότητα η οποία προϋποθέτει και συνεπάγεται την αναγκαιότητα συγκεκριμένων και σαφώς διατυπωμένων θεσμικών απαντήσεων, έστω και αν αυτές ορισμένες φορές φαίνεται να απαντούν στα αυτονόητα.

Κάτι τέτοιο συμβαίνει διότι τα περισσότερα από τα ιδιωτικά κέντρα οικονομικής και επικοινωνιακής ισχύος αναπτύχθηκαν εξ αρχής υπό την σκέπη με την ενθάρρυνση και πάντως υπό την προστασία του κράτους

Δεν πρόκειται δηλαδή για μορφώματα της ιδιωτικής κοινωνίας που διαπλέκονται εκ των υστέρων με το κράτος αλλά, στην μεγάλη τους πλειονότητα, για γεννήματα του ίδιου του κράτους, τα οποία αναπτύσσονται γαντζωμένα παρασιτικά στους οικονομικούς μηχανισμούς του και απομυζώντας ένα μεγάλο μέρος από την ικμάδα της παραγωγικής βάσης της ελληνικής κοινωνίας.

Σιγά-σιγά βέβαια γιγαντώνονται και από ένα σημείο και μετά αυτονομούνται από τους πολιτικούς πάτρωνές τους φιλοδοξώντας να ανακαθορίσουν τους όρους του παιγνιδιού, δηλαδή να αναδιατάξουν τους παγιωμένους πολιτικούς συσχετισμούς κυριαρχίας υπέρ τους.

Στην προοπτική αυτήν βεβαίως αναζητούν και νέες συμμαχίες, τόσο στο εσωτερικό, με τις λιγότερο κρατικοδίαιτες επιχειρήσεις, όσο και στο εξωτερικό, με τους πολυεθνικούς κολοσσούς, προκειμένου να διασφαλίσουν ισχυρούς εταίρους για τον έλεγχο νευραλγικών τομέων της οικονομικής και πολιτικής εξουσίας.

Όσον αφορά πάντως την αυτονόμηση από τους πολιτικούς πάτρωνες δεν σημαίνει κατ' ανάγκην και ρήξη μαζί τους, διότι πάντοτε υπάρχουν αμοιβαία επωφελή σημεία επαφής. Ακόμη όμως και στην ακραία αυτή περίπτωση, η ρήξη αφορά αποκλειστικά και μόνον τους πολιτικούς διαχειριστές των πελατειακών δικτύων και δεν μεταφράζεται σε διάρρηξη των δεσμών τους με τους πραγματικούς εξουσιαστικούς μηχανισμούς του κράτους.

Άλλωστε, αυτοί παραμένουν πάντοτε πολλαπλά διακλαδισμένοι με τα ιδιωτικά κέντρα τα οποία διαθέτοντας πλέον τα μέσα που τους παρέχει η οικονομική ισχύς τους αντιμετωπίζουν σαν οιονεί πολιτικές προεκτάσεις τους ταγμένες για την προαγωγή των συμφερόντων τους ακόμη κι όταν αυτά κινούνται στα όρια της νομιμότητας ή και εκτός αυτής.

Τώρα το επόμενο βήμα φυσικά είναι να εντοπίσουν ποιες περιοχές της δραστηριότητας του κράτους παρουσιάζουν οικονομικό ενδιαφέρον με όρους αγοράς και να φροντίσουν μέσω ιδίων ή φιλίων προπαγανδιστικών μηχανισμών να τις υπονομεύσουν πολιτικά και ιδεολογικά ως αντιπαραγωγικές κλπ. ώστε να τις αποσπάσουν από την φυσική τους κοίτη το κράτος.

Με πιο απλά λόγια να τις ενσωματώσουν πλήρως, άλλοτε απευθείας, μέσω ιδιωτικοποιήσεων και άλλοτε έμμεσα, μέσω αδιαφανών και συγκαλυμμένων υποκαταστάτων τους, στον ιστό οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας που εξυφαίνουν ερήμην και εις βάρος των χρηστών αυτών των υπηρεσιών, δηλ. των πολιτών.

Ως επιστέγασμα, πρόκειται ουσιαστικά για το φαινόμενο που έχει αποδοθεί εύστοχα με τον όρο «αποικιοποίηση» του δημοσίου από τα ιδιωτικά συμφέροντα και στο οποίο οφείλεται σε μεγάλο βαθμό η πλήρης ρευστότητα και ασάφεια που παρατηρείται σήμερα στην χώρα μας ανάμεσα στην δημόσια και την ιδιωτική σφαίρα και η συνακόλουθη έλλειψη των συγκεκριμένων προϋποθέσεων που θα καθιστούν απτή και διακριτή την σφαίρα του δημόσιου συμφέροντος και της δημόσιας ηθικής.

3.8. Επιδείνωση του κλίματος, κλονισμός της εμπιστοσύνης

Σε γενικό επίπεδο, οι δυσμενείς εξελίξεις του 2009 χαρακτηρίστηκαν από τον εκτροχιασμό των δημοσιονομικών μεγεθών με το έλλειμμα να φτάνει στο 15,7% του ΑΕΠ και το δημόσιο χρέος στο 129,7% του ΑΕΠ.

Το ΑΕΠ, μετά από μία δεκαπενταετία (1994-2008) συνεχούς ανόδου, υποχώρησε το 2009 κατά 3,2% παρά την τεράστια δημοσιονομική επέκταση. Συγκεκριμένα, το έλλειμμα της γενικής κυβέρνησης έφθασε στο 15,7% του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα στο 10,5% του ΑΕΠ.

Συγκριτικά τώρα με το 2008, το έλλειμμα διευρύνθηκε κατά 5,8 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ και το πρωτογενές έλλειμμα κατά 5,5 εκατοστιαίες μονάδες του ΑΕΠ. Η διεύρυνση αυτή οφειλόταν τόσο στην κακή πορεία των εσόδων (2008: 40,7% του ΑΕΠ, 2009: 38,3% του ΑΕΠ) όσο και στην αύξηση των δαπανών της γενικής κυβέρνησης (2008: 50,6% του ΑΕΠ, 2009: 54,0% του ΑΕΠ).

Παρόλα αυτά, το ΑΕΠ επηρεαζόμενο από την πτώση των επενδύσεων και της ιδιωτικής κατανάλωσης μειώθηκε και η οικονομία εισήλθε και επίσημα σε φάση ύφεσης. Ακόμη, την περίοδο 2001-2008 η σωρευτική υποχώρηση της διεθνούς ανταγωνιστικότητας έφθασε το 16,9% βάσει των σχετικών τιμών καταναλωτή και το 27,7% βάσει του σχετικού κόστους εργασίας.

Αδιαμφισβήτητα, οι εξελίξεις αυτές επέτειναν δραματικά την αβεβαιότητα για το μέλλον της οικονομίας, επηρέασαν πολύ τις προσδοκίες και δημιούργησαν έλλειμμα εμπιστοσύνης το οποίο με τη σειρά του οδήγησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της οικονομίας και σε αισθητή διεύρυνση της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ ελληνικών και γερμανικών ομολόγων.

Όσον αφορά το τραπεζικό σύστημα άρχισε να αντιμετωπίζει σοβαρά προβλήματα ρευστότητας καθώς οι υποβαθμίσεις της πιστοληπτικής ικανότητας της χώρας περιόρισαν την πρόσβαση των τραπεζών στη διεθνή διατραπεζική αγορά και, αργότερα, και σε άλλες πηγές άντλησης ρευστότητας.

Μάλιστα, τον Ιανουάριο του 2009 η Standard & Poor's προχώρησε σε υποβάθμιση της πιστοληπτικής αξιολόγησης της χώρας από Α σε Α- λόγω της επιδεινούμενης απώλειας ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας διατηρώντας την ωστόσο στην κατηγορία επενδυτικής διαβάθμισης.

Εξαιτίας, λοιπόν, αυτής της υποβάθμισης οι διαφορές αποδόσεων (spreads) μεταξύ των ελληνικών και των γερμανικών κρατικών ομολόγων αυξήθηκαν στις 300

μονάδες βάσης τον Ιανουάριο του 2009 και παρέμειναν στο επίπεδο αυτό μέχρι το Μάρτιο. Τους επόμενους μήνες τα spreads κυμάνθηκαν χαμηλότερα, μεταξύ 150 και 200 μονάδων βάσης, ενώ κινήθηκαν εκ νέου ανοδικά τους τελευταίους μήνες του 2009.

Επιπροσθέτως, σημείο καμπής για την περαιτέρω επιδείνωση του κλίματος ήταν η ανακοίνωση των ελληνικών αρχών στις 22 Οκτωβρίου 2009 ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα του 2009 ήταν υπερδιπλάσιο του προβλεπομένου και ότι και το έλλειμμα του 2008 ήταν σημαντικά αυξημένο σε σχέση με τις έως τότε εκτιμήσεις. Αυτή η μεγάλη επίσημη αναθεώρηση του ελλείμματος επιβεβαίωσε τις εκτιμήσεις των αγορών, των οίκων αξιολόγησης και των διεθνών μέσων ενημέρωσης ότι το δημοσιονομικό πρόβλημα της Ελλάδος ήταν πολύ σοβαρότερο από ό,τι υποδήλωναν τα μέχρι τότε στοιχεία

Απόρροια αυτού του γεγονότος ήταν ότι με αυτόν τον τρόπο έθετε στο επίκεντρο της προσοχής των αγορών δύο κρίσιμα ερωτήματα: Πρώτον, αν οι ελληνικές αρχές έχουν τη βούληση και την αποφασιστικότητα να εφαρμόσουν ένα πρόγραμμα προσαρμογής ικανό να αντιμετωπίσει ελλείμματα αυτού του μεγέθους και, δεύτερον, αν τα στατιστικά δεδομένα καταγράφουν αξιόπιστα τη δημοσιονομική κατάσταση της χώρας.

Σχετικά με την αξιολόγηση των αγορών στα τέλη του 2009 ήταν αρνητική και για τα δύο ζητήματα και ενισχύθηκε από την απόφαση του ECOFIN στις 2 Δεκεμβρίου, σύμφωνα με την οποία η Ελλάδα ανταποκρίθηκε ανεπαρκώς στη σύσταση του Συμβουλίου, τον Απρίλιο του 2009, όταν είχε κινηθεί η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος. Συγκεκριμένα, έως τις 27 Οκτωβρίου, που έληγε η προθεσμία, δεν είχαν ληφθεί μέτρα.

Επιπλέον, η απόφαση ανέφερε ότι τα "νέα μέτρα για τον προϋπολογισμό του 2009" συνίσταντο κυρίως σε, εν μέρει προσωρινά, μέτρα ενίσχυσης των δημόσιων εσόδων ενώ το Συμβούλιο είχε ζητήσει μόνιμα μέτρα περικοπής δημόσιων δαπανών.

Είναι ενδεικτικό δε ότι οι μεγαλύτερες υποβαθμίσεις, και από τους τρεις κυριότερους οίκους αξιολόγησης, της πιστοληπτικής ικανότητας της Ελλάδος στη διάρκεια του 2009 σημειώθηκαν το Δεκέμβριο μετά την ανωτέρω απόφαση του ECOFIN.

Ακόμη, δημοσιεύματα στα διεθνή μέσα ενημέρωσης, τα οποία αμφισβητούσαν την ικανότητα της Ελλάδος να επιτύχει την απαραίτητη δημοσιονομική προσαρμογή και να συμπορευθεί με τις λοιπές χώρες-μέλη της ζώνης του ευρώ, επιβάρυναν το

δυσμενές κλίμα. Τους πρώτους μήνες του 2010 τα δημοσιεύματα αυτά πλήθυναν και εστιάστηκαν στο δημόσιο χρέος και στην πιθανότητα χρεοκοπίας και εξόδου της χώρας από τη ζώνη του ευρώ.

Συμπερασματικά, καθώς καθυστερούσε αφενός η λήψη αποτελεσματικών μέτρων δημοσιονομικής προσαρμογής στην Ελλάδα και αφετέρου η υιοθέτηση αποφάσεων της ΕΕ για ένα πλαίσιο στήριξης υπό όρους που συνδέονταν με την εφαρμογή μιας πολιτικής οικονομικής προσαρμογής πολλαπλασιάζονταν τα δημοσιεύματα που επισήμαιναν τον κίνδυνο επέκτασης της κρίσης σε άλλες χώρες-μέλη, ακόμη και αποδόμησης της ίδιας της ευρωζώνης. Η ελληνική κρίση αποτελούσε πλέον το δυνάμει καταλυτικό στοιχείο για την πορεία της διεθνούς οικονομίας.

3.9. Ανεπαρκής αντιμετώπιση της επιδείνωσης της κατάστασης

Η οικονομική πολιτική που υιοθετήθηκε πριν από τις εκλογές της 4ης Οκτωβρίου 2009 αλλά και τους πρώτους μήνες μετά από αυτές ήταν άτολμη και τα μέτρα τα οποία αποφασίστηκαν αποδείχθηκαν ανεπαρκή για να ανακόψουν την πορεία προς την επιδείνωση.

Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι η νέα κυβέρνηση ενώ λίγες ημέρες μετά τις εκλογές ανακοίνωσε την εκτίμησή της για το έλλειμμα του 2009 (12,5% του ΑΕΠ έναντι αρχικής πρόβλεψης 3,7%) δήλωσε παράλληλα ότι θα εφαρμόσει τις προεκλογικές της εξαγγελίες που είχαν σαφώς επεκτατικό χαρακτήρα.

Έτσι, στις αρχές του 2009 οι σχεδιασμοί της οικονομικής πολιτικής είχαν στηριχθεί στις προβλέψεις του Επικαιροποιημένου Προγράμματος για έλλειμμα της τάξεως του 3,7% του ΑΕΠ το 2009. Σύντομα ωστόσο κατέστη σαφές ότι η πρόβλεψη εκείνη δεν ανταποκρινόταν στα πραγματικά δεδομένα και ότι τελικά το έλλειμμα θα την υπερέβαινε κατά πολύ

Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, η πρόβλεψη για το έλλειμμα του 2009 τοποθετήθηκε αρχικά (22.10.2009) στο 12,5% και μετά στο 12,7% και η εκτίμηση για το 2008 στο 7,7%. Παρά τη δραστική, λοιπόν, αναθεώρηση του Προϋπολογισμού για το 2010 που ψηφίστηκε το Δεκέμβριο του 2009 εξακολουθούσε να κυριαρχεί η εντύπωση ότι η κρίση μπορούσε να ξεπεραστεί με ένα σχετικά ήπιο, για το μέγεθος του προβλήματος, πρόγραμμα δημοσιονομικής προσαρμογής.

Ώσπου, στα τέλη του 2009 και τις αρχές του 2010 τα θεμελιώδη μεγέθη της οικονομίας βρίσκονταν σε αντίθετη από την ενδεικνυόμενη κατεύθυνση με τεράστια υστέρηση των δημόσιων εσόδων και έξαρση των δημόσιων δαπανών του ελλείμματος και του χρέους ενώ το έλλειμμα του ισοζυγίου εξωτερικών συναλλαγών παρέμενε σε ιστορικώς υψηλά επίπεδα παρότι η οικονομία βρισκόταν πλέον σε ύφεση.

3.10. Η κρίση ως ευκαιρία για μία ριζική μεταρρύθμιση του ελληνικού κράτους

Εν όψει των ανωτέρω, είναι φανερό ότι η βαθύτατη κοινωνικοοικονομική κρίση που διέρχεται η χώρα μας αποτελεί την μεγάλη ευκαιρία για μια ριζική αντιμετώπιση των χρόνιων προβλημάτων και των πολλαπλών στρεβλώσεων και αγκυλώσεων του ελληνικού κράτους.

Ωστόσο, η σχετική συζήτηση επιβάλλει ιδιαίτερη προσοχή αλλά και αυξημένη υπευθυνότητα. Είναι αναμφίβολο ότι η μεταρρύθμιση του κράτους ήταν και παραμένει, παρά τα σημαντικά βήματα που έγιναν στο παρελθόν, και ιδίως το τελευταίο διάστημα, η υπ' αριθμόν ένα πρόκληση για το πολιτικό μέλλον και την προοπτική της χώρας μας στον ραγδαία μεταβαλλόμενο σημερινό κόσμο.

Τι είναι όμως αυτή η μεταρρύθμιση και ποιος είναι ο στόχος της; Η απάντηση στο ερώτημα αυτό προϋποθέτει μια θεμελιακή προσέγγιση για το ίδιο το κράτος. Δεν μπορούμε να μιλάμε γενικά για μεταρρύθμιση αν δεν ξέρουμε τι θέλουμε να αλλάξουμε και για ποιον θα το αλλάξουμε.

Δεν χωράει, λοιπόν, αμφιβολία ότι το κράτος δεν είναι ούτε ουδέτερος ούτε άχρωμος μηχανισμός, που μπορεί να αλλάξει με ασκήσεις επί χάρτου. Είναι η πολιτική αποτύπωση συγκεκριμένων κοινωνικών συσχετισμών, όπως αυτοί διαμορφώνονται σε ένα βάθος χρόνου, προσδίδοντάς του συγκεκριμένη θεσμική παράδοση και συγκεκριμένη ιστορικότητα.

Όποιος, λοιπόν, αγνοεί αυτά τα δεδομένα καταλήγει αναπόφευκτα σε απλουστευτικές και ανιστόρητες προσεγγίσεις, διότι αδυνατεί να κατανοήσει όχι μόνον την ισχύουσα –εν πολλοίς πελατειακή– υπερδιόγκωση του ελληνικού κράτους αλλά και τις άλλες παγιωμένες στρεβλώσεις και παθογένειές του, που συνδέονται με τις ιστορικές του καταβολές αλλά και με την παραδοσιακή ατροφία τόσο της αγοράς όσο, και ιδίως, της κοινωνίας των πολιτών, στην χώρα μας.

Παράλληλα όμως αδυνατεί να κατανοήσει και τον συγκριτικά αυξημένο ρόλο του ελληνικού κράτους, που αποτέλεσε ιστορικά όχι μόνον τον ενοποιητικό αλλά και το πλέον προωθητικό, από την σκοπιά της ανάπτυξης, μοχλό του κοινωνικού μας σχηματισμού .

Έτσι, έχοντας σαν βάση αυτά τα δεδομένα, ο προβληματισμός για την μεταρρύθμιση δεν πρέπει να περιορίζεται απλώς σε ένα σύγχρονο και αποτελεσματικό κράτος, διότι ακόμη και ένα τέτοιο κράτος μπορεί κάλλιστα να λειτουργεί σε βάρος των συμφερόντων των ευρέων λαϊκών στρωμάτων που εκπροσωπεί.

Ταυτόχρονα όμως απαιτείται ένα κράτος με πλατιά δημοκρατική νομιμοποίηση, ώστε να υπηρετεί πράγματι το δημόσιο συμφέρον, αλλά και με στοχεύσεις που θα προάγουν ισόρροπα την προσωπική ελευθερία και την κοινωνική συνοχή.

Αυτό σημαίνει, προεχόντως, ότι πρέπει να απορριφθεί η άκριτη και παθητική προσαρμογή στα σημερινά διεθνή και ευρωπαϊκά δεδομένα, που προβάλλεται από πολλούς σαν πανάκεια. Το ελληνικό κράτος, όπως άλλωστε και κάθε εθνικό κράτος, χρειάζεται μια συνολική αναδιάταξη του θεσμικού οπλοστασίου του, ώστε να είναι σε θέση να διηθήσει με προσοχή, κριτικά και δημιουργικά, αυτά τα δεδομένα, γνωρίζοντας τι πρέπει να κρατήσει και τι να αφήσει, με κριτήριο πάντοτε τις αρχές και τις αξίες της πολιτικής και κοινωνικής δημοκρατίας.

Συνοψίζοντας, με βάση τον ανωτέρω προβληματισμό μπορούμε πλέον να διατυπώσουμε κάποιες ειδικότερες προτάσεις που αφορούν πρώτον την εθνική (κρατική) κυριαρχία με κριτήριο την αντιμετώπιση της προϊούσας υπονόμευσης της, δεύτερον το πολιτικό σύστημα με κριτήριο τον εκδημοκρατισμό και την ενίσχυση της πολιτικής νομιμοποίησης του κράτους και τρίτον το διοικητικό σύστημα με κριτήριο το ριζικό εξορθολογισμό της λειτουργίας του και την βελτίωση της αποτελεσματικότητάς του.

3.11. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων οικονομικής πολιτικής τα οποία υιοθετήθηκαν

Το ερώτημα το οποίο γεννάται έχει βασικά δύο πτυχές. Συγκεκριμένα, η μία αφορά την έξοδο από την κρίση αυτή καθεαυτή, η δε δεύτερη αφορά την μείωση της πιθανότητας επανάληψης μιας παρόμοιας κρίσης στο μέλλον.

Ωστόσο, εκ του αποτελέσματος θα μπορούσε να πει κανείς ότι τόσο η νομισματική όσο και η δημοσιονομική πολιτική είναι επιτυχείς ως προς την έξοδο από την κρίση. Αυτό που παραμένει άγνωστο είναι το αν οι πολιτικές αυτές εγκυμονούν κινδύνους για την μετά κρίση εποχή.

Παραπάνω, λοιπόν, τονίστηκε ότι η κρίση του 2008 ήταν συστημική και δημιουργήθηκε από και έπληξε βασικά το χρηματοοικονομικό σύστημα και κυρίως το τραπεζικό σύστημα. Αναλυτικότερα, η ενίσχυση της ρευστότητας των τραπεζών σε συνδυασμό με την απομόχλευση της οικονομίας και την ενίσχυση των εποπτικών κεφαλαίων τους αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποκατάσταση της ομαλής λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος.

Για την ώρα, οι πολιτικές αυτές που σε μεγάλο βαθμό έχουν αποκαταστήσει την ισορροπία στους ισολογισμούς των τραπεζών δεν έχουν οδηγήσει σε αύξηση της πιστωτικής επέκτασης και χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας. Αυτό συμβαίνει διότι η ύφεση δημιουργεί μείωση της ζήτησης για τραπεζικά προϊόντα, αυξάνει τους κινδύνους δανειοδότησης, τις καθυστερήσεις των δανείων, τον αριθμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων και αυξάνει τις προβλέψεις με αποτέλεσμα να επηρεάζεται αρνητικά η κερδοφορία των τραπεζών. Έτσι τα επιτόκια χορηγήσεων παραμένουν σχετικά υψηλά παρά την εξαιρετικά χαλαρή νομισματική πολιτική (πρακτικά πολιτική μηδενικών επιτοκίων).

Αργά ή γρήγορα όμως η χρηματοδότηση της πραγματικής οικονομίας θα προχωρήσει και τότε οι κεντρικές τράπεζες θα κληθούν να ελέγξουν την δυνητικά εκρηκτική αύξηση των βασικών νομισματικών μεγεθών. Η εξέλιξη αυτή ενέχει φυσικά τον κίνδυνο του πληθωρισμού και της αποσταθεροποίησης.

Αν και, λοιπόν, από ό, τι διαφαίνεται οι κεντρικές τράπεζες έχουν την δυνατότητα περιορισμού τόσο των μη συμβατικών όσο και των συμβατικών μέτρων ενίσχυσης της ρευστότητας (πχ: αύξηση των επιτοκίων κλπ.) είναι αμφίβολο το αν κάποιες από αυτές θα το επιδιώξουν πραγματικά. Επί παραδείγματι, το κίνητρο για απομόχλευση και μείωση των πραγματικών δανειακών υποχρεώσεων των ΗΠΑ εξυπηρετείται μέσω του πληθωρισμού. Αυτό βέβαια θα ισχύσει στο βαθμό που το δολάριο εξακολουθήσει να παραμένει το βασικό νόμισμα αποθησαύρισης.

Έτσι, η αντίδραση σχεδόν όλων των κυβερνήσεων στην κρίση ήταν η επεκτατική δημοσιονομική πολιτική, η δημιουργία σημαντικών ελλειμμάτων και η αύξηση του χρέους ως ποσοστού του ΑΕΠ.

Όσον αφορά τώρα τα ελλείμματα αν και θεωρούνται γενικά αποτελεσματικά στην τόνωση της συνολικής ζήτησης, βραχυχρόνια, είτε προέρχονται από δημόσιες δαπάνες ή περικοπή φόρων, λειτουργούν μάλλον αρνητικά μεσοπρόθεσμα. Αυτό συμβαίνει διότι, πέρα από τα γνωστά αποτελέσματα τύπου πολλαπλασιαστή, ενεργοποιούνται το αποτέλεσμα εκτόπισης καθώς και οι δυνάμεις της Αρχής της Ρικαρδιανής Ισοδυναμίας.

Αναλυτικότερα, το μεν πρώτο υποκαθιστά εν δυνάμει ιδιωτικές επενδύσεις που προάγουν την έξοδο από την ύφεση και την ανάπτυξη σε μονιμότερη βάση οι δε δυνάμεις της Ρικαρδιανής Ισοδυναμίας τείνουν να αυξάνουν την αποταμίευση εν αναμονή υψηλότερων φόρων για την αποπληρωμή του χρέους σε βάθος χρόνου.

Βέβαια, τα φαινόμενα αυτά θα είναι εντονότερα σε χώρες όπως είναι η Ελλάδα, όπου υπήρχαν διαρθρωτικά ελλείμματα και υψηλό χρέος και πριν από την κρίση. Ακόμη, στην περίπτωση των χωρών αυτών είναι αμφίβολο αν τα ελλείμματα μπορούν να λειτουργήσουν σταθεροποιητικά έστω και βραχυπρόθεσμα.

Ίσως, λοιπόν, η επανάληψη της αναγκαιότητας εφαρμογής μακρόπνοων διαρθρωτικών αλλαγών στη χώρα μας (πχ: μεταρρύθμιση του ασφαλιστικού συστήματος, ενίσχυση της απόδοσης του φοροεισπρακτικού μηχανισμού κλπ.) καταλήγει κουραστική αλλά γεγονός παραμένει ότι αυτή η επιλογή αποτελεί αδήριτη ανάγκη.

Σχετικά με την μείωση της πιθανότητας επανάληψης μιας παρόμοιας κρίσης στο μέλλον θα πρέπει να εκλείψουν ή τουλάχιστον να περιοριστούν οι αιτίες που αναφέρθησαν στην απάντηση μας στο πρώτο ερώτημα.

Όσον αφορά το θέμα των παγκόσμιων μακροοικονομικών ανισορροπιών είναι προφανές ότι η Κίνα αλλά και άλλες Ασιατικές χώρες πρέπει να βρουν τρόπους να περιορίσουν τα γιγαντιαία πλεονάσματα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Για παράδειγμα, η Κίνα θα μπορούσε να υπερτιμήσει το γουάν έναντι του δολαρίου και να ενισχύσει με δημοσιονομικά αλλά και διαρθρωτικά μέτρα (κοινωνική προστασία και ασφάλιση) την εγχώρια ζήτηση.

Το ζήτημα τώρα της στρατηγικής εξόδου για τις κεντρικές τράπεζες αναφέρθηκε παραπάνω. Το ζήτημα της μόχλευσης αντιμετωπίζεται σωστά κατά την γνώμη μας από τις κεντρικές τράπεζες τόσο με την αύξηση της κεφαλαιακής επάρκειας των τραπεζών και άλλων επενδυτικών φορέων όσο και με την πίεση για την μείωση των βραχυχρονίων χρηματοδοτικών κεφαλαίων των φορέων αυτών.

Στα μέτρα αυτά, μάλλον, αφού οι πραγματικές οικονομίες βγουν από την ύφεση θα δούμε και μέτρα για την ενίσχυση των δεικτών ρευστότητας των τραπεζών και μέτρα για αντικυκλικές προβλέψεις για τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια τα οποία ανήκουν στις μακροπροληπτικές πολιτικές.

Στην μετά κρίση εποχή πολλοί οικονομολόγοι έχουν αναγνωρίσει το ότι στην προ κρίσης εποχή ο όρος ελεύθερη αγορά λανθασμένα ταυτιζόταν με τον όρο απορρυθμισμένη αγορά. Οι νέες ρυθμίσεις που κατά τα φαινόμενα θα ισχύσουν βρίσκονται σε μεγάλο βαθμό ακόμη στο στάδιο του σχεδιασμού.

Μάλιστα, στο εξαιρετικό πρόσφατο κεντρικό άρθρο της εφημερίδας International Herald Tribune με τίτλο 'The State of Financial Reform," ο συντάκτης καταλήγει στο συμπέρασμα ότι δεν έχουν μπει ουσιαστικοί περιορισμοί στα παράγωγα και στα hedge funds στις ΗΠΑ αλλά έχουν ληφθεί ικανοποιητικά μέτρα για την προστασία των καταναλωτών από καταχρηστικές πρακτικές των τραπεζών.

Τα δε θέματα εταιρικής διακυβέρνησης και διαφάνειας είναι αντικείμενο συζήτησης αλλά πέρα από τους εκπροσώπους του δημοσίου στα διοικητικά συμβούλια των τραπεζών που ενισχύθηκαν κεφαλαιακά από το κράτος δεν φαίνεται να υπάρχουν μέχρι σήμερα σημαντικές νέες πολιτικές.

Βέβαια, είναι γεγονός ότι σε πάρα πολλές χώρες έχουν ήδη τεθεί περιορισμοί στα bonus τόσο ως προς το ύψος τους όσο και ως προς την σύνδεσή τους με βραχυπρόθεσμους στόχους. Ακόμη, η Fed έχει προτείνει τη σύνδεση του ύψους των bonus με τον αναλαμβανόμενο κίνδυνο ενώ σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες ο χρονικός ορίζοντας για την καταβολή τους έχει διευρυνθεί.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση τώρα καταβάλλεται μία σοβαρή προσπάθεια να ενισχυθεί το εποπτικό πλαίσιο του χρηματοπιστωτικού συστήματος με την δημιουργία ενός μακροπροληπτικού και ενός μικροπροληπτικού εποπτικού συστήματος.

Αναφορικά με το πρώτο θα παρακολουθεί και θα εκτιμά τις πιθανές απειλές της χρηματοπιστωτικής σταθερότητας που απορρέουν από μακροοικονομικές εξελίξεις και συστημικούς κινδύνους. Στο σύστημα αυτό βασικό ρόλο θα έχουν οι κεντρικές τράπεζες.

Το δε δεύτερο θα αποτελείται από ένα δίκτυο εθνικών εποπτικών αρχών που θα λειτουργεί παράλληλα με τις άλλες εποπτικές αρχές στο επίπεδο των μεμονωμένων χρηματοπιστωτικών οργανισμών και της προστασίας των καταναλωτών.

Συμπερασματικά, με τον τρόπο αυτό πρόκειται να στηθεί στην πράγματικότητα ένας μηχανισμός παραγωγής νομοκανονιστικών διατάξεων σχετικά με την συντονισμένη εποπτεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος.

3.12. Η κρίση ως ευκαιρία για τον κοινωνικό και δημοκρατικό έλεγχο της παγκοσμιοποίησης

Απέναντι στην καταθλιπτική κυριαρχία των αγορών αλλά και των ιδιωτικών εξουσιών που αυτές υπέθαλψαν ή εξέθρεψαν στο θολό τοπίο μίας μονοδιάστατης παγκοσμιοποίησης έχει αναπτυχθεί ένας έντονος προβληματισμός με επίκεντρο την αναβίωση της πολιτικής και την επεξεργασία νέων θεσμικών μεταρρυθμίσεων προκειμένου να καταστεί εφικτό να διαμορφωθούν επαρκή αντίβαρα τόσο σε εθνικό όσο και σε υπερεθνικό ιδίως δε σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

3.13. Τα εθνικά αντίβαρα: προς μια νέα θεώρηση του κράτους και της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας

Είναι γνωστό ότι η κρίση δεν ανέδειξε απλώς τις δομικές αδυναμίες του σύγχρονου κράτους. Παράλληλα, προκάλεσε ευρύτατες ιδεολογικές, πολιτικές και θεσμικές αντιδράσεις ως προς την προϊούσα ανατροπή της μεταπολεμικής ισορροπίας μεταξύ αγοράς και πολιτικής.

Επίκεντρο δε και σημείο αιχμής αυτών των αντιδράσεων ήταν ο αναντικατάστατος ρόλος και η ουσιαστική χρησιμότητα του δημόσιου χώρου, όχι μόνον ως αντιβάρου απέναντι στην αποχαλίνωση των τραπεζών και του εν γένει χρηματοπιστωτικού συστήματος αλλά και ως του μόνου έως σήμερα αξιόπιστου εγγυητή του δημόσιου συμφέροντος και της κοινωνικής συνοχής.

Είναι, λοιπόν, φανερό ότι η κρίση αποτέλεσε ταυτόχρονα και μια ευκαιρία για έναν ευρύτατο αναστοχασμό ως προς τον ρόλο και την προοπτική του εθνικού κράτους, θέτοντας ιδίως επί τάπητος τις εξαιρετικά αρνητικές για τη δημοκρατία επιπτώσεις της παγκοσμιοποίησης, που σχετίζονται με την ως άνω ραγδαία αποδυνάμωση και υπονόμευση της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας.

Βέβαια, θα μπορούσε στο σημείο αυτό να αναρωτηθεί κανείς: γιατί είναι άραγε τόσο ζωτική η σημασία της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας για την πολιτική δημοκρατία;

Η απάντηση είναι απλή: γιατί αποτελεί τη θεμελιώδη αρχή πάνω στην οποία στηρίχθηκε όχι μόνον η υπόσταση των εθνικών κρατών και η πολιτική οργάνωση και λειτουργία τους αλλά και ολόκληρος ο σύγχρονος συνταγματισμός, όπως τον γνωρίσαμε μέχρι σήμερα.

Με άλλα λόγια, η αρχή της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί το τυπικό και ουσιαστικό υπόβαθρο της έως τώρα ισχύουσας παγκοσμίως συνταγματικής τάξης, ιδίως δε του λεγόμενου ευρωπαϊκού πολιτικοκοινωνικού μοντέλου.

Πράγματι, όλες οι οργανωτικές βάσεις του σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος (λαϊκή κυριαρχία, αντιπροσωπευτική αρχή, κοινοβουλευτισμός, διάκριση των λειτουργιών, κράτος δικαίου, κοινωνικό κράτος) προϋποθέτουν και συνεπάγονται, άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα, την ισχύ της αρχής της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας, ως σημείου αναφοράς.

Σε τελευταία δε ανάλυση, συνιστούν απαντήσεις είτε σε ό,τι αφορά την πηγή, τον φορέα, την κατανομή, και τον τρόπο άσκησης της κυριαρχίας είτε σε ό,τι αφορά την προστασία των ατόμων από αυτήν. Το δε εθνικό κράτος, ιδίως μετά την μεταπολεμική ολοκλήρωση των δημοκρατικών χαρακτηριστικών του, αναδείχθηκε σταδιακά σε ισχυρό πολιτικό δεσμό που συνέχει την κοινωνία και εμπνέει στους πολίτες αισθήματα αλληλεγγύης και συσπείρωσης γύρω από κοινά προβλήματα και στόχους.

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, συμπερασματικά να πούμε ότι αποτέλεσε παρά τις όποιες παρεκτροπές του εθνικισμού, το πολιτικό θερμοκήπιο μέσα στο οποίο αναπτύχθηκε και άνθισαν έως τώρα η πολιτική δημοκρατία και ο συνταγματικός φιλελευθερισμός.

Κατά συνέπεια, η ελαφρά τη καρδία καταστροφή του εγκυμονεί τους ίδιους κινδύνους που εγκυμονεί η καταστροφή ενός πραγματικού θερμοκηπίου για τα φυτά του, που αναπτύχθηκαν υπό την σκέπη του και με την θαλπωρή του και εκτίθενται ξαφνικά στο άγνωστο και την αβεβαιότητα των εξωτερικών περιβαλλοντικών συνθηκών.

Εν αντιθέσει, η ανάληψη πολιτικών πρωτοβουλιών από τα σύγχρονα κράτη, ιδίως προς την κατεύθυνση αναδιάταξης του πολιτικού οπλοστασίου τους, ενίσχυσης των δημοκρατικών και δικαιοκρατικών χαρακτηριστικών τους και αναδιάταξης των αμυντικών, ελεγκτικών και αναδιανεμητικών μηχανισμών τους, προβάλλει σήμερα ως επιτακτική προτεραιότητα προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι πλέον ακραίες

παρεκτροπές των αγορών και να προστατευθούν οι πλέον αδύναμες κοινωνικές ομάδες.

3.14. Τα υπερεθνικά αντίβαρα: η αδήριτη αναγκαιότητα για μία άλλη Ευρωπαϊκή Ένωση

Γενικά, η αντιμετώπιση της οικονομικής κρίσης ως εν δυνάμει ευκαιρίας δεν αφορά μόνο την επιβαλλόμενη αναδιάταξη του ρόλου του κράτους υπό το πρίσμα μίας ανανεωμένης θεώρησης της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας.

Ακόμη όμως περισσότερο αφορά τον αναγκαίο αναπροσανατολισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεδομένου ότι οι κραυγαλέες αδυναμίες και τα τεράστια πολιτικά κενά της ως προς την αντιμετώπιση των σημαντικότερων παρενεργειών αυτής της κρίσης, που δυστυχώς αποκαλύφθηκαν ανάγλυφα, αποτέλεσαν το έναυσμα για έναν ευρύτατο και ζωηρότατο διάλογο ως προς την φυσιογνωμία, την προοπτική και το μέλλον της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Αναλυτικότερα, τα όσα προηγήθηκαν ως προς τον ρόλο του κράτους και την σημασία της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας, δεν πρέπει να εκληφθούν σαν προτεινόμενη νομικοπολιτική μετάπτωση σε έναν στείρο κρατισμό αλλά ούτε και σαν μία άκριτη και συλλήβδην απόρριψη κάθε προοπτικής για την διαμόρφωση υπερεθνικών και διακρατικών θεσμών που θα αποβλέπουν στην πολιτική ενοποίηση μεγάλων περιοχών, ηπείρων ή και του κόσμου ολόκληρου.

Πρώτον, διότι το κράτος, υπό το πρίσμα μιας γνήσια δημοκρατικής αντίληψης, δεν είναι αυτοσκοπός αλλά μέσον τόσο για την οικονομική ανάπτυξη, αλλά και την ανακατανομή του εισοδήματος, όσο και για την διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής και της προσωπικής ελευθερίας.

Δεύτερον, διότι η αλματώδης ανάπτυξη της σύγχρονης τεχνολογίας των δικτύων δρα ήδη σαν αποφασιστικός καταλύτης προς την κατεύθυνση μερικής υπέρβασης του εθνικού κράτους, παρέχοντας τεράστιες και πρωτόγνωρες δυνατότητες επικοινωνίας μεταξύ και των πλέον απομακρυσμένων κρατών, και φέρνοντας έτσι κοντά λαούς και πολιτισμούς.

Άλλωστε, κανένα Σύνταγμα και κανένα εθνικό κράτος δεν μπορεί να γυρίσει βολονταριστικά προς τα πίσω τον ρου της ιστορίας. Ο ακραίος εθνικισμός, η δογματική περιχαράκωση στην παράδοση και την ιστορία, ο πείσμων θεσμικός και

πολιτικός απομονωτισμός και η φυγή προς τα πίσω είναι στην εποχή της παγκοσμιοποίησης οι πλέον σίγουρες συνταγές αποτυχίας…

Έτσι, το κομβικό, λοιπόν, ζήτημα δεν είναι το αν αλλά το πως μιας μεταβίβασης αρμοδιοτήτων του εθνικού κράτους προς διεθνείς οργανισμούς και υπερεθνικά θεσμικά μορφώματα ειδικότερα δε το αν αυτή η μεταφορά θα γίνεται με όρους υποταγής στην οικονομική κυριαρχία των ιδιωτικών κέντρων ισχύος και στο ομογενοποιημένο παγκόσμιο αξιακό σύστημα που έχουν διαμορφώσει ή με όρους διευρυμένης αναπαραγωγής της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας, του συνταγματισμού και της πολιτικής δημοκρατίας.

Με πιο απλά λόγια, το πρίσμα υπό το οποίο θα πρέπει να τίθεται κάθε φορά ο όποιος περιορισμός της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας είναι το αν οι διακρατικές ή παγκόσμιες ανακατατάξεις, στις οποίες εντάσσεται μια τέτοια κίνηση, και οι συνακόλουθες επιλογές των επί μέρους εθνικών κρατών, τελούν υπό την ηγεμονία της αγοράς ή της πολιτικής.

Ειδικότερα, στην πρώτη εκδοχή που είναι δυστυχώς ο κανόνας το κριτήριο είναι η πάση θυσία ενίσχυση των διεθνών αγορών με κάθε θεσμικό κόστος και κατά προτίμηση με συνεχείς εκπτώσεις στα κεκτημένα της σύγχρονης δημοκρατίας ώστε η καταπολέμηση των οικονομικών ελλειμμάτων να συναρτάται, αντιστρόφως ανάλογα, με την ανάπτυξη των ελλειμμάτων ελευθερίας, δημοκρατίας και κοινωνικής αλληλεγγύης.

Κατ' επέκταση δε κομβικό σημείο είναι η καθυπόταξη των εθνικών κρατών και η αχρήστευση των εθνικών Συνταγμάτων με την προνομιακή κατοχύρωση και θεσμική πριμοδότηση του οικονομικού φιλελευθερισμού σε παγκόσμια κλίμακα, σαν πολιορκητικού κριού για την επικράτηση μίας νέας διεθνούς τάξης υπό την επικυριαρχία των αγορών και των κεντρικών τραπεζών.

Άλλωστε, αυτή είναι και η γραμμή η οποία επικράτησε έως τώρα στον ευρωπαϊκό χώρο, με την έμφαση στον μονεταρισμό και στην αγοραία ιδίως εκδοχή της ευρωπαϊκής οικονομικής ενοποίησης, υπό το πρίσμα όμως ενός έκδηλου και μονοδιάστατου οικονομικού φιλελευθερισμού και χωρίς την οικοδόμηση πολιτικών θεσμών που θα μπορούσαν να διασφαλίσουν και ιδίως να ρυθμίσουν αυτή την ενοποίηση.

Μάλιστα, τηρουμένων των αναλογιών θα μπορούσαμε να πούμε ότι η πορεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς την ολοκλήρωση θυμίζει σε πολλά την πορεία προς την συγκρότηση των εθνικών κρατών στην φάση της πρωταρχικής συσσώρευσης και

του πρώϊμου αστικού φιλελευθερισμού, καθώς και τώρα όπως και τότε ο συσχετισμός μεταξύ των αντιπροσωπευτικών σωμάτων και της εκτελεστικής εξουσίας αποβαίνει συντριπτικά υπέρ της δεύτερης, η οποία όμως στο πεδίο της οικονομίας περιορίζεται εν πολλοίς στον ρόλο του νυχτοφύλακα καθώς η προτεραιότητα έχει δοθεί στα οικονομικά δικαιώματα και γενικότερα σε εκείνα που αποτελούν την αναγκαία βιόσφαιρα για την απρόσκοπτη ανάπτυξη της αγοράς (πχ: ελευθερία ιδιοκτησίας, εμπορίου, βιομηχανίας, ελεύθερος ανταγωνισμός, ελεύθερη κυκλοφορία προσώπων, κεφαλαίων, υπηρεσιών και αγαθών κλπ.).

Έτσι, η ΕΟΚ αρχικά και η Ευρωπαϊκή Ένωση σήμερα, παρά τα κάποια δειλά βήματα, αποτελούν μία Ευρώπη των πολλαπλών ελλειμμάτων (δημοκρατικού κυρίως αλλά και κοινωνικού και δικαιοκρατικού) αλλά και της υποταγής του δημόσιου χώρου στην αγορά, όπως περίπου συνέβαινε και με το εθνικό κράτος για μεγάλο διάστημα μετά την Γαλλική Επανάσταση.

Στην δεύτερη τώρα εκδοχή που καθίσταται πλέον επιτακτική μετά την απόρριψη του Ευρωπαϊκού Συντάγματος και την κραυγαλέα αδυναμία που επέδειξε και εξακολουθεί να επιδεικνύει η Ευρωπαϊκή Ένωση στην διαχείριση της κρίσης, η προτεραιότητα είναι αφ' ενός μεν η εγγύηση της ανοιχτής και δημοκρατικής κοινωνίας ως απαρέγκλιτη προϋπόθεση για κάθε θεσμική υπέρβαση του εθνικού κράτους, αφ' ετέρου δε η αλλαγή παραδείγματος στην διαχείριση των οικονομικών υποθέσεων, με την οργάνωση ενός ισχυρού, αποτελεσματικού και δημοκρατικά νομιμοποιημένου μηχανισμού πολιτικής διεύθυνσης και κοινωνικού ελέγχου της ευρωπαϊκής οικονομικής ενοποίησης.

Κάθε, λοιπόν, κίνηση προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει να εμπεριέχει μια τριπλή ασφαλιστική δικλείδα: Πρώτον, ότι η όποια απόφαση για σοβαρή θεσμική αποδυνάμωση του εθνικού κράτους θα διαθέτει μία συνταγματικά οριοθετημένη ισχυρή δημοκρατική νομιμοποίηση, δηλαδή νομιμοποίηση που παρέχεται είτε με δημοψήφισμα είτε με αυξημένη πλειοψηφία στη Βουλή.

Δεύτερον, ότι οι μεταφερόμενες αρμοδιότητες θα ανατίθενται σε υπερεθνικά όργανα με την ίδια ή ανάλογη δημοκρατική νομιμοποίηση, ώστε να ενσωματώνεται σε αυτά ένα πολιτικό ισοδύναμο της μεταφερόμενης κυριαρχίας, που να μπορεί να συμβάλει στην σταδιακή διαμόρφωση δημοκρατικής θεσμικής παράδοσης αντίστοιχης με εκείνη των εθνικών κρατών.

Τρίτον, ότι θα αναζητηθούν θεσμικά αντίβαρα της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας και προς τα κάτω, όχι μόνον με την ως άνω αναδιάταξη του εθνικού κράτους αλλά και με την ουσιαστική ενίσχυση της τοπικής δημοκρατίας.

Και αυτό διότι με την μεταφορά μέρους της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας πλησιέστερα προς την πηγή της άμεσης δημοκρατικής νομιμοποίησής της βελτιώνονται προδήλως και οι άμυνες της απέναντι στην απειλή υφαρπαγής αρμοδιοτήτων του εθνικού κράτους από τα κέντρα ιδιωτικής ισχύος που περιγράψαμε προηγουμένως.

Υπό αυτές, λοιπόν, τις προϋποθέσεις, η προοπτική πολιτικής και οικονομικής ενοποίησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με εγγυήσεις δημοκρατίας αλλά και αποτελεσματικότητας, όχι μόνον δεν είναι η χειρότερη εκδοχή για την αρχή της εθνικής (κρατικής) κυριαρχίας αλλά αντίθετα είναι η μόνη που διασφαλίζει την διάσωσή της μέσω μίας λελογισμένης, συντεταγμένης και διαφανούς αναδιάταξής της.

Μίας αναδιάταξης η οποία θα βαίνει παράλληλα και θα αντιστοιχείται δημιουργικά με την ενδυνάμωση μιας νέας, ευρωπαϊκής κυριαρχίας σηματοδοτώντας τον ανακαθορισμό των προτεραιοτήτων της ευρωπαϊκής πολιτικής και την δημιουργική ανασύνθεση, σε (παν)ευρωπαϊκό επίπεδο, της σύγχρονης Δημοκρατίας, ως διαλεκτικής ενότητας των στοιχείων που συγκροτούν την πεμπτουσία του ευρωπαϊκού πολιτικοκοινωνικού μοντέλου: της ελευθερίας, της πολιτικής συμμετοχής, του κράτους δικαίου και της κοινωνικής δικαιοσύνης.

Έτσι, μόνο μια τέτοια Ευρωπαϊκή Ένωση μπορεί να αποτελέσει, μακροπρόθεσμα, αποτελεσματικό αντίβαρο στις στρεβλώσεις και τις παρεκτροπές των παγκόσμιων αγορών και γενικότερα στην καταθλιπτική κυριαρχία των παγκόσμιων ιδιωτικών εξουσιών.

Έως τότε, όμως, κάθε προσπάθεια που κινείται προς την κατεύθυνση αυτή πρέπει να χαιρετίζεται και να ενθαρρύνεται, ακόμη και αν έμμεσα μόνον και εν δυνάμει μπορεί να ενταχθεί, ή έστω να αναχθεί, σε μία τέτοια προοπτική. Υπό αυτή την έννοια, οι μηχανισμοί που οικοδομούνται σταδιακά στην Ευρωπαϊκή Ένωση, έστω και αποσπασματικά ή αντανακλαστικά, υπό την πίεση της αντιμετώπισης των παρενεργειών της οικονομικής κρίσης (και ιδίως της κατάρρευσης των πλέον ασθενών οικονομικά χωρών), συμβάλλουν, εκ του αποτελέσματος, στην οικοδόμηση μιας άλλης Ευρώπης, που είναι ίσως η μεγαλύτερη ελπίδα για την οριστική και πλήρη

αποκατάσταση της προ πολλού διαταραχθείσας ισορροπίας μεταξύ αγοράς και πολιτικής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Επενδυτικές ευκαιρίες και προοπτικές

Εισαγωγικά

Τα χρόνια που ακολούθησαν μετά το ξέσπασμα της ελληνικής κρίσης έχουν αναδείξει την επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα ως μία τάση η οποία έχει σαν βασικό μοχλό την αποκατάσταση της ανάπτυξης καθώς και την δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Την ίδια στιγμή, έχει ανοίξει μία έντονη συζήτηση γύρω από τις επιχειρηματικές ευκαιρίες και η οποία με τη σειρά της παρουσιάζει μία ροπή προς την επιχειρηματική δραστηριότητα ενώ όλα αυτά οφείλονται στην απουσία εναλλακτικών λύσεων σταδιοδρομίας στην προσπάθεια ανάδειξης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων σε εθνικό επίπεδο.

Βέβαια, αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό και από μία σειρά από μελέτες οι οποίες διεξήχθησαν από διάφορες τοπικούς και διεθνείς φορείς όπως τράπεζες και συμβουλευτικές επιχειρήσεις. Συγκεκριμένα, οι μελέτες αυτές υπογραμμίζουν τις πολλαπλές ευκαιρίες ανάπτυξης που καλύπτουν ευρύτερους παραδοσιακούς τομείς όπως τον τουρισμό, την γεωργία, τα τρόφιμα και την ενέργεια αλλά και άλλους πιο εξειδικευμένους τομείς όπως είναι η διαχείριση των αποβλήτων, ο τομέας της εφοδιαστικής αλυσίδας καθώς και ο τομέας ο οποίος αφορά τις νέες τεχνολογίες.

Απόρροια, λοιπόν, όλων αυτών είναι να τονίζονται κάθε φορά ότι οι ευκαιρίες οι οποίες μπορεί να υπάρξουν σε επίπεδο επιχειρηματικότητας χρήζουν αλλαγής της δημόσιας πολιτικής από τα εμπλεκόμενα μέρη.

Ωστόσο, το ίδιο το κράτος στην προσπάθεια του να προωθήσει τις διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις για τη διευκόλυνση της ανάπτυξης έχει κλυδωνίσει την επιχειρηματικότητα συνήθως εξαιτίας της απουσίας μίας σαφούς και πλήρους στρατηγικής με αποτέλεσμα να μην μπορεί να υπάρξει μία αποτελεσματική προώθηση αυτής.

Συνοψίζοντας, πλέον έχουν τεθεί σε εφαρμογή μία σειρά από νέους τοπικούς αλλά και διεθνείς φορείς για να επιτύχουν τον παραπάνω σκοπό. Μάλιστα, ένας αριθμός ξένων κεφαλαίων ο οποίος έχει ενεργοποιηθεί προσπαθεί να διευρύνει τις ευκαιρίες σε επενδυτικό επίπεδο σε πολλά υποσχόμενους Έλληνες επιχειρηματίες. Άλλωστε, η επιχειρηματικότητα εκτός του ότι είναι ένας πραγματικός μοχλός για την

ανάπτυξη και τις επενδύσεις έχει ακόμη αναδειχθεί ως ένα ισχυρό εργαλείο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη.

4.1. Η σπουδαιότητα της επιχειρηματικότητας

Ανέκαθεν η Ελλάδα παρουσίαζε μία έντονη ροπή προς την επιχειρηματικότητα. Με πάνω από 55.000 νέες επιχειρήσεις να εγκαθίστανται κάθε χρόνο πριν από την έλευση της κρίσης η Ελλάδα εμφάνιζε σχεδόν διπλάσια από το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης επιχειρηματική δραστηριότητα.

Ακόμη, η συντριπτική πλειοψηφία (ποσοστό ίσο με το 97%) των επιχειρήσεων αυτών ταξινομήθηκαν ως πολύ μικρές οι οποίες απασχολούσαν 1 με 9 εργαζόμενους. Έτσι, ενώ η παραγωγικότητα στο μεγαλύτερο μέρος του επιχειρηματικού τομέα ήταν συγκρίσιμη με άλλες ευρωπαϊκές χώρες η χαμηλή παραγωγικότητα που συνδέεται με τις πολύ μικρές επιχειρήσεις οδήγησε κάτω τη συνολική παραγωγικότητα των ελληνικών επιχειρήσεων.

Σε αυτό, λοιπόν, το περιβάλλον που κυριαρχείται από μικρές επιχειρήσεις ένα σημαντικό μέρος της οικονομικής δραστηριότητας είχε επικεντρωθεί σε τομείς χαμηλής προστιθέμενης αξίας με τους τομείς λιανικής και χονδρικής να κυριαρχούν. Ο δε κατασκευαστικός κλάδος και η γεωργία αποτελούσαν ένα μικρό μερίδιο της οικονομίας. Βέβαια, και η επικέντρωση στην έρευνα και ανάπτυξη καθώς και στις νέες τεχνολογίες ήταν ελάχιστη. Με εξαίρεση λίγων εταιρειών, η συνολική πολυπλοκότητα των προϊόντων και των προσφερόμενων υπηρεσιών ήταν χαμηλή.

Έτσι, όταν επιδεινώθηκε η γενικευμένη κατάσταση στην οικονομία οι επιχειρήσεις εμποδίζονταν από τη γραφειοκρατία και διάφορα άλλα διοικητικά εμπόδια ενώ η έννοια της επιχειρηματικότητας είχε συσχετιστεί με τη διαφθορά.

Κατά συνέπεια, η ποιο συνήθης διέξοδος για τους νέους πτυχιούχους αποτελούσε τότε η συμμετοχή σε κάποια μισθωτή εργασία ή σε υψηλού προφίλ αυτοαπασχόληση όπως είναι για παράδειγμα η ιατρική επιστήμη, η μηχανολογία κλπ παρά η επιδίωξη κάποιας επιχειρηματικής δραστηριότητας.

Παρόλα αυτά, καθώς οδηγούμασταν στην οικονομική κρίση η επιχειρηματικότητα ήταν σε μεγάλο βαθμό μία ελκυστική επιλογή σταδιοδρομίας με την κακή όμως έννοια. Ώσπου, όταν έφτασε τελικά επίσημα η ύφεση και στην Ελλάδα μετατοπίστηκε η αντίληψη των ανθρώπων για την επιχειρηματικότητα.

Αδιαμφισβήτητα, σε ένα περιβάλλον απρόβλεπτων επιπέδων ανεργίας και σχεδόν πλήρους έλλειψης των παραδοσιακών επιλογών απασχόλησης η επιχειρηματικότητα ανακηρύχθηκε από πολλούς ως διέξοδο και προς τα εμπρός.

Βέβαια, οι ιστορίες επιτυχίας εντοπίστηκαν και παρουσιάστηκαν ευρέως στα μέσα μαζικής ενημέρωσης υπογραμμίζοντας και τονίζοντας τις επιχειρηματικές ευκαιρίες αν και η κριτική και η καχυποψία παρέμειναν ειδικά για ορισμένες επιχειρήσεις και την περιστασιακή αλληλεξάρτηση τους απότο κράτος. Εντούτοις, τότε η επιχειρηματικότητα έγινε μεγάλο θέμα στο ελληνικό διαδίκτυο και τα κοινωνικά δίκτυα.

Απόρροια όλων αυτών, ήταν η νέα τάση να ενισχυθεί μετατοπίζοντας τα παγκόσμια φώτα της δημοσιότητας επάνω στην Ελλάδα. Πέραν όμως από την εστίαση στο παρελθόν της χώρας και την αδυναμία του κράτους να επιτελέσει αποτελεσματικά τις μεταρρυθμίσεις, η διεθνή προσοχή υποστήριξε μία θετική εισροή των διεθνών θεσμών σχετικά με την επιχειρηματικότητα. Όλα αυτά συμπληρώθηκαν με πολλαπλές τοπικές οργανώσεις οι οποίες ιδρύθηκαν, μία σειρά από διαγωνισμούς και βραβεία ενώ δρομολογήθηκαν περισσότερα από 15 ταμεία για αυτόν τον σκοπό, τη χρηματοδότηση της επιχειρηματικότητας.

Εν κατακλείδι, δημιουργήθηκε ένα νέο μοντέλο ανάπτυξης το οποίο ήταν περισσότερο προσανατολισμένο προς τομείς οι οποίοι αυξάνουν την προστιθέμενη αξία ενώ ταυτόχρονα το ίδιο το νέο επιχειρηματικό τοπίο εξοικειώθηκε με έννοιες όπως είναι η καθοδήγηση, η δικτύωση καθώς και η έξυπνη και αποτελεσματική χρήση του κεφαλαίου.

4.2. Η πραγματική επιχειρηματική έκρηξη

Είναι γεγονός ότι ακόμα κι αν υπήρξε εκτεταμένη συζήτηση σε σχέση με το λεγόμενο «επιχειρηματικό boom» έχει δοθεί ελάχιστη προσοχή στην μέτρηση του μεγέθους αυτού. Με πιο απλά λόγια, δεν έχει δοθεί ιδιαίτερη έμφαση στον βαθμό που η επιχειρηματικότητα έχει οδηγήσει σε περισσότερους επιτυχημένους επιχειρηματίες αλλά και σε ένα πιο βιώσιμο μοντέλο ανάπτυξης.

Μάλιστα, τα πραγματικά στοιχεία για τις εγγραφές νέων επιχειρήσεων σε όλη την Ελλάδα είναι αρκετά αποκαλυπτικά Μετά το 2008, ο αριθμός των νέων εταιρειών στην Ελλάδα μειώθηκαν κατά 30% κατά την έναρξη της κρίσης. Μετά από αυτή την απότομη πτώση, ο αριθμός των καταχωρίσεων εταιρειών παρέμεινε σχετικά σταθερός

στο διάστημα 2010 με 2012 δείχνοντας αξιοσημείωτη ανθεκτικότητα σε όλη την περίοδο συρρίκνωσης του ΑΕΠ κατά 25%. Εν συνεχεία, κατά το πρώτο εξάμηνο του 2013, ο αριθμός των νέων εταιρειών μειώθηκε κατά ένα άλλο 14% το οποίο αντιστοιχεί σε ένα σύνολο 45% μείωσης έναντι της αιχμής του 2008.

Όσον αφορά τώρα την κλαδική εστίαση η ανάλυση για όλες τις νέες επιχειρήσεις οι οποίες είναι εγκατεστημένες στην Ελλάδα από την αρχή της κρίσης οδηγούν σε ένα πολύ σημαντικό συμπέρασμα. Συγκεκριμένα, η Η Ελλάδα έχει αποτύχει σε μεγάλο βαθμό να στρέψει την προσοχή της επιχειρηματικής δραστηριότητας για να συλλάβει τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα και τις ευκαιρίες της χώρας. Βέβαια, παρατηρείται σποραδική ναι μεν αλλά σταδιακή εμφάνιση νέων επιχειρήσεων με υψηλό δυναμικό ανάπτυξης επικεντρωμένες στην εξωστρέφεια και την καινοτομία.

Το 2008, οι 5 top κατηγορίες νέων επιχειρήσεων (από την άποψη του αριθμού των επιχειρήσεων που είναι εγγεγραμμένες) ήταν οι εξής:

- Κατασκευαστικές εταιρείες
- Καταστήματα λιανικής πώλησης που πωλούν ρούχα ή/και υποδήματα
- Real estate
- Παροχή λογιστικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις
- Εστιατόρια, μπαρ, catering και καταστήματα λιανικής πώλησης τροφίμων

Έτσι, το 2012 με 2013, παρά τη ριζική μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος καθώς και η έλλειψη επενδύσεων σε δημόσιες υποδομές και κατοικίες και εμπορικά κτίρια είχε σαν αποτέλεσμα οι νέες επιχειρήσεις να συνεχίζουν ακολουθώντας μία παρόμοια λογική ανάπτυξης.

Μάλιστα, ο αδιαφιλονίκητος νικητής του 2012 ήταν η κατηγορία των εστιατορίων, μπαρ, catering και καταστημάτων λιανικής πώλησης τροφίμων τα οποία παρουσίαζαν ένα συντελεστή ίσο με το 4 έναντι του δεύτερου δρομέα ο οποίος ήταν τα ρούχα και τα καταστήματα υποδημάτων σε πωλήσεις. Έπειτα, ακολουθεί η παροχή λογιστικών και συμβουλευτικών υπηρεσιών προς τις επιχειρήσεις.

Τέλος, ακόμα κι αν βρίσκεται σε χαμηλότερη θέση σε σχέση με το 2008 οι κατασκευαστικές εταιρείες εξακολουθούν να εμφανίζονται το 2012 στο top 5 ενώ στην πέμπτη θέση συναντούνται οι ηλιακοί συλλέκτες για την παραγωγή και εμπορία ενέργειας. Πιο κάτω στη θέση 9 συναντώνται οι επιχειρήσεις ICT ενώ στη θέση 15 οι πάροχοι τουριστικών καταλυμάτων και στην θέση 17 οι επιχειρήσεις επεξεργασίας

τροφίμων. Εν ολίγοις, το 93% των επιχειρήσεων οι οποίες ξεκίνησαν στην Ελλάδα το 2008 δεν επικεντρώνονται σε τομείς υψηλής προστιθέμενης αξίας φτάνοντας μέχρι το 2012 το ποσοστό αυτό να είναι περίπου στο 90%.

4.3. Ο νόμος του 10%

Μέσα σε όλα αυτά τα οποία πέρασε και περνάει η Ελλάδα εν καιρώ κρίσης το θετικό ήταν ότι ένα ποσοστό της τάξεως του 10% των επιχειρήσεων επικεντρώθηκε στους αποδοτικούς τομείς αντιπροσωπεύοντας μία βελτίωση 40% σε σχέση με το αντίστοιχο ποσοστό πριν από την κρίση.

Από αυτές, λοιπόν, τις οικονομικές μονάδες το ένα δέκατο περίπου παρουσιάζουν μεγαλύτερη πιθανότητα για την επιβίωση και την ανάπτυξη τους ως αποτέλεσμα των πιο εξελιγμένων επιχειρηματικών πρακτικών σε σχέση με τον τοπικό ανταγωνισμό.

Από αυτές, ένα επιπλέον 10% μπορεί να χαρακτηριστεί ως πραγματικές επιχειρήσεις με μεγάλο αντίκτυπο έχοντας ουσιαστικά για επικεφαλείς οραματιστές επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν τόσο τη φιλοδοξία όσο και τη δυνατότητα να αναβαθμίσουν σημαντικά τις επιχειρήσεις τους και να δημιουργήσουν πολλαπλές θέσεις εργασίας και έσοδα σε σύγκριση με τους συνομηλίκους τους.

Ακόμη και αν, λοιπόν, αυτό το 1/1000 μπορεί να ακούγεται τετριμμένο εξακολουθεί να αντιστοιχεί σε περίπου 40 νέες εταιρείες υψηλού αντίκτυπου ετησίως εστιάζοντας σε τομείς ανάπτυξης. Με τη σειρά τους, αυτές οι επιχειρήσεις μπορούν να βοηθήσουν να μετατραπεί η ελληνική οικονομία σε μία ελκυστική επενδυτική επιλογή.

Συνοψίζοντας, με την κατάλληλη υποστήριξη αυτές είναι οι οικονομικές μονάδες σε έναν ορίζοντα 5 έως 10 ετών μπορούν να αυξηθούν σε τέτοιο βαθμό έτσι ώστε να απορροφήσουν ένα σημαντικό μέρος του άνεργου εργατικού δυναμικού και να δημιουργήσουν πιο υγιή πρότυπα. Αντί, λοιπόν, να μιλάμε για μία απλή θεωρητική άσκηση ας αναφερόμαστε καλύτερα σε ένα πρακτικό εργαλείο εντοπίζοντας απλά αυτούς τους επιχειρηματίες οι οποίοι έχουν μπορούν να έχουν μεγάλο αντίκτυπο.

4.4. Η ευκαιρία

Στην Ελλάδα οι επιχειρηματίες και γενικότερα οι επενδυτές της ελληνικής αγοράς οι οποίοι μπορεί να βοηθήσουν στην ανάκαμψη της υπάρχουσας κατάστασης προβάλλουν ουσιαστικά τέσσερις τύπους επιχειρηματικών ευκαιριών που είναι είτε δομικές είτε έχουν προκύψει κατά τη διάρκεια της πρόσφατης κρίσης και εκτείνονται πέραν του επιθετικού προγράμματος ιδιωτικοποιήσεων της χώρας. Αναλυτικότερα:

- Υπάρχουν σημαντικές ευκαιρίες σε τομείς στους οποίους η Ελλάδα κατέχει ανταγωνιστικό πλεονέκτημα (πχ: ο τουρισμός, η γεωργία, τα τρόφιμα κλπ.) και οι οποίοι είναι ακόμη αναξιοποίητοι. Μία σειρά, λοιπόν, από εκθέσεις (από ιδρύματα όπως το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, συμβουλευτικές εταιρείες όπως η McKinsey και BCG αλλά και τοπικές και διεθνείς τράπεζες) αυτό το οποίο τονίζουν συνέχεια είναι ότι θα πρέπει να αλλάξει η υπάρχουσα πολιτική προς διευκόλυνση των προαναφερθέντων τομέων και να μπορέσουν τελικά να επωφεληθούν από αυτό όλα τα εμπλεκόμενε μέρη, δηλαδή τόσο οι ίδιες οι οικονομικές μονάδες όσο και το κράτος και όχι μόνο.
- Υπάρχουν ευκαιρίες σε τομείς οι οποίοι υφίστανται μία ευρεία αναδιάρθρωση (πχ: οι χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, η ενέργεια κλπ.) επιτρέποντας στα μερίδια αγοράς να μετακινηθούν μεταξύ των υφιστάμενων ή νέων παικτών συνήθως μέσω της ενοποίησης.
- Υπάρχουν ευκαιρίες καθοδηγούμενες από τις παγκόσμιες τάσεις (πχ: στον τομέα των ICT) οι οποίες μπορούν να συλληφθούν από Έλληνες επιχειρηματίες σε τοπικό, περιφερειακό ή ακόμα και παγκόσμιο επίπεδο.
- Υπάρχει η πιθανότητα σε ορισμένες μεμονωμένες επιχειρήσεις οι δυνατότητες τους να μπορούν να μεγιστοποιηθούν εάν αντιμετωπίσουν τα τρέχοντα ζητήματα της ρευστότητάς τους μέσω της επιχειρησιακής και οργανωτικής αναδιάρθρωσης τους.
- Είναι γεγονός ότι συναντάμε ένα παραθυράκι για την επιχειρηματική δραστηριότητα στην Ελλάδα καθώς η χώρα περνάει μία περίοδο συνολικής αναδιάρθρωσης ενώ οι τοπικοί φορείς ανταγωνίζονται σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Οι επενδυτές, λοιπόν, μπορούν να επωφεληθούν από αυτό το παράθυρο και το οποίο ουσιαστικά καταδεικνύει ευκαιρίες χαμηλού κόστους στην ελληνική αγορά οι οποίες συχνά υπερτερούν των κινδύνων, εμπόδια

εισόδου στην αγορά καθώς και την αποτυχία του κράτους να δημιουργήσει ένα φιλικό προς τις επιχειρήσεις περιβάλλον. Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί ότι κάτι τέτοιο δεν αναμένεται να διαρκέσει πάρα πολύ καιρό.

Έτσι, βάσει των προαναφερθέντων αντί να αναφερθεί για ακόμη μία φορά η ευρεία έννοια ευκαιρίες ανάπτυξης θα πρέπει προηγουμένως να προσδιοριστούν οι συγκεκριμένοι υπο-τομείς ή επιμέρους τομείς οι οποίοι να έχουν όμως νόημα για την Ελλάδα και για την ευρύτερη ανάπτυξη και άρα και για τους επιχειρηματίες και τους επενδυτές.

Βέβαια όλα αυτά θα πρέπει να γίνουν συνυπολογίζοντας τη φύση της ευκαιρίας, την ένταση κεφαλαίου, τη σημασία της καινοτομίας εναντίον στην κλίμακα καθώς και την πολυπλοκότητα. Αυτές, λοιπόν, οι ευκαιρίες μπορεί να γίνουν ένα παιχνίδι για το κεφάλαιο το οποίο υποστηρίζεται από τους επενδυτές, για τους καινοτόμους επιχειρηματίες αλλά και για τους σταθερούς επαγγελματίες οι οποίοι διαθέτουν δομημένη σκέψη και επιχειρηματική λογική.

4.5. Ο τουρισμός και τα ταξίδια

Δεν χωράει αμφιβολία ότι τα ταξίδια και γενικότερα ο τομέας του τουρισμού αποτελούν την αφετηρία της Ελλάδας καθιστώντας την σε μεγάλο βαθμό μη ανταγωνιστική. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα απλό προϊόν το οποίο περιορίζεται σημαντικά από την τρέχουσα αποστράγγιση της ρευστότητας διαθέτοντας όμως τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης.

Όσον αφορά, λοιπόν, τις επιχειρηματικές και επενδυτικές ευκαιρίες εδώ θα πρέπει να οδηγούνται από τις επόμενες πέντε τάσεις και ανάγκες:

- Ανάγκη για συνολική αναβάθμιση των προσφερόμενων προϊόντων προκειμένου να αντισταθμίσουν το υψηλότερο κόστος σε σύγκριση με τις γειτονικές χώρες. Η αναβάθμιση αυτή συνεπάγεται την απόκτηση και την αναδιάρθρωση των παλαιών μονάδων, την καλύτερη διαχείριση και ποιότητα των υπηρεσιών στις υφιστάμενες μονάδες αλλά και τις νέες στοχευμένες εξελίξεις σε ορισμένες γεωγραφικές περιοχές.
- Ανάγκη για μεγαλύτερη πολυπλοκότητα και υποδομές στα λιγότερο παραδοσιακά αλλά ταχέως αναπτυσσόμενα προϊόντα. Επί παραδείγματι θέρετρα, σπίτια για διακοπές κλπ.

- Ανάγκη για βελτίωση των υπηρεσιών πέρα από τη διαμονή έτσι ώστε να υπάρχει η δυνατότητα μίας ολιστικής εμπειρίας του ταξιδιώτη και να δημιουργηθούν δεσμοί με άλλες τοπικές σχετικές δραστηριότητες. Για παράδειγμα στον τομέα των τροφίμων και του πολιτισμού.

  Μάλιστα, αυτό εδώ θα μπορούσε να περιλαμβάνει τις υπηρεσίες B2B στην κατοικία ή τους παρόχους κρουαζιέρας, η οποία θα μπορούσε στη συνέχεια να προωθείται προς τον τελικό πελάτη, αλλά και τις υπηρεσίες B2C.
- Ανάγκη για πιο εξελιγμένες υπηρεσίες υποστήριξης και εξυπηρέτησης των πελατών.
- Ανάγκη για χρήση της νέας τεχνολογίας η οποία μέσω της υποστήριξης από τους παρόχους θα φέρνει ουσιαστικά πιο κοντά την εγχώρια με τη διεθνή αγορά. Επί παραδείγματι εφαρμογές-προγράμματα όπως είναι η Airbnb.

4.6. Ο τομέας της γεωργίας και των τροφίμων

Είναι γεγονός ότι ο τομέας της γεωργίας και των τροφίμων σε εγχώριο επίπεδο επικεντρώθηκε στη γεωργική παραγωγή επιτρέποντας τεράστιες βελτιώσεις τόσο από τους επενδυτές όσο και τους επιχειρηματίες.

Όσον αφορά τώρα τις ανάγκες οι οποίες χρήζουν αντιμετώπισης από τους υφιστάμενους ή νέους παίκτες περιλαμβάνουν τα ακόλουθα στοιχεία:

- Ανάγκη να στραφούν σε μεγάλης κλίμακας παραγωγή ορισμένων προϊόντων (πχ: ντομάτες κλπ.), με την κατάλληλη χρήση της καινοτόμου τεχνολογίας καθώς και την τυποποίηση του προϊόντος.
- Ανάγκη να αυξηθεί η παραγωγή των εξειδικευμένων» προϊόντων όπως είναι κάποια βότανα και superfruits (πχ: καρύδια, μούρα, ρόδια, ακτινίδια κλπ) κάτι το οποίο έχει πολύ μεγάλη σημασία για την Ελλάδα και μπορεί να χρησιμεύσει για την εξαγωγή ή την υποκατάσταση των εισαγωγών.
- Ανάγκη να οδηγηθούν από τις διεθνείς τάσεις που ενισχύουν την ελκυστικότητα ορισμένων ελληνικών προϊόντων (πχ: το ελληνικό στυλ στο γιαούρτι στην αγορά των ΗΠΑ και του Ηνωμένου Βασιλείου).
- Ανάγκη να προσεγγίσουν διεθνείς διανομείς με ένα χαρτοφυλάκιο προϊόντων παρά με ένα και μόνο προϊόν. Κάτι τέτοιο βέβαια απαιτεί από τους παραγωγούς και τους ανθρώπους που εμπορεύονται αυτά τα προιόντα να συνεργαστούν προκειμένου να διεισδύσουν στις διεθνείς αγορές.

- Ανάγκη να οικοδομήσουμε μία έννοια ελληνική διατροφή με βάση το χαρτοφυλάκιο των προϊόντων σε σύνδεση με τους τοπικούς παραγωγούς ενώ να προσφέρονται άμεσα στους τελικούς πελάτες μέσω πολυτελών εστιατόριων και αντιπροσώπων των εταιρειών.
- Ανάγκη για καινοτομία των προϊόντων και κατάλληλη στρατηγική marketing έτσι ώστε να αντιμετωπιστούν συγκεκριμένες ομάδες πελατών και τάσεις (πχ: προϊόντα χωρίς γλουτένη, έτοιμα προς κατανάλωση γεύματα κλπ.) .Μάλιστα, εδώ οι μεγάλες πολυεθνικές μπορεί να επιτρέψουν σε νέους ή μικρότερους παίκτες να εισέλθουν.
- Ανάγκη για στήριξη όλων εκείνων των τοπικών φορέων οι οποίοι παρέχουν μοναδικά προιόντα διατροφικής αξίας κλπ. σε παγκόσμιο επίπεδο. Στην προκειμένη, λοιπόν, περίπτωση θα πρέπει να αναπτυχθούν ικανότητες έρευνας και ανάπτυξης καθώς και βιοτεχνολογίας για να δημιουργήσουν και να διατηρήσουν οι φορείς αυτοί το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα.
- Ανάγκη να αναπτυχθούν τα τεχνολογικά εργαλεία ώστε να δώσουν τις απαραίτητες λύσεις για την αύξηση της ποσότητας και της ποιότητας της παραγωγής.
- Ανάγκη για αντιμετώπιση των πρόσφατων τάσεων για απομεσολάβηση. Με πιο απλά λόγια, προτιμάται η απευθείας επαφή του ίδιου του παραγωγού με τον καταναλωτή.

4.7. Ο τομέας της Ενέργειας

Μετά την πρόσφατη μη βιώσιμη έκρηξη σε ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και εστιάζοντας κυρίως σε μικρής κλίμακας ηλιακά και αιολικά πάρκα η Ελλάδα είναι μπροστά από μία αναδιάρθρωση του ευρύτερου τομέα της ενέργειας.

Βέβαια, στοχευμένες ευκαιρίες υπάρχουν κυρίως στον τομέα της ενεργειακής απόδοσης και της έρευνας και ανάπτυξης. Αναλυτικότερα, ισχύουν τα ακόλουθα:

- Η φούσκα η οποία δημιουργήθηκε ένα διάστημα για τα φωτοβολταικά ξεφούσκωσε ενώ αναμένεται ενοποίηση του κεφαλαίου που αφορά τις επιχειρήσεις και γενικότερα τους παίκτες οι οποίοι είχαν εμπλακεί στο όλο αυτό το εγχείρημα.

  Οι προσπάθειες κατά πάσα πιθανότητα θα επικεντρωθούν στην δημιουργία ενός μεγάλου χαρτοφυλακίου των περιουσιακών στοιχείων (συνήθως στο στάδιο της

προπεριβαλλοντικής μελέτης) το οποίο αποκτήθηκε από τους επενδυτές που θέλουν να αποχωρήσουν από την αγορά λόγω ρυθμίσεων της φορολογίας και της αστάθειας των τιμών.

- Ευκαιρίες κατά διαστήματα θα εξακολουθούν να βρίσκονται σε εναλλακτικές μορφές των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας (πχ: μικρά υδροηλεκτρικά, γεωθερμία, βιοκαύσιμα, τα απόβλητα σε ενέργεια κλπ.) ενώ η υπεράκτια αιολική ενέργεια φαίνεται να μην είναι ακόμα αρκετά ώριμη για εγκαταστάσεις μεγάλης κλίμακας.
- Το επιχειρηματικό δυναμικό καθοδηγείται σε μεγάλο βαθμό από τη μακροπρόθεσμη ανάγκη των βιομηχανικών και εμπορικών παικτών, των δημοσίων φορέων (πχ: μεγάλα νοσοκομεία κλπ.) και δευτερευόντως των οικιακών πελατών να μειώσουν την κατανάλωση ενέργειας στα κτίρια και γενικότερα σε άλλες εγκαταστάσεις.

  Η ανάγκη αυτή η οποία αναπτύσσεται όλο και περισσότερο και γίνεται εντονότερη δημιουργεί την ευκαιρία για επιχειρηματική δραστηριότητα σε ολόκληρη την αλυσίδα της ενεργειακής απόδοσης από τη μέτρηση της χρήσης και το σχεδιασμό λύσεων για την εφαρμογή των έξυπνων δικτύων μέχρι και την παρακολούθηση της κατανάλωσης.
- Η τοπική παραγωγή σε μεγάλη κλίμακα έχει αποδειχθεί μη βιώσιμη. Ωστόσο, τα υψηλής ποιότητας κέντρα έρευνας και ανάπτυξης τα οποία εμφανίζονται σε συγκεκριμένες περιοχές της Ελλάδας, η ανάπτυξη εξελιγμένων υλικών και τεχνικών για την παραγωγή ενέργειας καθώς και η αποδοτικότητα και η αποθήκευση εργάζονται ουσιαστικά με το όραμα για να μπορέσει να γίνει κάτι καλύτερο σε παγκόσμιο επίπεδο.

4.8. Ο Τομέας των ICT

Πέρα από τη δημιουργία άλλης μίας εφαρμογής για κινητά μία σειρά από διεθνείς τάσεις ICT απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή και οι οποίες είναι οι επόμενες:

- Ανάγκη για mobile marketing και advertising σε εγχώριο επίπεδο το οποίο βέβαια στο εξωτερικό αναπτύσσεται ραγδαία.
- Ανάγκη για υπηρεσίες cloud B2B σε όλους τους τομείς για να καταστεί δυνατή η ολοκλήρωση των υπηρεσιών που παρέχονται σήμερα από διαφορετικούς παίκτες σε διαφορετικές γεωγραφικές περιοχές.

- Ανάγκη για αύξηση της ασφάλειας των πληροφοριών και των συναφών υπηρεσιών για τις μεγάλες επιχειρήσεις (πχ: χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, τηλεπικοινωνίες κλπ.) αλλά και για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις.
- Ανάγκη για προϊόντα και υπηρεσίες για την αντιμετώπιση των βασικών λειτουργικών περιοχών (πχ: HR, των πωλήσεων, της εφοδιαστικής αλυσίδας κλπ.) και να μετατρέψει δραστηριότητες των συγκεκριμένων επιχειρηματικών τομέων (πχ: ΜΜΕ κλπ.) με αποτελεσματικό και φιλικό προς το χρήστη τεχνολογία.
- Ανάγκη παροχής εργαλείων ώστε να καταστεί δυνατή η προσαρμογή των προσφερόμενων προϊόντων ανάλογα με την κάλυψη των αναγκών τηρώντας συγχρόνως την νομοθεσία για προστασία των δεδομένων.
- Ανάγκη για διεύρυνση των λύσεων δεύτερης οθόνης έτσι ώστε να επιτραπεί στους καταναλωτές να αλληλεπιδρούν με το περιεχόμενο που καταναλώνουν στην τηλεόραση (πχ: αθλητικά, συναυλίες, ταινίες, μουσική κλπ.).
- Ανάγκη για την αντιμετώπιση της παγκόσμιας βιομηχανίας τυχερών παιχνιδιών η οποία αγγίζει τα 70 δις δολάρια μέσω εκστρατειών marketing.
- Ανάγκη για επιλεκτική εξερεύνηση αναδυόμενων τομέων όπως είναι η 3D εκτύπωση και το διαδίκτυο των πραγμάτων τα οποία μπορούν να εξελιχθούν ουσιαστικά σε παιχνίδι το οποίο αλλάζει τάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο.

Βέβαια, το πιο σημαντικό πέρα από τις παραπάνω διεθνείς τάσεις ICT τα οποία συχνά συνεπάγονται έντονο παγκόσμιο ανταγωνισμό αλλά και πιθανές συγκρούσεις με μεγάλους διεθνείς παίκτες είναι και ότι σημειώνεται ουσιαστικά μία σημαντική ευκαιρία για τους τοπικούς επιχειρηματίες για την αντιμετώπιση των τεχνολογικών αναγκών των τομέων όπου η Ελλάδα έχει ένα διαρθρωτικό πλεονέκτημα και ισχυρή παρουσία.

Σε πρακτικό τώρα επίπεδο αυτό συνεπάγεται την ανάπτυξη των τοπικών ICT τα οποία μπορούν να δημιουργήσουν λύσεις στον του τουρισμού, της ναυτιλίας, των τροφίμων έτσι ώστε να γίνουν κέντρα αριστείας σε εθνικό και, εν συνεχεία, σε περιφερειακό ή ακόμα και παγκόσμιο επίπεδο.

Πέραν όμως από τους παραπάνω βασικούς τομείς υπάρχει και μία άλλη σειρά από πρόσθετες ευκαιρίες οι οποίες θα προκύψουν σε άλλους τομείς τόσο σε εγχώριο όσο και διεθνές επίπεδο. Ενδεικτικά αναφέρονται τα εξής:

- Θα υπάρχει απευθείας σύνδεση των πολιτών με το ασφαλιστικό όπου αναμένεται να αυξήσει τη σημασία και το μερίδιο αγοράς το οποίο με τη σειρά του οδηγεί σε μείωση του κόστους και την καλύτερη εξυπηρέτηση.

  Την ίδια στιγμή, η αναδιάρθρωση του ευρύτερου χρηματοπιστωτικού τομέα καθώς και η πίεση ρευστότητας για την ασφάλιση δημιουργούν ευκαιρίες για την μετατόπιση μεγάλων χαρτοφυλακίων μεταξύ των καθιερωμένων καθώς και των νεοεισερχόμενων επιχειρήσεων στην αγορά.
- Οι κινητές πληρωμές αναμένεται να αυξηθούν δραστικά και να ενσωματώσουν την προσφορά των άλλων προϊόντων (πχ: έκδοση εισιτηρίων, κρατήσεις κλπ.) ιδιαίτερα σε ορισμένες αναδυόμενες αγορές όπου το κινητό εξελίσσεται με το κυρίαρχο κανάλι των συναλλαγών.

  Την ίδια όμως στιγμή, ο ευρύτερος χρηματοοικονομικός τομέας αναμένεται να κινηθεί προς την «τράπεζα του αύριο» με αυξημένη ενοποίηση των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών και την μείωση της φυσικής παρουσίας.
- Στον τομέα της υγείας φιλοδοξείτε η αύξηση της διείσδυσης των γενοσήμων φαρμάκων δημιουργώντας ευκαιρίες για την ανάπτυξη προϊόντων και την παραγωγή σε τοπικό επίπεδο. Προκειμένου, λοιπόν, να ανταγωνιστούν αποτελεσματικά εναντίον μεγάλων διεθνών εταιρειών οι τοπικοί φορείς θα πρέπει να συνεχίσουν να επικεντρωθούν στην έρευνα και ανάπτυξη για την αντιμετώπιση τμημάτων που πέφτουν έξω από το πεδίο των μεγάλων πολυεθνικών.

  Ακόμη, το τοπικό ταλέντο και οι υποδομές μπορούν να αξιοποιηθούν για την κλινική έρευνα και δοκιμές ενώ η γήρανση του πληθυσμού δημιουργεί την ανάγκη για φροντίδα των ηλικιωμένων και μακροπρόθεσμη διαχείριση της κατάστασης για την εύρεση λύσεων οι οποίες συνεπάγονται εργαλεία υγείας, στοχοθετημένες υπηρεσίες αλλά και την απαραίτητη υλική υποδομή.
- Στη βιοτεχνολογία και την νανοτεχνολογία η κορυφαία ποιότητα των Ελλήνων ερευνητών με βάση διεθνείς εκθέσεις μπορεί να αποτελέσει τη βάση εκείνη για τοπικά κέντρα έρευνας και ανάπτυξης καθώς και την εμπορευματοποίηση κατά περίπτωση.
- Στη διαχείριση των αποβλήτων στο πλαίσιο της πράσινης τεχνολογίας αναμένεται η συμμόρφωση με βάση τον κανονισμό της Ευρωπαϊκής Ένωσης δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο σημαντικές επενδυτικές ευκαιρίες.

- Στο λιανικό εμπόριο τα καταστήματα θα συνεχίσουν να χάνουν έδαφος με ρυθμό επιταχυνόμενο εξαιτίας της πίεσης η οποία ασκείται στο διαθέσιμο εισόδημα. Βέβαια, προφανώς και θα γίνεται σύγκριση των τιμών ενώ οι καταναλωτές θα σκέφτονται πολύ καλά τι θα πάρουν ανάλογα πάντα με τις ανάγκες τις οποίες θα έχουν να καλύψουν.

  Όσον αφορά τώρα τις online παραγγελίες αναμένεται να αυξηθούν ειδικά για τα προϊόντα των βασικών αναγκών όπου οι αγορές εκεί είναι επαναλαμβανόμενες. Για τις προγραμματισμένες, λοιπόν, αγορές, η εμπειρία του καταναλωτή θα είναι κρίσιμη αλλά πάντα σε συνδυασμό με το στοιχείο του κόστους.

  Μάλιστα, τα καταστήματα στο μέλλον αναμένεται να είναι απλοί εκθεσιακοί χώροι οι οποίοι θα παρέχουν εξατομικευμένη εμπειρία στον πελάτη και ιδέες ο οποίος με τη σειρά του θα προβαίνει στην άμεση online παραγγελία και την παράδοση ή/και σύγκριση των τιμών.

Έτσι, γίνεται πολύ εύκολα αντιληπτό ότι πέρα από φωτοβολταϊκά πάνελ, εφαρμογές για κινητά και το ελαιόλαδο υπάρχει αφθονία των επενδύσεων και επιχειρηματικών ευκαιριών σχετικές όχι μόνο για την τοπική αγορά αλλά ακόμη περισσότερο σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο.

Ως επιστέγασμα, το επίπεδο των απαιτούμενων επενδύσεων και η σημασία της καινοτομίας ποικίλλουν μεταξύ των ευκαιριών. Παρόλα αυτά, σε πολλές από τις προσδιοριζόμενες ευκαιρίες περισσότερο από ότι η καινοτομία και η μάζα του κεφαλαίου αυτό που κυρίως απαιτείται ουσιαστικά είναι η εκτέλεση με ένα επαγγελματικό και οργανωμένο τρόπο.

4.9. Οι επενδυτές και οι εμπλεκόμενοι

Στην προσπάθεια κατανόησης των πλεονεκτημάτων των Ελλήνων επιχειρηματιών αλλά και των αναγκών της ανάπτυξης είναι σημαντικό να εξεταστεί μαζί με τα άλλα και η προοπτική των οργανισμών που έχουν συσταθεί για να τους υπηρετούν ως πιθανούς επενδυτές ή γενικότερα υποστηρικτές. Προκύπτουν, λοιπόν, τα ακόλουθα συμπεράσματα:

- Το 50% των οργανώσεων πιστεύουν ότι υπάρχει ένα ζήτημα με τη συνολική ποιότητα των επιχειρήσεων που αξιολογούν η οποία θεωρούν πως είναι χαμηλότερη από την αναμενόμενη.

- Οι επιχειρηματίες υπαινίσσονται για τη δέσμευσή, τη φιλοδοξία και ισχυρό ακαδημαϊκό υπόβαθρο τους. Ωστόσο, παρατηρήθηκαν ορισμένες αδυναμίες κυρίως σε σχέση με την περιορισμένη επιχειρηματική εμπειρία τους αλλά και τη γενικότερη ικανότητα τους.
- Οι επιχειρήσεις επαινούν στις πλείστες των περιπτώσεων τις επιχειρηματικές ιδέες και τις καινοτομίες τους, παρόλα αυτά, προκύπτουν ορισμένα ζητήματα όπως η σαφήνεια του επιχειρηματικού σχεδίου καθώς και η μελλοντική ανταγωνιστικότητα τους η οποία αξιολογείται.
- Η στήριξη θα πρέπει να επικεντρωθεί κυρίως στο συντονισμό του επιχειρηματικού σχεδίου, τη δικτύωση σε διεθνές και όχι σε τοπικό επίπεδο καθώς και στη συνεχή υποστήριξη και καθοδήγηση προκειμένου να ενισχυθεί η επίτευξη των στρατηγικών επιδιώξεων.

4.10. Η καθυστέρηση του Ecosystem

Η τρομερή ελκυστικότητα την οποία διαθέτει η επιχειρηματικότητα είχε σαν αποτέλεσμα να δημιουργηθούν στην Ελλάδα περισσότερα από 55 ιδρύματα είτε ως τοπικές θυγατρικές διεθνών οργανισμών είτε σε εγχώριο επίπεδο.

Μάλιστα, μόλις πριν από τρία χρόνια, το 95% εξ' αυτών ήταν ανύπαρκτες γεγονός το οποίο αποδεικνύει την αυξανόμενη δύναμη της επιχειρηματικότητας ως μία καινούρια τάση της εποχής μας. Βέβαια, παρά τις αδυναμίες και τα κενά τα οποία είχαν αυτές οι πρώτες εταιρείες ουσιαστικά αντικατόπτριζαν την πρώτη εκδοχή ενός επιχειρηματικού τοπίου το οποίο έπρεπε να κατασκευαστεί προκειμένου να αντιμετωπίσει τις βασικές ανάγκες των επιχειρηματιών σε όλους τους τομείς και σε όλα τα στάδια ενώ παράλληλα χρησίμευε ως πηγή έμπνευσης για την επόμενη νέα γενιά επιχειρηματιών.

Αδιαμφισβήτητα, λοιπόν, αυτό το επιχειρηματικό τοπίο χρησιμεύει ως ένα καλό ξεκίνημα αν και εξακολουθεί να μην διαθέτει πολλά στοιχεία. Συγκεκριμένα, το σημερινό τοπίο περιλαμβάνει τα ακόλουθα:

- Πολλαπλά βραβεία και διαγωνισμούς αν και αυτά τείνουν να επικεντρώνονται στις ICT εφαρμογές εις βάρος των άλλων τομέων ενώ πολλοί αποτυγχάνουν να ακολουθήσουν.
- Οι προσπάθειες επικεντρώνονται κυρίως στις αναδυόμενες επιχειρήσεις ICT αν και εξακολουθεί να είναι χαμηλή η εκπροσώπηση των άλλων τομέων όπως

είναι ο τουρισμός, η γεωργία, τα τρόφιμα και η ενέργεια. Βέβαια, υπήρξαν προσπάθειες από το κράτος να αναπτύξει τις δικές του εγκαταστάσεις αλλά με χαμηλή επιτυχία μέχρι σήμερα.

- Υπάρχει διαθέσιμο κεφάλαιο άνω των 80 εκατομμυρίων ευρώ το οποίο υποστηρίζεται από τα ταμεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με επίκεντρο κυρίως την κοινοπραξίες ICT.
- Υπάρχει μεγάλος αριθμός για συν-χώρους εργασίας αποδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο τα πρώτα σημάδια της ενοποίησης με κύρια έμφαση στις ICT και ιδιαίτερα στην κοινωνική επιχειρηματικότητα.
- Υπάρχει μεγάλος αριθμός εκδηλώσεων ο οποίος χρησιμεύει ως πηγή έμπνευσης για την τοπική νεολαία αλλά και για την αντιμετώπιση της ανάγκης να προβληθεί μία νέα ή διαφορετική εικόνα για την Ελλάδα με βάση τη δημιουργικότητα, την εξωστρέφεια καθώς και την καινοτομία.
- Υπάρχουν κάποια πολύ αξιόλογα παραδείγματα από ακαδημαϊκούς στο δημόσιο εκπαιδευτικό σύστημα οι οποίοι οργανώνουν προσπάθειες για την προώθηση και στήριξη της επιχειρηματικότητας συνήθως με βάση την ατομική μονάδα παρά τη θεσμική στήριξη. Είναι γεγονός δε, η αδυναμία του ευρύτερου δημόσιου πανεπιστημιακού συστήματος να τρέξει κάτι τέτοιο για αυτόν ακριβώς το λόγο προσανατολιζόμαστε στον ιδιωτικό τομέα ο οποίος μπορεί να προσφέρει περισσότερες τέτοιου είδους δυνατότητες.

Τα περισσότερα, λοιπόν, από τα παραπάνω χαρακτηριστικά είναι κοινά όταν ένα νέο επιχειρηματικό τοπίο διαμορφώνεται. Μάλιστα, είναι ενδεικτικό της παγκόσμιας τάσης η οποία οδηγεί τις μεγάλες επιχειρήσεις αλλά και τους κρατικούς φορείς για την προώθηση της επιχειρηματικότητας και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Ως εκ τούτου μπορεί κανείς με αυτόν τον τρόπο να παρατηρήσει τη συμφόρηση σε ορισμένους τομείς, την υπερβολική εστίαση σε πρώιμα στάδια των ICT καθώς και την έλλειψη της ύπαρξης συνέχειας μεταξύ γεγονότων και μεταξύ εταιρειών. Το πιο σημαντικό δε όλων είναι ότι υπάρχει μία σαφής ανισορροπία μεταξύ προσφοράς και ζήτησης πράγμα που σημαίνει ότι οι οργανισμοί τείνουν να έχουν μεγαλύτερη χωρητικότητα από ό, τι μπορούν να ικανοποιήσουν τις υπάρχουσες επιχειρήσεις.

Μάλιστα, αυτό αντικατοπτρίζεται τόσο στα αποτελέσματα της έρευνας (προβλήματα με την ποιότητα των επιχειρήσεων) όσο και στη δομή της ίδιας της

επιχειρηματικής κοινότητας η οποία συχνά βλέπει την ίδια ομάδα των υποψηφίων συμμετεχόντων που ενώνει τις διάφορες εκδηλώσεις.

Την ίδια στιγμή, υπάρχουν κενά εκτός από ορισμένους τομείς (πχ: τουρισμός, ενέργεια, τρόφιμα κλπ.) και στα στάδια ανάπτυξης αυτών (πχ: πιο ώριμες εταιρείες κλπ.) τα οποία δεν αντιμετωπίζονται επαρκώς από τις υπάρχοντες εταιρείες. Προκύπτει, λοιπόν, το συμπέρασμα ότι υπάρχει σαφής ανάγκη για βελτίωση και στην ίδια τη συντήρηση η οποία όπως αναφέρθηκε θα πρέπει να ενισχυθεί περαιτέρω με όλο και περισσότερες γνώσεις σε ορισμένους τομείς καθώς και περισσότερες και υψηλής ποιότητας εκδηλώσεις με διεθνή συμμετοχή και πρακτική υποστήριξη για πρόσβαση στις διεθνείς αγορές.

Όσον αφορά τώρα την αντιμετώπιση αυτών των κενών τα οποία θα φέρει το επιχειρηματικό τοπίο πιο κοντά θα περιλαμβάνει τα ακόλουθα γα την επίτευξη της αποτελεσματικότητας:

- Ενοποίηση ή κλιμάκωση των υφιστάμενων φορέων σε ορισμένες περιοχές (πχ: συνεργασία σε χώρους εργασίας κλπ.). Αυτό θα τους επιτρέψει να επιτύχουν μεγαλύτερο μέγεθος, βελτίωση της προσφοράς των προϊόντων αλλά και να προσελκύσουν με αυτόν τον τρόπο την υψηλή ποιότητα των υποψηφίων μέσω διεθνών δικτύων και της πρόσβασης σε υψηλού επιπέδου επενδυτές.
- Η εκτεταμένη εστίαση τόσο των υφιστάμενων όσο και των νέων παικτών προκειμένου να καλυφθούν τα κενά σε τομείς και στάδια ανάπτυξης καθώς και σε εξειδικευμένους τομείς όπως είναι η κοινωνική επιχειρηματικότητα.
- Θα επιτευχθεί συνεργασία και εταιρικές σχέσεις μεταξύ των περιοχών για τη διασφάλιση πλήρους φάσματος και συνέχιση της υποστήριξης.
- Επιλεγμένες επενδύσεις από διεθνή κεφάλαια κυρίως σε μεταγενέστερο στάδιο εταιρείες.
- Διοχέτευση των εταιρικών ή κρατικών κεφαλαίων με γνώμονα τις πρωτοβουλίες και τους υποκείμενους προϋπολογισμούς μέσω ενός επιλεγμένου συνόλου των υφιστάμενων εταιρειών αντί να επιδιώκουν τις δικες τους εγκαταστάσεις και υποδομές.

Αναντίρρητα, η Ελλάδα παρουσίαζε ανέκαθεν ισχυρή τάση προς την επιχειρηματικότητα με πολύ υψηλό αριθμό των επιχειρήσεων ανά κάτοικο. Ωστόσο, πολλές από αυτές τις επιχειρήσεις παρουσίαζαν αντιπαραγωγική κλίμακα εστιάζοντας στην κατανάλωση με γνώμονα τομείς με χαμηλό δυναμικό ανάπτυξης. Ακόμη, η

επιχειρηματικότητα συχνά συνδεόταν με τη διαφθορά ενώ έβρισκε και διάφορα εμπόδια όπως είναι η γραφειοκρατία για αυτόν ακριβώς τον λόγο δεν θεωρούνταν μία αρκετά δελεαστική πρόταση.

Βέβαια όταν ξεκίνησε να ξεσπάει η οικονομική κρίση στην ελληνική κοινωνία η αντίληψη αυτή η οποία είχε δημιουργηθεί στο παρελθόν άρχισε να αλλάζει. Η ανάγκη για την αποκατάσταση της ανάπτυξης μέσω της επιχειρηματικότητας έγινε κρίσιμη εντοπίζοντας σε διάφορους τομείς την έλλειψη εναλλακτικών λύσεων σταδιοδρομίας. Δεν χωράει, λοιπόν, αμφιβολία ότι η επιχειρηματικότητα τότε θεωρήθηκε ο δρόμος εκείνος ο οποίος θα πήγαινε την Ελλάδα προς τα εμπρός.

Δυστυχώς όμως αυτή η ευρεία συζήτηση για την επιχειρηματικότητα δεν έχει ακόμη μεταφραστεί σε μία πραγματική επιχειρηματική άνθηση της μεγάλης ανάπτυξης. Συγκεκριμένα, αυτό στην πράξη μεταφράζεται ότι το περίπου το 90% των νέων επιχειρήσεων σε όλη την Ελλάδα εξακολουθούν να ακολουθούν τη λογική του αποτυχημένου μοντέλου ανάπτυξης του παρελθόντος.

Βέβαια, το θετικό από αυτό είναι ότι απομένει ένα 10% των νέων επιχειρήσεων που πράγματι έχουν ως επίκεντρο τις κατάλληλες περιοχές ανάπτυξης. Από αυτές δε τις επιχειρήσεις το 1% μπορεί να χαρακτηριστεί ότι έχει πραγματικά μεγάλο αντίκτυπο με την έννοια ότι έχουν τη δυνατότητα να αναπτυχθούν τόσον όσον αφορά τις θέσεις εργασίας όσο και τα έσοδα να είναι ικανοποιητικά-αποτελεσματικά.

Ακόμη και αν τώρα αυτό 1/1000 μπορεί να ακούγεται τετριμμένο εξακολουθεί να αντιστοιχεί σε 40 νέες επιχειρήσεις υψηλής με σημαντικό αντίκτυπο και το οποίο μπορεί να κάνει τη διαφορά στην πυροδότηση της ανάπτυξης και τη δημιουργία θέσεων εργασίας.

Επιπρόσθετα, αυτού του είδους οι επιχειρήσεις οι οποίες έχουν μεγάλο αντίκτυπο και που έχουν προκύψει κατά τη διάρκεια της κρίσης ανοίγουν σημαντικές ευκαιρίες σε τομείς όπου η Ελλάδα παρουσιάζει συγκριτικό πλεονέκτημα (πχ: τρόφιμα, τουρισμός κλπ.) ή σε τομείς που περνούν από ριζική αναδιάρθρωση (πχ: χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες, ενέργεια κλπ.) καθώς και στα επιμέρους στοιχεία του ενεργητικού που αντιπροσωπεύουν τις καλές επενδυτικές επιλογές για την αναδιάρθρωση χρηματοδότησης.

Κατά συνέπεια σε όλους τους τομείς υπάρχουν πολλές και συγκεκριμένες ευκαιρίες για να συλληφθούν. Στην προκειμένη περίπτωση οι επιχειρήσεις αυτές αποτελούν ελκυστικές επενδυτικές επιλογές για τους τοπικους αλλά και τους διεθνείς επενδυτές. Κάτι τέτοιο δε έγκειται στο γεγονός ότι είναι εξωστρεφείς, στρέφονται σε

εναλλακτικές πηγές χρηματοδότησης αλλά πάνω από όλα κατανοούν τη σημασία της καθοδήγησης και δικτύωσης. Παράλληλα, επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους ενώ αναζητούν πόρους υψηλής ποιότητας κυρίως στις πωλήσεις.

Με τη σειρά τους αυτές οι επιχειρήσεις επειδή ακριβώς έχουν υψηλό αντίκτυπο ζητάνε την υποστήριξη στις διεθνείς αγορές αλλά και την κατανόηση το πώς λειτουργούν οι αγορές. Ακόμη, θα πρέπει να έχουν πρόσβαση σε ένα ευρύτερο φάσμα επιλογών χρηματοδότησης.

Οι δε επενδυτές και οι θεσμοί που υποστηρίζουν τις μονάδες θα πρέπει να συμφωνήσουν με όλα τα παραπάνω. Να αναγνωρίζουν τη δημιουργικότητα και την καινοτομία των επιχειρήσεων καθώς και να αξιολογούν και να επαινούν το ισχυρό ακαδημαϊκό υπόβαθρο, τη δέσμευση και φιλοδοξία των επιχειρηματιών.

Ως επιστέγασμα, συνολικά γίνεται σαφές ότι η μεγάλη επιχειρηματική έκρηξη δεν έχει ακόμη υλοποιηθεί αλλά ούτε είμαστε ακόμα σε ένα σύστημα το οποίο να καλλιεργεί σωστά και να υποστηρίζει την επιχειρηματικότητα καθώς βρισκόμαστε ακόμα στις αρχές.

4.11. Η ανάγκη αλλαγής πολιτικής

Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι η μείωση των φόρων, των κινήτρων για επενδύσεις καθώς και των περικοπών των λειτουργικών δαπανών του κράτους αποτελούν ένα συνονθύλευμα από αλλαγές του μείγματος πολιτικής με δεδομένους πάντα τους ανάλογους στόχους προσαρμογής έτσι ώστε να επέλθει η ανάπτυξη στην Ελλάδα.

Βέβαια, το ζητούμενο για τη χώρα μας είναι η ανάπτυξη με δουλειές καθώς υπάρχει σοβαρός κίνδυνος για τα επόμενα χρόνια προκειμένου να μην υπάρχει μία αναιμική ανάπτυξη χωρίς νέες θέσεις εργασίας γνωστό και ως φαινόμενο jobless growth.

Μάλιστα ένοχος όλων ένοχο για την μη προσέλκυση των επενδύσεων διαφαίνεται να είναι το βαθύ ρήγμα εμπιστοσύνης που έχει ανοίξει τα τελευταία χρόνια μεταξύ της επενδυτικής κοινότητας και της Ελληνικής οικονομίας.

Έχοντας, λοιπόν, τους ανάλογους φιλόδοξους και ρεαλιστικούς στόχους, τους κατάλληλους ανθρώπους για να τους υλοποιήσουν καθώς και ειλικρινή αναγνώριση ότι η λύση στην οικονομική καχεξία της χώρας θα έρθει μόνο μέσα από την

εξισορρόπηση της σχέσης κράτους και ιδιωτικού τομέα μόνο τότε θα μπορέσουμε να προοδεύσουμε.

Με τη σειρά τους όλα αυτά απαιτούν άμεσα μείωση των φορολογικών συντελεστών και κίνητρα για παραγωγικές επενδύσεις με ταυτόχρονη και αυτόματη περικοπή των λειτουργικών δαπανών του κράτους στο βαθμό που η πάταξη της φοροδιαφυγής παραμένει ανέφικτη.

Συμπερασματικά, το μόνο σίγουρο είναι ότι η ανάπτυξη δεν θα έρθει από μόνης καθώς αυτό που χρειάζεται ουσιαστικά είναι να πραγματοποιηθούν ιδιωτικές επενδύσεις. Άλλωστε, η εμπιστοσύνη μπορεί να γκρεμιστεί ναι μεν μέσα σε μία νύχτα αλλά κάνει χρόνια να χτιστεί για αυτό ακριβώς τον λόγο η οποιαδήποτε κίνηση χρήζει ιδιαίτερης σκέψης.

4.12. Οι άμεσες παρεμβάσεις

Οι παρεμβάσεις οι οποίες θα πρέπει να πραγματοποιηθούν άμεσα στην Ελλάδα προκειμένου να ανακάμψει το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον της είναι οι ακόλουθες:

- Εφαρμογή των μέτρων του Μνημονίου περιλαμβανομένων των διαθρωτικών μεταρρυθμίσεων χωρίς καθυστερήσεις στην επίτευξη των συμφωνηθέντων για την εκταμίευση των δόσεων και την τόνωση της ρευστότητας στην αγορά, την αποκατάσταση της εμπιστοσύνης και την επιτάχυνση της διαδικασίας ανάκαμψης της ελληνικής οικονομίας.
- Επιτάχυνση του προγράμματος αποκρατικοποιήσεων που έχουν συμφωνηθεί και ενεργοποίηση του προγράμματος αξιοποίησης των περιουσιακών στοιχείων του δημοσίου μέσω του Επενδυτικού Ταμείου έτσι ώστε να προκληθεί επιχειρηματικό ενδιαφέρον για επενδυτικές ευκαιρίες στην Ελλάδα.
- Αντιμετώπιση του προβλήματος των κόκκινων δανείων με επιτάχυνση της εφαρμογής του νέου θεσμικού πλαισίου και αξιοποίηση των δυνατοτήτων για την πώληση επισφαλών απαιτήσεων και την αναδιάρθρωση υπερχρεωμένων επιχειρήσεων.

  Αποτελεί αδιάψευστο γεγονός ότι η τακτική της αναμονής ώστε η ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας να οδηγήσει σε ανάκαμψη των προβληματικών δανείων για να μπορέσουν οι τράπεζες να εγγράψουν κέρδη από την ανάκτηση των προβλέψεων δεν έχει αποδώσει καρπούς μέχρι σήμερα.

Η αναδιάρθρωση, λοιπόν, των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων μπορεί να προκαλέσει αυξημένο επενδυτικό ενδιαφέρον και να οδηγήσει στη δημιουργία πιο δυναμικών επιχειρήσεων που, απαλλαγμένες από τα χρηματοπιστωτικά και άλλα βάρη του παρελθόντος, θα μπορούν να συμβάλλουν σε αυτή την ίδια την ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας.

- Μείωση των φορολογικών συντελεστών στη βάση ενός ισοδύναμου προγράμματος καταπολέμησης της φοροδιαφυγής και αναγκαστικής μείωσης των λειτουργικών δαπανών του δημοσίου σε περίπτωση υστέρησης στην επίτευξη των στόχων επέκτασης της φορολογικής βάσης ώστε να μειωθεί η φορολογική επιβάρυνση των συνεπών φορολογουμένων και των οργανωμένων επιχειρήσεων και να δοθεί ώθηση στην αναπτυξιακή διαδικασία μέσω τόνωσης της υγιούς και ανταγωνιστικής επιχειρηματικότητας.
- Θέσπιση οριζόντιων φοροαπαλλαγών μέσω υπεραποσβέσεων των επενδυτικών δαπανών με όλη την επένδυση να αναγνωρίζεται σε ορισμένες περιπτώσεις ως εκπεστέα δαπάνη στη χρονιά υλοποίησης της επένδυσης, ώστε να προκληθεί επενδυτικό ενδιαφέρον, αύξηση της απασχόλησης και των εισοδημάτων και έτσι οι ρυθμίσεις αυτές να είναι όσο το δυνατόν αυτοχρηματοδοτούμενες.

4.13. Λήψη μέτρων για την ανάκαμψη της αγοράς ακινήτων και της κατασκευαστικής δραστηριότητας

Τα μέτρα τα οποία θα πρέπει να λάβει το ελληνικό κράτος προκειμένου να μπορέσει να ανακάμψει η αγορά των ακινήτων και γενικότερα η κατασκευαστική δραστηριότητα είναι τα ακόλουθα:

- Επανασχεδίαση του ΕΝΦΙΑ ώστε να μην επιβάλλεται στη συσσώρευση ακίνητης περιουσίας μέσω του συμπληρωματικού φόρου καθώς αυτό επηρεάζει αρνητικά την ανάπτυξη της αγοράς ακινήτων και τα χιλιάδες επαγγέλματα του κατασκευαστικού κλάδου. Ο ΕΝΦΙΑ πρέπει να είναι ένας χαμηλός φόρος σε κάθε ακίνητο χωρίς εξαιρέσεις, να έχει ανταποδοτικό χαρακτήρα αντανακλώντας την αξία που προσδίδουν στο ακίνητο οι τοπικές υποδομές και να επιβάλλεται από την τοπική αυτοδιοίκηση με την κεντρική κυβέρνηση να ορίζει το ελάχιστο επίπεδο εσόδων που θα πρέπει να εισπραχθεί καθώς και να φροντίζει για την είσπραξη του φόρου.

- Εξορθολογισμός των φορολογικών και μη επιβαρύνσεων στα ακίνητα και, ενδεχομένως, κατάργηση τους μέσω ενσωμάτωσης των αντίστοιχων εσόδων στη φορολογία εισοδήματος ή τον ΕΝΦΙΑ.
- Αλλαγή του ρυθμιστικού πλαισίου το οποίο αφορά στα επαγγελματικά και τα αστικά ακίνητα έτσι ώστε να διευκολύνεται η αναμόρφωση εμπορικών δρόμων και η ανάπλαση του οικιστικού ιστού της πόλης με ταυτόχρονη χορήγηση φοροαπαλλαγών στις σχετικές επενδύσεις εφόσον επιδιώκονται και κοινωνικοί στόχοι αύξησης της προσφοράς κατοικίας σε υποβαθμισμένες περιοχές ή πάρκων, πρασίνου, αθλητικών εγκαταστάσεων κλπ. τα οποία αδιαμφισβήτητα αναβαθμίζουν την ποιότητα ζωής της πόλης.
- Προτεραιοποίηση της δεύτερης/εξοχικής κατοικίας και της κατασκευής υποδομών προς εκμετάλλευση των γεωπολιτικών εξελίξεων που έχουν καταστήσει την Ελλάδα χώρα υψηλής προτίμησης επισκεπτών προορισμού και κέντρο διαμετακομιστικού εμπορίου.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το ελληνικό οικονομικό πρόβλημα ήταν απολύτως γνωστό ήδη από τη δεκαετία του 1930 ακόμη και μέχρι τις ημέρες μας. Ωστόσο, το κράτος ποτέ δεν έθεσε ουσιαστικά το ζήτημα με την επιμονή και την απαραίτητη ένταση έτσι ώστε να προσανατολιστεί όλη η προσπάθεια προς την κατεύθυνση των μελλοντικών προοπτικών ανάπτυξης.

Μάλιστα, από την γέννηση του ελληνικού κράτους το 1821 έως και τη σημερινή εποχή η κρίση του εθνικού χρέους δεν έχει γίνει μόνο μία ή δύο φορές αλλά πολλές παραπάνω. Απόρροια αυτού είναι να οδηγούμαστε στην ανάγκη να κατανοήσουμε τη συστηματική ενδογενή παραγωγή συστηματικών κρίσεων στην ελληνική οικονομία.

Είναι, λοιπόν, προφανές ότι σε μία κοινωνία που επαναλαμβάνει συμπεριφορές επί αιώνες υπάρχουν πραγματικά εσωτερικές δυνάμεις που την οδηγούν σε αυτό το αποτέλεσμα ανεξάρτητα από τις εξωτερικές συνθήκες που ενδεχομένως επενεργούν. Αυτές τις δυνάμεις πρέπει να καταλάβουμε για να σκεφτούμε το μέλλον. Γιατί αυτή είναι η μέγιστη πρόκληση. Το μέλλον των επόμενων γενιών και ο γενικότερος προσανατολισμός στο μέλλον.

Βέβαια, την ίδια στιγμή έχει ανοίξει μία έντονη συζήτηση γύρω από τις επιχειρηματικές ευκαιρίες και η οποία με τη σειρά της παρουσιάζει μία ροπή προς την επιχειρηματική δραστηριότητα ενώ όλα αυτά οφείλονται στην απουσία εναλλακτικών λύσεων σταδιοδρομίας στην προσπάθεια ανάδειξης των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων σε εθνικό επίπεδο.

Βέβαια, αυτό γίνεται εύκολα αντιληπτό και από μία σειρά από μελέτες οι οποίες υπογραμμίζουν τις πολλαπλές ευκαιρίες ανάπτυξης που καλύπτουν ευρύτερους παραδοσιακούς τομείς όπως τον τουρισμό, την γεωργία, τα τρόφιμα και την ενέργεια αλλά και άλλους πιο εξειδικευμένους τομείς όπως ο τομέας της εφοδιαστικής αλυσίδας καθώς και ο τομέας ο οποίος αφορά τις νέες τεχνολογίες.

Απόρροια, λοιπόν, όλων αυτών είναι να τονίζονται κάθε φορά ότι οι ευκαιρίες οι οποίες μπορεί να υπάρξουν σε επίπεδο επιχειρηματικότητας χρήζουν αλλαγής της δημόσιας πολιτικής από τα εμπλεκόμενα μέρη.

Συμπερασματικά, το ζήτημα της σημασία της σχέσης της πολιτικής με την οικονομία και την κοινωνία έχει επανατοποθετηθεί με αφορμή την παρούσα κρίση

και ενδεχομένως αποτελεί ένα από τα καθοριστικά ζητήματα εξέλιξης της κοινωνίας. Ενώ, δηλαδή, η παγκόσμια εξέλιξη διήλθε από μία φάση κυριαρχίας των αγορών επί της πολιτικής, τώρα φαίνεται να εισερχόμαστε σε μία φάση όπου η ανάλυση της σημαντικότητας των πολιτικών σχέσεων μαζί με τα χαρακτηριστικά του πολιτισμικού υποβάθρου φαίνεται να έχουν σπουδαίο ερμηνευτικό ρόλο στον προσδιορισμό του μέλλοντος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Αλεξανδρίδης Α., (2014) Επιχειρηματικά Σχέδια (ενότητα 3): Εξωτερικό Περιβάλλον, Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων (Κοζάνη), Διδακτικές Σημειώσεις
- Βαρουφάκης Γιάνης, (2011) Λεξιλόγιο Κρίσης: Οι Οικονομικοί Όροι που Μας Καταδυναστεύουν, εκδόσεις: Ποταμός
- Βαρουφάκης Γιάνης, (2012) Παγκόσμιος Μινώταυρος: Οι πραγματικές αιτίες της κρίσης, εκδόσεις: Λίβανη
- Βαρουφάκης Γιάννης-Θεοχαράκης Νίκος, (2005) Μικροοικονομικά υποδείγματα μερικής και γενικής ισορροπίας, εκδόσεις: Δαρδανός
- Θωμαδάκης Σταύρος-Αλεξάκης Παναγιώτης, (2006) Οικονομική των Επιχειρήσεων, εκδόσεις: Σταμούλη
- Κόντης Θ., Μαντάς Ν., (1993) Εφαρμοσμένη Οργανωτική και Διοικητική, Αθήνα, εκδόσεις: Σύγχρονη Εκδοτική
- Λιβιεράτος Α., (2015) Θεματική Ενότητα: Εξωτερικό Περιβάλλον, Διδακτικές Σημειώσεις στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστήμιου Αθηνών
- Ξανθάκης Μανώλης-Αλεξάκης Χρήστος, (2007) Χρηματοοικονομική Ανάλυση Επιχειρήσεων, εκδόσεις: Σταμούλης
- Παπαδάκης Β., (2002) Στρατηγική των επιχειρήσεων, Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία, εκδόσεις: Μπένου
- Παπαδάκης Βασίλης, (2012) Στρατηγική των Επιχειρήσεων, τόμος: Α’, εκδόσεις: Ε. Μπένου
- Πιτέλης Χρήστος, (1998) Οικονομικοί Θεσμοί, εκδόσεις: Δαρδανός
- Σακκάς Νίκος, (1999) Η αναδυόμενη επιχείρηση, Αθήνα, εκδόσεις: Έλλην
- Στειακάκης Ε., Κατζός Ν., (2002) Management: Μία σύγχρονη άποψη, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Ζήτη
- Σφακιανάκης,(1998) Διοικητική Κρίσεων–Crisis Management, εκδόσεις: Έλλην
- Τερζίδης Κ., (2004) Management: Στρατηγική προσέγγιση, Αθήνα, εκδόσεις: Σύγχρονη Εκδοτική

Ξενόγλωσση

- Barney Jay, (1991) Firm resources and sustained competitive advantage, Journal of Management
- Bateman T., Snell S., (2007) Management: Leading & Collaborating in a Competitive World, McGraw Hill Seventh Edition
- Coombs, (2006) The Protective Powers of Crisis Response Strategies:Managing Reputational Assets During a Crisis, Journal of Promotion Management, Vol. 12(3/4), διαθέσιμο στο: http://www.haworthpress.com/web/JPM
- Firth Michael, (1980) Takeovers, Shareholder Returns, and the Theory of the Firm, εφημερίδα: The Quarterly Journal of Economics
- Galbraith J., Created unequal: The crisis in American Pay, The Free Press, New York, (1998)
- Hitt,M. Ireland r. & Hoskisson, R., (2013) Strategic Management Competitiveness and Globalisation, South Western Ceogage Learning, 10th edition
- Miner John B., (2006) Organization behavior two: essential theories of process and structur, εκδόσεις: M.E. Sharpe
- Pitelis Christos, (2009) The co-evolution of organizational value capture, value creation and sustainable advantage, εφημερίδα: Organization Studies
- Pitelis Christos-Teece David, (2009) The (new) nature and essence of the firm, εφημερίδα: European Management Review
- Porter M., (1980) Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, New York; Free Press
- Porter M., (1985) Competitive Advantage: Creating and sustaining superior performance; New York; Free Press
- Soros G., The crash of 2008 and what it means: The new paradigm for financial markets, αναθεωρημένη έκδοση, Public Affairs, New York, (2009)
- Taylor J., (2008) The Financial Crisis and the Policy Responses:An Empirical Analysis of What Went Wrong, διαθέσιμο στο: https://web.stanford.edu/~johntayl/FCPR.pdf

Διαδίκτυο

- http://www.essay.uk.com/free-essays/business/SWOT-analysis-guide.php
- http://www.imf.org/external/index.htm
- http://ec.europa.eu/eurostat
- http://www.inemy.gr/